

Hva med de som ikke velger typisk?

Utdanningsvalg i et kjønnsperspektiv

Mette Marit Løke

Masteroppgave i sosiologi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Samfunnsvitenskapelig fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Mai 2010

Sammendrag

Tema for denne oppgaven er kjønnsutypiske utdanningsvalg og retter fokus mot unge som velger utdanning på tvers av hva som betraktes som tradisjonelle gutte- og jentefag. Sentralt i studien er å få frem den betydningen informantene selv vektlegger når de forteller om sine valg, erfaringer med valget og hvordan de ser for seg fremtiden. Videre er en av målsettingene med oppgaven å få frem hva som kan fremme eller hemme utviklingen av en større kjønnet valgfrihet.

Utvalget består av fem kvinnelige realiser og fem mannlige sykepleiere. Alle mellom 24-28 år, alle i utdanning eller jobb innenfor faget sitt. De fleste single, noen samboere, men ingen av dem er foreldre. Metoden som er benyttet er kvalitative intervju med vekt på å få frem deres personlige fortelling.

Oppgavens teoretiske og metodiske perspektiv er knyttet til fortellingen, den *personlige* og *offentlige fortellingen*. Den personlige fortellingen har en viktig funksjon i utviklingen av en selvforståelse. De offentlige fortellingene tilbyr forestillinger og handlingsrepertoar, og intervjufortellingen er et uttrykk for dem begge. Tilnærmingen er fenomenologisk og hermeneutisk. Inspirasjonen er hentet fra modernitetsteori, kjønnssteori og teoretiske tilnærminger som vektlegger den enkeltes erfaring, handlingsevne og betydningen av situasjon.

I den første av oppgavens tre analysekapitler ser jeg på informantens valgfortellinger. Her kommer det frem et tydelig skille mellom realistenes og sykepleiernes motivasjon som ligger til grunn for valget. Realistenes valg kan karakteriseres som ”interessevalget” og sykepleiernes valg som ”det tilfeldige valget”. Det er stor avstand mellom forståelsen av tilfeldighet og interesse. Det som er felles er at begge forholder seg til forventningene til det *å velge*. Forventningene til utdanningsvalget er at valget skal inneholde elementer som knytter det til sider ved *meg*, og at disse samsvarer med det utdanningen i seg selv kommuniserer.

I det andre analysekapittelet ser jeg på hva det vil si å velge kjønnsutypisk. Utdannelsen og yrkets kjønnskonnotasjons manglende sammenfall med egen kjønnsidentitet oppleves som en utfordring. Utfordringene knyttet til å velge er først og fremst noe informantene opplever i

etterkant av valget. Her er det ulike tilbakemeldinger som spenner fra spørsmål om informantenes kompetanse til seksualitet. Det er vanskeligere for sykepleierne å fronte sitt valg utad, mens realistene møter utfordringene mer innad i utdannelsen og yrket. Det medfører omkostninger å velge på tvers, men kanskje innebærer det større omkostninger å bli forstått som ”kjønnsbryter”. Karakteristikken utfordrer deres kjønnsidentitet, men viser også en fortelling som knytter deres valg til en kjønnspolitisk ramme de ikke ønsker å identifiseres med. En måte å møte utfordringene på er ulike maskuliniserings – og feminiseringsstrategier som beskriver og fremhever maskuline trekk ved sykepleien og feminine verdier i realfagene.

Betydninger av kjønn er temaet i siste analysekapittel. Her kommer det frem ulike fremstillinger avhengig av hvilken situasjon de fortelles fra, og i hvilken grad kjønn anses som relevant eller ikke. Betydningen av kjønn varierer i intensitet, brukes for å forklare forskjeller, likheter og følelser. Kjønn kan derfor forstås og uttrykkes på måter som kan oppleves som motsetningsfulle uten at dette problematiseres, men det er også et ønske om en sammenheng. Min tolkning er at deres presentasjon av mangfoldige forståelser oppleves som problematisk i forhold til ønsket om en ”samstemt” identitet. Informantene har evnen til å håndtere mangfoldige forståelser av kjønn, men har også et behov for å identifisere seg med noe som oppleves som relativt bestandig.

Avslutningsvis ser jeg på spørsmål om hva som kan *fremme* en større valgfrihet innen utdannelsesfeltet. Her mener jeg at nye fortellinger og erfaringer er viktige elementer. Å revurdere og omfortolke betydningen av kjønn er avhengig av nye relevante offentlige fortellinger om kjønn, eller nye erfaringer som synliggjør at kjønn ikke trenger å begrense ens handlingsrom. Når det gjelder spørsmål om hva som kan *hemme* er jeg usikker på strategier som er knyttet til ulike maskuliniserings - og feminiseringsprosjekter. Er det et ønske at kjønn skal fremheves i tråd med sin ”egenart”? Det er jo nettopp forventningene om en forskjell mellom kvinner og menn som i utgangspunktet gjør det vanskelig for informantene. Det er mulig at det vil gjøre det lettere å velge seg inn, men forskjellstenkningen vil fortsatt skape utfordringer innen fagområdene. Jeg har større tro på de strategiene som får frem variasjoner av ulike kjønnsutforminger og unngår å stille kjønnskategorien opp mot hverandre. Det kan gjøre det enklere å velge og ikke minst å forbli i yrket.

Forord

Å skrive masteroppgave har vært en spennende, utfordrende og lang prosess. Nå er oppgaven ferdig skrevet og det er mange som har bidratt til at dette er blitt et endelig produkt.

Først vil jeg takke informantene mine som velvillig stilte opp og delte sine erfaringer og refleksjoner rundt deres utdannelsesvalg. Det har vært spennende å høre deres fortelling, og uten deres bidrag ville prosjektet vært umulig.

En stor takk vil jeg også rette til mine veiledere for et godt samarbeid over flere år. Tove Thagaard har fra første stund uttrykt stor tro på prosjektet, og med sitt positive, kunnskapsrike og faglige engasjement har hun vært en viktig støttespiller i utarbeidelsen av oppgaven. Helene Aarseth har gitt meg mange konstruktive og interessante innspill gjennom hele studiet, og tilbakemeldingene hennes har vært viktig for min læringsprosess i dette prosjektet. Veilederne mine behersker kunsten det er å balansere mellom støtte og konstruktive innspill for å drive meg videre i arbeidsprosessen. Tusen takk!

En takk hører også med til Senter for tverrfaglig kjønnsforskning for tiden jeg tilbrakte der i oppstarten av prosjektet. Tusen takk for at jeg fikk lov til å delta i spennende faglig diskusjoner og prosjekter på senteret. Det har vært lærerikt og nyttig i forhold til min studie.

Å skrive masteroppgave når en har dysleksi gjør språkvask til en krevende oppgave, her er det flere jeg vil takke. Spesielt vil jeg takke deg Mona for all hjelp og støtte gjennom hele oppgaven. Takk til Marikken, Sven Marius, Ingjerd, Hanne og Marianne for innsatsen i slutfasen. Dere har vært til stor hjelp.

Sist men ikke minst vil jeg takke familien min for tålmodig støtte og oppmuntring underveis. Tusen takk til deg Sven Yngve som har gjort det mulig for meg å studere og følge mine drømmer. Det har vært en lærerik prosess som jeg er veldig glad for at jeg har fått anledning til å oppleve.

Mai 2010

Mette Marit Løke

Innhold

SAMMENDRAG	3
FORORD	5
INNHold	7
1. INNLEDNING	11
1.1 AKTUALITET	11
1.2 TIDLIGERE FORSKNING	12
1.3 PROBLEMSTILLING	14
1.4 OPPGAVENS OPPBYGGING.....	15
2. TEORIKAPITEL	17
2.1 NYE VALGMULIGHETER I DET INDIVIDUALISERTE SAMFUNN	17
2.2 IDENTITET, SELVREALISERING OG MOTIVASJON	19
2.3 FORTELLINGER– OFFENTLIGE OG PERSONLIGE	22
2.4 NYE PRAKSISER OG NYE FORTELLINGER	24
2.5 BETYDNINGER AV KJØNN	25
2.6 HVA MED ERFARING OG FØLELSER?	27
3. METODISKE VALG OG ETISKE REFLEKSJONER	31
3.1 SYSTEMATISK TIL VERKS!.....	31
3.2 VALG OG AVVEININGER	33
3.2.1 Hovedprinsipper for deltakere i en undersøkelse	33
3.2.2 Valg av metode og teori	35
3.3 PLANLEGGING AV INTERVJU OG VALG AV INFORMANTER	37
3.4 INTERVJUENE	40

3.5	TRANSKRIBERING	42
3.6	METODISKE VALG I ANALYSEN	43
3.7	KRAV OM VITENSKAPLIGHET	45
3.8	ANALYSEPROSESSEN	47
4.	VALGFORTELLINGENE	49
4.1	SYKEPLEIERNES VALG	49
4.2	REALISTENES VALG	52
4.3	FORUT FOR VALGET	57
4.3.1	<i>Foreldrenes utdannelsesvalg</i>	57
4.3.2	<i>Foreldre som formidlere</i>	58
4.3.3	<i>Likestilte oppvekstfamilier</i>	59
4.3.4	<i>Alder og arbeidserfaring</i>	60
4.4	FORVENTNINGER TIL VALGFORTELLINGEN.....	63
5.	HVA VIL DET SI Å VELGE KJØNNSUTYPISK I DAG?	65
5.1	UTFORDRINGER VED Å BRYTE: MANGLENDE STATUS OG ”NYTTEVERDI”	65
5.2	DE MANNLIGE SYKEPLEIERNES MØTE MED KVINNELIGE KOLLEGAER OG MEDSTUDENTER	69
5.3	DE KVINNELIGE REALISTENES MØTE MED MANNLIGE KOLLEGER OG MEDSTUDENTER	72
5.3.1	<i>Kvinnelig kompetanse</i>	76
5.4	INNENFOR OG UTENFOR STUDIER OG YRKER	77
5.5	FORESTILLINGEN OM KJØNNSBRYTERE OG ENDRINGSPIONERER	80
5.6	MASKULINISERINGS- OG FEMINISERINGSPROSJEKTER	85
6.	BETYDNINGER AV KJØNN	91
6.1	TRADISJONELL ELLER MODERNE?.....	91
6.2	KJØNNSTRADISJONELLE DRØMMER	94

6.3	FRIHET TIL Å VELGE!	99
6.4	KJØNNETS ULIKE BETYDNINGER OG BEHOVET FOR BALANSE.....	103
7.	OPPSUMMERING OG AVSLUTNING	109
7.1	HVA VIL DET SI Å TA ET KJØNNSUTYPISK UTDANNELSESVALG?	109
7.2	HVA KAN FREMME ELLER HEMME UTVIKLINGEN AV EN STØRRE KJØNNET VALGFRIHET INNEN UTDANNELSESFELTET?	112
	REFERANSELISTE.....	115
	ELEKTRONISK REFERANSELISTE	121
	VEDLEGG 1	123
	FORESPØRSEL OG INFORMASJON OM UNDERSØKELSEN M/ SAMTYKKEERKLÆRING	123
	VEDLEGG 2	125
	INTERVJUGUID.....	125
	VEDLEGG 3	127
	FORTELLINGER OM ET UTDANNINGSVALG.....	127

1. Innledning

Det overordnede temaet for denne studien er kjønnsutypiske¹ utdanningsvalg. Målsetningen med studien er å utvikle mer kunnskap om unge som velger utdanning på tvers av hva som betraktes som tradisjonelle gutte- og jentefag. Dette gjøres med utgangspunkt i intervjuer med utvalgte kvinnelige realister og mannlige sykepleiere. Fokuset er ikke bare rettet mot den betydningen de selv vektlegger når de forteller om sine valg, men også deres erfaringer med valget og hvordan de ser for seg fremtiden er sentralt i dette studiet. Det er innenfor denne avgrensingen jeg ønsker å få frem hvordan kjønn fortolkes som referanse og handlingsramme. Før jeg presiserer mine problemstillinger og oppgavens oppbygning ønsker jeg å presentere bakgrunnen for denne studien. Den sosiologiske og samfunnsmessige relevans og tidligere forskning som danner bakgrunn for mitt fokus på manglende endringer i forhold til kjønnsstypiske utdannings- og yrkesvalg.

1.1 Aktualitet

I Norge er det fremdeles vanlig å karakterisere enkelte fagretninger som jente- og guttefag. Vi har også et av de mest kjønnsdelte arbeidsmarkedene i den vestlige verden (URL OECD). Likevel viser det seg gang på gang i internasjonale målinger, at vi er blant de øverste på listen over land med få kjønnsforskjeller i samfunnet (URL UNDP, URL Gender). Dette paradokset er, og har vært et tema, både samfunnsmessig og sosiologisk i forhold til ønsket om å forstå grunnlaget for denne situasjonen (URL Handlingsplan).

Interessen for denne kjønnskjevheten er knyttet til et uttalt politisk mål om at kvinner og menn skal ha like muligheter til å skaffe seg en utdanning og et yrke. Fra et politisk hold fremheves derfor et ønske om å motvirke den skjeve kjønnsfordelingen. Dette er i tråd med

---

¹ I tidligere forskning og litteratur om emnet er det vanlig å benytte begrepene tradisjonell og utradisjonell når kjønn og utdanningsvalg er tema. Dette skillet plasserer implisitt utdanningsvalget som enten uttrykk for et valg eller som vanetenkning. For å unngå denne innvirkningen har jeg valgt å karakterisere utdanningsvalg som enten kjønnsstypisk eller kjønnsutypisk. Hvor ”typisk” assosieres i forhold til antall og i mindre grad er knyttet til forestillinger om valgets karakter (Teigen 2006b:25).

likestillingsloven av 1978, hvor det ble åpnet for en mulighet til å gi ulik behandling for å fremme likestilling mellom kjønnene (Teigen 2006a:186). Mari Teigen mener at norsk likestillingspolitikks kanskje viktigste målsetning er ønsket om kjønnsbalanse² (2006a:185). Konkret handler det om å fremme en likest mulig fordeling av makt, innflytelse og ressurser mellom kjønnene. Med et fortsatt sterkt kjønnssegregert arbeidsmarked ses dette som et uopnåelig mål (URL Handlingsplan).

Min innfallsvinkel til denne problematikken er kontrasten mellom endring og stagnasjon. Hvorfor fortsetter ungdom i dag å velge kjønnstypisk når de på så mange andre områder viser endringsvilje? Dette spørsmålet har gitt overskrifter som ”Det norske likestillingsparadokset” og ”Skjult pensum i skolen?”. Spesielt er det menns manglende overgang til kvinnedominerte utdanninger som fremheves, men også ”mannlige” retninger innen realfag er fortsatt preget av liten eller ingen endring. Her er det mange temaer som er interessante å gripe fatt i. Jeg har valgt å rette min oppmerksomhet mot de som velger å bryte med det typiske. Deres erfaringer kan gi oss en større innsikt i hva som fremmer og hemmer utviklingen av større valgfrihet. Sagt med Teigens ord: ”I segregeringsperspektivet er det av stor interesse å få mer kunnskap om erfaringene og betingelsene for de som søker utradisjonelle yrker og karrierer” (Teigen 2006b:35).

1.2 Tidligere forskning

Utdanningsvalg i et kjønnsperspektiv er et fagområde hvor det er utført omfattende kvantitativ og kvalitativ forskning. Problemstillingene som ligger til grunn for denne forskningsinteressen er ofte knyttet til manglende endringer i forhold til kjønnstypiske utdannings- og yrkesvalg. Forskjeller mellom kjønnene i forhold til utdannelsesvalg ble først sett på som et problem på 1980-tallet. Fokuset ble først og fremst rettet mot jentenes valg av omsorgs- og serviceyrker (Bjerrum Nielsen og Rudberg 2006:308). Guttenes tradisjonelle valg ble først et tema på slutten av 90-tallet. Interessen for guttenes valg har stadig blitt mer aktuelt ettersom fokuset på menn og kjønn har vokst frem i samfunnsforskningen. Til tross

---

2. En beskrivelse som Marie Nordberg (2005) også gir av svensk likestillingspolitikk.

for dette fokuset, er utdanningsområdet fortsatt preget av kjønnsulikhet, spesielt i de kvinneorienterte yrkene, hvor det så å si ikke har vært endring i perioden 1982-2002 (Solbrække 2006, Håland og Dragstad 2003).

Situasjonen er ikke bare statisk og uforanderlig. Utdannelser som medisin, jus, økonomi og administrative fag har gått fra å være mannsdominerte til i dag bli sett på som kjønnsnøytrale. Jentene er i bevegelse, mens guttenes utdanningsvalg framstår som de mest endringstrege (Teigen 2006b). Den vertikale kjønnssegregeringen har avtatt, men den horisontale kjønnsforskjellen er stadig til stede (Solbrække 2006, Støren og Arnesen 2003, Markussen 2003, Markussen og Sandberg 2004, 2005, Teigen 2006a, 2006b). Kjønnssegregering på tvers av utdanningstyper, *horisontal segregering*, ses derfor fortsatt som en beskrivelse som fanger utdannelsesfeltet (Teigen 2006b:18).

Marie Nordberg (2002, 2005) og Runar Bakken (2001,2004) har i sin forskning fokusert på menn som velger seg inn i kvinneyrker. Bakken er først og fremst opptatt av mannlige sykepleieres utfordringer i møtet med den selvfølgelige tilknytningen mellom omsorg og det kvinnelige. Bakken er selv utdannet sykepleier, og drøfter erfaringer og refleksjoner i forhold til å være mann i en kvinneverden. Han ønsker å synliggjøre feltets tause kunnskap, som han mener det er vanskelig å tilegne seg. En kunnskap som skyver de mannlige sykepleierne mot lederroller, eller det han kaller maskuline øyer. Her er det lettere å ta i bruk den konkrete kunnskapen de har oppnådd gjennom utdanningen. Nordberg vektlegger forventningene til menn som velger kvinneyrker. Hun setter spørsmålsteget ved det ”mannlige perspektiv”, hvor menn forventes å være en motpol til sine kvinnelige kollegaer. De fremstilles som et forbilde for en ny moderne mannlighet – ”likestillingens spydspiss”. Nordberg spør også om dette fokuset er med på å fremheve kjønnskategoriene og sette dem opp mot hverandre. Dette fokuset kan være til hinder for muligheten til å overskride kjønnsposisjoner og dermed underbygge kjønnskillene.

Når det gjelder forskningen på den skjeve rekrutteringen til realfagene har Camilla Schreiner (2006, 2008, URL Naturfagsenteret) og Svein Sjøberg (2006) jobbet med et større internasjonalt forskningsprosjekt - ROSE-prosjektet. Forskerne har samlet data fra elever i 15-årsalderen fra nærmere 40 ulike land. Rapporten fremhever at ungdommene ønsker at utdanningsvalget skal stemme med deres holdninger og verdier, og løfter fram betydningen

av å se utdanningsvalg som et uttrykk for identitetsvalg. Jentenes manglende identifisering med realfagene ses som en av hovedutfordringene i forhold til den skjeve rekrutteringen.

Betydningen av holdninger og verdier knyttet til utdanningsvalget er behandlet i flere andre forskningsundersøkelser (blant andre Bæck 2006, Støren og Arnesen 2003). Forskningen viser et skille mellom kjønnene i forhold til motivasjon for utdanningsvalg. Skillet er spesielt tydelig når det gjelder motivasjon knyttet til altruistisk og karrieremessig orientering: Jenter ser ut til å ha en altruistisk drivkraft og gutter ser ut til å ha mer fokus på karriere. Skillet kan forstås som at gutter er mer orientert mot en ytre belønning mens jentene har mer fokus på en indre belønning. Kristin Hegnas (2005) Nova Rapport 21/05 om "Likestillingsprosjektets barn" bekrefter dette skillet. Hennes undersøkelse tar for seg endringer i kjønnsforskjeller innenfor ulike temaer. Det er særlig to spørsmål som skiller seg ut i undersøkelsen: Jentene oppgir nesten dobbelt så ofte som guttene at de ønsker å jobbe med mennesker. Et klart flertall av guttene mener at god betaling er viktig ved valg av yrke. "Guttene ønsker i større grad enn jentene å få en jobb med prestisje, lønn og makt, mens jentene ønsker i større grad en jobb som er samfunnsnyttig, skapende, humanistisk og individuelt tilpasset." (Hegna 2005:76-77). Dette skillet kan forstås ut fra ulik sosialisering. Det er en utbredt oppfatning innenfor sosiologien at den vedvarende forskjellen i utdanningsvalg har sammenheng med sosialisering (Nordli Hansen 2005, Nordli Hansen og Masterkaasa 2003).

1.3 Problemstilling

Min innfallsvinkel til dette studiet er rettet mot et lite utvalg av gutter og jenter som har tatt et kjønnsutypisk valg og erfart hva det innebærer. Oppgavens empiriske materiale er fortellingen om denne erfaringen. Målet mitt er å utvikle kunnskap om deres valg og deres erfaring med valget - hvordan det forstås og fortolkes innenfor tilgjengelige kulturelle forestillinger. Det sentrale spørsmålet og problemstillingen i denne oppgaven er: *Hva vil det si å ta et kjønnsutypisk utdanningsvalg?* Videre ønsker jeg, med utgangspunkt i min analyse, å få frem hva som kan fremme eller hemme utviklingen av en større kjønnet valgfrihet innen utdanningsfeltet. Her er tanken at deres fortellinger skal legge grunnlag for videre analyser og fortolkninger, og at disse skal gi en større forståelse av den rammen de har valgt innenfor. Spørsmålene jeg stiller fokuserer på utdanningsvalget, erfaringene, fremtiden og hvordan kjønn forstås og tas i bruk i disse sammenhengene.

Problemstillingen kan derfor best oppsummeres og struktureres i forhold til tre temaer. Første tema er rettet mot *informantenes valgfortelling*. Her er jeg opptatt av informantenes perspektiv og deres selvforståelse. Når valget er i fokus blir identitet og selvrealisering sentrale dimensjoner, det samme gjør motivasjon. Jeg er også opptatt av forhold som har hatt innvirkning på valgene. Neste tema fokuserer på informantenes *erfaring med å velge* kjønnsutypisk. Erfaringene legger grunnlaget for deres personlige fortelling, og den er utviklet for å skape en sammenheng og forståelse i eget liv. Det er flere ulike offentlige fortellinger knyttet til det å velge. Informantenes valg kan peke på hvilke tilgjengelige fortellinger som anses som relevante når de formidler og fortolker egne handlinger og erfaringer. I det siste tema er *kjønnsforståelse* viktig. Det er en utfordring å stille spørsmål om kjønnede betydninger, derfor tar jeg igjen utgangspunkt i informantenes erfaringer og fortolkninger. Her ønsker jeg å få frem hvordan kjønn ”leves”, ”tenkes” og ”føles”. Deres fortelling blir derfor et utgangspunkt for videre fortolkning, med mulighetene det gir for ulike forståelser.

1.4 Oppgavens oppbygging

I kapittelet som følger presenteres oppgavens teoretiske perspektiver. Fortellingen får her en sentral rolle og utgjør bindeleddet mellom den metodiske og teoretiske tilnærmingen i oppgaven. Fortellingen forstås her som et universelt kjennetegn ved vårt sosiale liv, som skaper en bro mellom det individuelle og strukturelle. Jamiesons (1998) skille mellom ”personal story” og ”public story” understreker dynamikken mellom disse og tydeliggjør intervjufortellingen som et uttrykk for dem begge. Jeg benytter også andre teorier og begreper der dette vil belyse empirien ytterligere. De teoretiske perspektivene har gitt en ramme i utformingen av oppgaven og lagt grunnlaget for forståelse og fortolkning av undersøkelsens tema.

Deretter presenterer jeg hvordan det empiriske materialet har blitt til, ved valg av kvalitativt intervjuemetode, etiske refleksjoner og arbeidsprosessen frem til det endelige sluttproduktet. Kapitlene teori og metode utgjør en felles referanseramme for presentasjonen av de neste kapitlene.

Oppgavens analysedel presenteres i kapitlene 4, 5 og 6. Kapitlene er organisert ut fra oppgavens temaer og valget om å følge analyseprosessen. Første skritt i analysen er knyttet til valgfortellingen og ønsket om å få frem de ulike mønstre og temaer som informantene fremhever. Videre har det vært sentralt å få frem betydningen av bakgrunn, erfaring og forventninger knyttet til disse. I det andre analysekapitlet ønsker jeg å få frem hva det vil si å velge kjønnsutypisk i dag. Avslutningsvis settes kjønnsforståelse i sentrum. Til slutt følger oppsummering og kommentarer til studiets funn.

2. Teorikapitel

Problemstillingen er strukturert i forhold til tre ulike temaer knyttet til utypiske utdanningsvalg. Denne tilnærmingen lar seg vanskelig begrepsliggjøre ut fra en bestemt teori. Dette er bakgrunnen for at jeg, med utgangspunkt i intervjuene, henter teorier og begreper fra ulike områder og nivåer som ses i lys av oppgavens empiri. Valgene er tatt ut fra hvordan de forklarer, belyser og griper empirien.

Første del av teorikapitlet er rettet mot den rammen utdanningsvalget tas innenfor, sammen med viktige begreper knyttet til det å velge. Individualisering, valg, motivasjon, identitet og selvrealisering er her alle nyttige begreper. Begrepet fortelling har en sentral rolle både i den metodiske og teoretiske tilnærmingen i oppgaven og her er skillet mellom den offentlige og personlige fortellingen vesentlig. I mange sammenhenger er kulturelle forestillinger og offentlige fortellinger formende, og får frem forventinger og utfordringer for de som velger utypisk. Mangel på relevante offentlige fortellinger skaper også utfordringer og gjør det vanskelig å formidle og fortolke egne erfaringer og handlinger. Kontekst tydeliggjør betydningen av å ta utgangspunkt i et ståsted. Felt og det sosiale rom er nyttige i denne sammenheng. Teorier om endring og kulturelle brudd gir gode innfallsvinkler for å se på handlingsmønstre. Betydningen av erfaring knytter den offentlige og personlig fortelling sammen, og peker på samspillet med følelser og fortolkning i prosessen knyttet til valg. Det teoretiske utgangspunktet for analysen er derfor inspirert og satt sammen av ulike teorier. Inngangen er modernitetsteoriens innspill i forhold til betydningen av å velge i det senmoderne samfunn.

2.1 Nye valgmuligheter i det individualiserte samfunn

Valg som begrep favner stort og retter seg mot et av sosiologiens grunnleggende spørsmål, forholdet mellom individets frihet og begrensninger innenfor det moderne samfunnets strukturelle og kulturelle betingelser. Mer konkret defineres valg som: ”det å velge mellom flere muligheter” (URL ordnett). Det er med andre ord snakk om en beslutningsprosess og hvordan denne har vært.

I det moderne samfunnet er valg et sentralt begrep, ofte brukt som uttrykk for og kjennetegn ved vår livsform. Derfor blir det viktig å analysere betydningen av utdannelsesvalg i den sammenheng det tas. Beck (1997a, b, 2002, 2004), Beck og Beck-Gernsheim (1995, 2001), Ziehe (1986, 2004) og Giddens (1996,1997) er teoretikere som beskriver det senmoderne³ samfunnets endrede betingelser for individuelle valg. Tankegangen her er at det moderne samfunnet primært er organisert rundt individet, og ikke som i tradisjonelle samfunn hvor gruppetilhørighet til slekt, bosted osv. var det primære. ” (...) gender, corporeality, identity, religion, marriage, parenthood, social ties – all are becoming decidable down to the small print: once fragmented into options, everything must be decided” (Beck and Beck-Gernsheim 2001:5). Valg blir dermed i større grad knyttet til at det også er et krav om å velge. Den enkelte må refleksivt forholde seg til ulike valgmuligheter, for gjennom sine valg å uttrykke sine overbevisninger og verdier. Valg får derfor en ”større” betydning enn å bestemme seg blant flere muligheter. Strukturelt endrede forhold skaper en ny situasjon som fremhever den betydningen den enkelte gir sitt valg (Frønes 2001:145).

Samfunnet ses som mer individualisert i den forstand at i dagens senmoderne samfunn er de sentrale institusjonene i større grad rettet mot individet. “To put it in a nutshell, individualization is becoming the social structure of second modern society itself.” (Beck and Beck-Gernsheim 1995:xxii). Ulrich Beck bruker betegnelsen institusjonalisert individualisme for å understreke betydningen av en samfunnsendring. Sagt med hans egne ord: (...) så at sige forudsætter og bemyndiger individet som aktør eller foretager tilsvarende tilskrivelsesprosesser og omfordelinger af risici til individerne, og på den måde indprogrammeres individualismen mere og mere i samfundet (Beck 2002:128).

Det er viktig å skille mellom ideen om det frie “markeds individ” og individualisering i betydningen av institusjonalisert individualisme. Individualisering forstås ofte ut fra en stereotyp forståelse om et ”me-first society”. Tankegangen her er institusjonell endring som gjør at individet selv må velge der samfunnet tidligere gjorde det for dem. En individueringsprosess i sfærene for arbeid, familieliv og egen identitet (Beck 1997a:276).

---

3. Beck bruker begrepet senmoderne i kontrast og forlengelse av det tidligere moderne samfunnet. Samtidig understreker Beck at hans skille mellom den første og den andre modernitet ikke dreier seg om å innføre en ny periodisering, men at der er et analytisk grep for å få frem en større forståelse. Et vanskelig analytisk arbeid, da Beck peker på at den første og den andre modernitet eksisterer samtidig og gjennomtrenger hverandre (Beck 2002:132). Det skjer i en balansegang mellom det motsigelsesfulle som ligger i brudd og kontinuitet, hvor det nye oppstår innefor kontinuiteten av det gamle (Beck 1997b:16).

Det vesentlige skillet som vektlegges her er at individualisme forstås i kontrast til kollektivism, en historisk utformet samfunnsmessig strukturering (Ziehe 2004:204).

Ziehe ser på individualisme i lys av en gradvis utvikling fra opplysningstiden, til en kulturell tendens ved det senmoderne samfunn. Dette forandrer de mulighetshorisonter som både står til disposisjon for individet og som tvinger seg på (Ziehe 1986:349). Charles Taylor (1989,1998,2007) mener også at vi må gå til kildene til den moderne kultur for å forstå den individualistiske vendingen. Taylor legger vekt på den kulturelle utviklingen av verdier, ideer og fortolkningsskjemaer som fremmer individualiseringen, og dens etiske og moralske forankring (Taylor 1998:39-43). Ziehe mener det har utviklet seg en uforutsigelighet siden opplysningstiden, men at problemet har vært holdt utenfor livsverden på grunn av de tradisjonelle livsformene – blant annet i tilknytning til religion. Denne utviklingen har ligget i mulighetshorisontene siden romantikken, men endringer gjennom blant annet avmystifiseringen av verden har gjort dem synlige (Ziehe 1986:350). I det avmystifiserte samfunn må vi søke meningen med livet i oss selv. Meningsspørsmålene er ikke nye, men vi har kanskje mistet svarene og noe pålitelige alternativ til de gamle svarene finnes ikke. Idealer i det moderne samfunn som autentisitet og selvrealisering forstås her som en konsekvens av manglende ytre meningsramme. Det oppstår en dreining mot det subjektive som kilde for mening, men det betyr ikke at mening oppstår utenfor en sosial og kulturell ramme (Taylor 1998:29,39,90). Taylor og Ziehes analyser av den kulturelle utviklingen er til en viss grad sammenfallende, men Ziehe ser ikke den samme mulighet for å finne et nytt ”holdested” ved å rette blikket innover. Det moderne samfunnets organisering rundt individet ses derfor som en konsekvens av flere forhold. Kulturelle og strukturelle forhold gjør at valg og beslutninger i større grad må forankres i den enkelte. Begreper som peker på måter å uttrykke dette på er i sosiologien knyttet til identitet, selvrealisering og motivasjon.

2.2 Identitet, selvrealisering og motivasjon

Som mange andre begreper innen sosiologi er identitet et begrep med mange definisjoner. Enklest forklart er det et svar på hvem jeg er, knyttet til individuell identitet med referanse til ideen om det unike individ. Den andre dimensjonen er sosial tilhørighet. Hvem ønsker jeg å identifisere meg med, eller hvem blir jeg plassert sammen med (Berkaak og Frønes 2005:85). Identitet som begrep er hentet fra psykologien. Her ses identitet i betydningen av en persons

selvbilde, og forstås som en slags indre kjerne preget av en stor grad av stabilitet og opplevelse av sammenheng. Med referanse til at identitetsbegrepet har sin rot i det latinske ordet *Idem* som betyr "den samme" (Bjerrum Nielsen 2006:155-157). I sosiologien har Meads teori vært sentral, hvor tanken er at jeg utvikles til et sosialt vesen i samspill med andre. Hvem jeg er ses ikke som en medfødt egenskap, men forstås som noe vi tilegner oss – et samfunnsskapt selv. For å beskrive denne prosessen deler Mead vår selvoppfattelse i to deler "I" og "me", hvor "jeget" kommer til uttrykk i personenes evne og villighet til å reflektere over det sosialt formede "meget". For å understreke betydningen av å føle sosial tilhørighet sier Mead (1934); " "I" need a "we" to become truly "me" "(Frønes 2004:33).

Meads teorier om dannelsen av "selvet" retter seg mot samhandling med andre. Giddens retter blikket mot behovet for selv å forme et koherent selv. Vi må selv bevisst knytte sammen fortid, nåtid og fremtid. I følge Giddens er det individets oppgave å forme sitt eget selv: "Selvets refleksive projekt, som består i at opretholde sammenhengende, men konstant reviderede biografiske fortællinger, finder sted i en kontekst af mangfoldige valgmuligheder, der filtreres gennem abstrakte systemer." (Giddens 1996:14).

Selvet skapes i den personlige fortellingen, den sammenhengende fortelling som reflekterer egen biografi. Fortellingen "om meg selv" konstruerer min identitet og skaper en stabilitet og følelse av kontinuitet. Identitet blir hele tiden til gjennom kontinuerlig forming av nye fortellinger om meg selv.

Ricoeurs begrep narrativ identitet bygger på mye av den samme logikken som Giddens, men han vektlegger i større grad dynamikken mellom kontinuitet og foranderlighet. Begrepet narrativ identitet hos Ricoeur peker på den personlige identiteten som konstant og foranderlig på samme tid, dialektikken mellom sammehet og selvhet (Ricoeur 1999:209). Identitet forstås her ut fra to latinske begrep *idem* og *ipse*. *Idem* betyr "den samme" og peker på identitet som unikhets/sammehet (sameness) og understreker hvordan individualiteten opprettholdes over tid. *Ipse* betyr selvhet/selvforståelse (selfhood) og vektlegger individets individualitet atskilt fra andre (Ricoeur 1999:183). Ricoeur påpeker avhengigheten av begge disse formene for å utvikle en personlig identitet og at de "møtes" gjennom å fortelle fortellingen om meg selv. Det er gjennom fortellingen selvet finner sin identitet, uten fortellingen ville de to nivåene ikke kunne knyttes sammen. I følge Ricoeur åpner det opp for muligheten til å forstå egen identitet (Ricoeur 1992:125,140). Fremhevingen av fortellingen

som et medium for identitetsutforming er interessant i forhold til min analyse. Fortellingen ”om meg selv” og ønsket om stabilitet og kontinuitet gir mening, spesielt i forhold til informantenes fremstilling av kjønns betydning. Her mener jeg at flere av informantene føler seg litt beklemt av manglende sammenheng i deres fortelling. Det kan være at det oppsto en ”ny” fortelling under intervjuet i møtet med behovet for samstemthet? Fortellingen er også et viktig begrep hos Jamieson (1998,1999). Før hennes teori trekkes frem, er det tilknytningen mellom identitet, selvrealisering og motivasjon som blir presentert.

Vi kan ha mange ulike identiteter, men i lys av selvrealisering er de knyttet til meg og mitt indre (Taylor 1989,1998). Denne referansen til eget selv finner jeg igjen i intervjuene. Jeg realiserer ikke meg selv innenfor fag som ikke understøtter meg og min identitet. ”Jeg er logiker, derfor passer matte veldig bra for meg”. Et innspill fra informantene som understreker betydningen av tilknytningen - å realisere seg selv er nært knyttet til min identitet. Sagt med Taylor: "(...) det er ikke mulig å finne en modell for mitt liv utenfor meg selv" (Taylor 1998:43). Selvrealisering knytter identitet og kultur sammen. Det er i dialog med vår signifikante andre at vår identitet formes. Fokuset på refleksive valg forutsetter en bevisst holdning til egen identitet, som blir et refleksivt prosjekt først når mulighetene blir mange. ”Hva skal jeg velge?”. Derfor er identitet og selvrealisering to begrep som fremstår som komplementære innenfor en kulturell ramme. Er Taylors påstand riktig, at det ikke er mulig å finne en modell for eget liv utenfor selvet, er det heller ikke mulig å gjøre det uten å trekke på kulturelle forestillinger. Et samspill hvor de ulike elementene er avhengig av hverandre, og som fortellingene til de mannlige informantene viser, det er vanskelig å knytte utdanningsvalget til sider ved seg selv uten å kunne trekke på kulturelle forestillinger. Motivasjon er en ytterlig dimensjon i dette samspillet, hvor betydningen av følelser kommer tydeligere frem.

For å forstå begrepet motivasjon mener Imsen at det er tre grunnleggende dimensjoner som knyttes sammen; det følelsesmessige, det kognitive og det motivasjonelle. Motivasjon innenfor denne tredelingen forstås som det å sette følelser og fornuft ut i livet - beveggrunn. Samspillet mellom følelser, fornuft og motivasjon, sinnets trilogi, og den kulturelle referanserammen er vesentlig for individets motivasjonssystem (Imsen 2005:376-377). Det er i møtepunktet mellom subjektivitet og samfunnets strukturer et meningsforhold kan oppstå i følge Frønes (2001:12).

Motivasjon ses også i forhold til om den er knyttet til indre anliggende, som interesser, verdier og følelser, eller til mer ytre faktorer som lønn, prestisje og karriere. Inndelingen benyttes ofte når det forskes på utdanningsvalg (ref. bla. Bæck 2006, Schreiner 2006, 2008, Støren og Arnesen 2003). Valg er forventet å referere til individet, jeg uttrykkes gjennom mine valg. Da formelle normer og atferdsformer tydeligere ble begrunnet i krav, var det i mindre grad et spørsmål om hvorfor. Når det forventes at valg skal begrunnes i meg fører det til at det er betydelig flere situasjoner hvor handling knyttes til egen indre motivasjon (Ziehe 2004:83). Utdanningsvalg faller inn under denne forventningen. Valget ”bør” presenteres i forhold til meg og min identitet. En forventning og et krav, men dette er også et eget ønske. Utfordringen i min analyse, blir da å forholde seg både til forventningen til fortellingen om valget og fortellingen om valget. Jamieson belyser dette forholdet med begrepene public og personal story; offentlig og personlig fortelling (Jamieson 1998:12). Både Giddens og Ricoeur knytter identitetsbegrepet til den personlige fortellingen, og betydningen fortellingen har for å skape en selvforståelse. Den personlige fortellingens forankring i de offentlige fortellingene, er derimot ikke så tydelig. Våre fortellinger kan også ses i lys av tilgjengelige offentlige fortellinger. De offentlige fortellingene gir svar på sosiale fenomen, som livsfaseoverganger, livsstiler, yrkesliv og familieorganisering (Frønes 2001:110). De blir tolkningsskjemaer som vi trekker på og gir individet mulighet til å oppnå forståelse av egne erfaringer og handlinger. De offentlige fortellingene gir innspill til utformingen av den personlige fortellingen.

2.3 Fortellinger– offentlige og personlige

Fortelling som begrep har forskjellig betydning avhengig av det teoretiske rammeverk det er tilknyttet. Fortelling forstås her som et kjennetegn ved vårt sosiale liv; vår måte å forstå og formidle menneskelig erfaring på – som et bindeledd mellom aktør og struktur (Frønes 2001, Jamieson 1998,1999, McNay 2000). Fortellingen som begrep knyttes da både til den offentlige og private sfæren. Jamiesons skille mellom personlig og offentlig fortelling får frem og tydeliggjør dynamikken mellom disse. Det er praktisk vanskelig å skille mellom offentlige og private fortellinger fordi de skapes og omformes i begge sfærer (Jamieson 1998:12, 159). Offentlige fortellinger springer ut av og er forankret i levd liv, men hvilke

fortellinger som kommuniseres i den offentlige sfære er preget av våre idealer. Dermed fremheves noen fortellinger på bekostning av andres.

Å benytte fortelling som analytisk begrep kan være uheldig. Det er et dagligdags begrep og denne nærheten kan gjøre det vanskelig å bruke det som et hjelpemiddel (Haavind 2000a:7). Å bruke narrativ derimot kan gi inntykk av en mer tekstnær tilnærming med fokus på tidslinjer og plott (Kvale 1997:197). Begrepet diskurs er i større grad knyttet til en bestemt innfallsvinkel og derfor mer bindende i forhold til det teoretiske rammeverket. Selv om betydningen av begrepet vil skifte i forhold til ulike posisjoner, vektlegger diskursbegrepet i større grad hvordan man innenfor en kultur samtaler om et fenomen (Thagaard 2004:115). Fortellingsbegrepet er derimot mer rettet mot relasjonen mellom subjekt og struktur, tilknyttet den fenomenologiske og hermeneutiske rammen jeg jobber innenfor.

Tilnærmingen til informantene i denne studien er knyttet til ønsket om å forstå hvordan deres ”verden” oppfattes og erfares. Måten det gjøres på er å oppfordre informantene til å fortelle meg deres fortelling. Fortellingen får derfor en sentral rolle både i forhold til den metodiske og teoretiske tilnærmingen i oppgaven (ref Metodekapitel 3.2.2). Når informantene presenterer sine valgfartellinger kan de forstås som en fortolkning av egne handlinger, med bakgrunn i både den offentlige og personlige sfæren. Det vi forteller viser til den årsak eller beslutning som vi mener ligger til grunn (Beck 1997a:115).

Idealfortellinger og dominerende fortellinger er betegnelser på offentlige fortellinger som dominerer det samfunnsmessige området (Jamieson 1998,1999, Frønes 2001). Når fortellingene opptrer både som forestillinger og som handlingsrepertoar er det viktig å kjenne til disse. Dette for å forstå hvordan de påvirker det levde liv. Det er viktig så vi ikke undervurderer betydningen de kan få for vår forståelse av virkeligheten, og dermed fortellingens ideologiske innvirkning (Jamieson 1998:11). Det gapet en kan oppleve mellom kulturelle idealer og eget liv kan gi en rekke kreative strategier for å prøve å leve opp til disse. En annen konsekvens av fokuset på idealer er at det er flere virksomme fortellinger som underkommuniseres. Dermed blir det vanskeligere å løfte disse frem og tydeliggjøre hvilken betydning de har i hverdagslivet. Denne forståelsen belyser oppgavens empiri, fordi manglende relevante offentlig fortellinger gjør det vanskelig å formidle og fortolke egne erfaringer og handlinger (McNay 2000:85-86). Når identitetsfortellingen skapes som refleksjon over levd liv, er det viktig å få frem at det foranderlige er innskrenket av

tilgjengelige offentlige fortellinger (Frønes 2001:133). En begrensning som kan redusere den enkeltes forståelse og handlingsrom, men det er også tilgjengelige fortellinger som informantene ikke ønsker å identifisere seg med. Fortellinger som gir forståelse til deres erfaringer, men som ikke bærer de kulturelle idealene (Frønes 2001:110). Informantene opplever et dilemma; deres valg samsvarer ikke med utdannelsesfeltets dominerende fortellinger og tilgjengelige fortellinger samsvarer ikke med deres idealer. Utfordringene de opplever i møte med dette håndteres med ulike strategier i forhold til kjønnede betydninger. Dette kalles maskulinisering og feminiserings strategier. Her skapes det nye forståelser og fortellinger knyttet til kjønn, samtidig som ”min fortelling” ikke er en stabil enhet. Fortellinger konstrueres og rekonstrueres i takt med nye praksiser og nye fortellingers gjennomslagskraft (Frønes 2001:133).

2.4 Nye praksiser og nye fortellinger

Nye fortellingens oppstår ofte med bakgrunn i at de gamle fortellingenes innhold og beskrivelser ikke lenger er dekkende for, eller gir mening i det sosiale felt. Sagt med Bourdieus begreper, når habitus og felt ikke lenger er sammenfallende kan distansen som oppstår føre til refleksjon og endring. Bourdieus feltbegrep viser til vårt samfunn som bestående av en rekke relativt autonome felt, hvert enkelt med sine dominerende fortellinger knyttet til spilleregler og kapitalformer. For aktørene er det viktig å kjenne og inneha de rette formene, og mangel på kapital vil være et hinder for individets muligheter, samtidig som det er dynamikk her. Nye fortellinger gir nye praksiser og nye praksiser gir nye fortellinger. Fortellingens gjennomslagskraft er avhengig av meningen den gir og hvilke kapitalformer og spilleregler som dominerer på feltet. Feltet kan også utsettes for utfordringer, noe som kan føre til endrede feltregler og rådende kapitalformer (Bourdieu 1996:93-94).

Drivkraften i sosial forandring forstås her ut fra en tankegang om at distanse skaper rom for refleksjon og endring. Om det er diskrepans mellom habitus og felt eller ulike generasjoner og livsløp, så kan dynamikken forstås ut fra det potensialet som oppstår i mellom. Endring skjer gjennom en kontinuerlig meningsutveksling mellom forskjellige systemer av mening. Utviklingsmulighetene innen dette området betegner Frønes fra et snøballperspektiv, en gradvis prosess fra radikale ideer til kulturelle mønstre. En variant av denne prosessen finner sted gjennom pionerer, som representanter for nye handlinger som igjen legger grunnlag for

dannelse av nye kulturelle handlingsmønstre (Frønes 2001:148). Kjennetegnet ved pionerene er, i følge Frønes, at deres individuelle motivasjon er forankret i bestemte sosiale forhold eller er særegent for individet. Pionerene legger grunnlag for endring, når deres handling skaper motivasjon hos nye grupper (Frønes 2001:148-149). Nye handlinger influerer kulturelle mønstre som igjen influerer nye handlinger (Frønes 2001:150).

Pionerens handlinger legger ikke alltid grunnlag for nye handlingsmønstre. Det er jo nettopp det som kjennertegner utdannelsesfeltet innenfor området mine informanter plasserer seg. Det er mange tiår siden kjønnsbarrierene ble brutt, men snøballen er ikke satt i bevegelse. Hva er grunnen til den manglende endring i forhold til utdannings- og yrkesvalg? Det er andre områder knyttet til kjønn og arbeidsdeling der det har skjedd store endringer, og det er flere kulturelle fortellinger og forestillinger om livsløp. Disse kan forstås som mer eller mindre tvingende og restriktive, men vil uansett oppleves følelsesmessig. Kulturelle konstruksjoner ”modifiseres” i forhold til vår indre emosjonelle verden, de gir gjenklang i egne erfaringer av hvem vi er. Våre erfaringer av å være kjønn. Begrepet agency (handlingsevne) peker på kreativiteten som kan oppstå mellom det ytre og det indre, og kan gi en større forståelse av hvorfor det kan være forskjell på hvilke diskurser vi føler oss hjemme i (Rudberg and Bjerrum Nielsen 2005:135-136, Bjerrum Nielsen 2006:154). Nye fortellinger om kjønn må gi gjenklang i levd liv.

2.5 Betydninger av kjønn

Å belyse kjønnskategorienes innvirkning på våre handlingsvalg, handler om å få frem et komplekst og foranderlig samspill mellom individuelle og kulturelle meningsstrukturer. Adkins (2004a, b) viser til Moi når hun fremhever at den beste måten å konseptualisere kjønn på er å betrakte det som en del av det større sosiale rom. Bakgrunnen er kjønnskategoriens skiftende betydning, verdi og effekt, og at denne endres fra felt til felt. På samme måte som Bourdieu bruker klassebegrepet, ser Moi kjønn som en sosial kategori som influerer alle andre kategorier (Adkins 2004a:6). I denne sammenheng er det viktig å se på den skiftende betydningen fra felt til felt. Dette krever en feltspesifikk undersøkelse nettopp for å forstå betydningen av kjønn i det feltet det er virksomt (Moi 1998:1035-1036). Denne forståelsen er gjenkjennelig i mitt materiale. Betydningen av kjønn er for eksempel svært fremtredene i situasjoner hvor man opplever å være i mindretall kjønnsmessig, i

utdannelsessituasjonen eller på arbeidsplassen, men får mindre betydning i situasjoner hvor det er tilnærmet kjønnsbalanse. Endringen i betydningen blir derfor ikke bare knyttet til feltet, men også til feltsammensetningen i den spesifikke situasjonen. Effekten og betydningen av kjønn blir derfor også et spørsmål om ”antall”. I andre situasjoner er kjønn av mindre betydning, men som Adkins påpeker, med henvisning til Moi: kjønn er: ”a particularly combinatorial social category, one that infiltrates and influences every other category” (Moi 1999:288 in Adkins 2004a:6).

Følger jeg resonnementet ovenfor er det vanskelig å fange betydningen av kjønn. Hanne Haavind (2000b:213) peker på at kjønnskoden er noe alle lærer å kjenne seg selv og andre gjennom. Selv om situasjon er avgjørende, er det å være kvinne eller mann, jente eller gutt forankret i meg uavhengig av denne. Å være kjønn forstås her ut fra hvordan sosialt kjønn⁴ blir konstruert med bakgrunn i hvordan kjønn ”gjøres”. Sosialt kjønn er et produkt av at man kontinuerlig gjør kjønn i samhandling med andre, i lys av det handlingsrommet kjønnskategorien man tilhører har. Rammene for kjønnskonstruksjon sees i forhold til den større samfunnskonteksten og i samhandling med andre, men kjønn er også et produkt av personlige erfaringer. Gjennom praksis blir kulturell konstruksjon også personlig (Bjerrum Nielsen 2006:164).

For å forstå kjønn og identitet tar Bjerrum Nielsen (1994:31) utgangspunkt i dialektikken mellom subjektivitet, diskurser og identitet, og knytter disse i en modell inspirert fra psykologien – *den magiske blokk*. En modell som får frem skillet mellom kjønnets *subjektivitet* og *kjønnsidentitet*, et skille som tydeliggjør at *kjønn* inneholder både reflektert og ureflektert kjønn. *Den magiske blokk* er delt i to lag: et vokslag og over den et tynt papir. Nye erfaringer, fortolket av tilgjengelige kulturelle diskurser, skrives inn på papiret. Når papiret løftes forsvinner innskriften tilsynelatende, men sporene forsvinner ikke de blir stående igjen på vokstavlen og med riktig belysning blir skriften tydelig igjen. ”Subjektet er som en vokstavle som det hele tiden kan skrives nye innskrifter på uten at de gamle går tapt” (Bjerrum Nielsen 1994:35). En metafor som belyser at varighet og forandelighet ikke

---

4. Betegnelsen sosialt kjønn (genus) er en betegnelse som fremhever betydningen av kjønn som en sosial konstruksjon – som et resultat av en tillært prosess som ikke utelukkende styres av det biologiske kjønn. Biologisk kjønn blir bestemt ut fra biologiske kriterier tilhørende kjønnskategoriene, men plasseringen innen de to kategoriene er også knyttet til kriterier for hvordan kjønn gjøres sosialt. Kjønn og kjønnsforskjeller klassifiseres derfor ut fra både biologiske og sosiale kriterier.

utelukker hverandre, samtidig som det er elementer av det bevisste skrevet inn på ”papiret” og det ubevisste avtrykt på ”vokstavlen”. Det er gjennom innskrifter at individet blir til et subjekt og gjennom innskriftenes ”skrifttype” og innhold vokstavlen får kjønn (Bjerrum Nielsen 1994:36). At subjektivitet er kjønn trenger ikke å bety at den er erkjent som kjønn, den måten subjektet ser seg selv som kjønn er knyttet til begrepet kjønnsidentitet. Kjønnsidentitet forstås som det reflekterte kjønn versus subjektets ureflekterte kjønn. Utvekslingen mellom det reflekterte og ureflekterte kjønn forstås som en prosess, hvor det skrives inn nye skrifter som enten integreres i, forandrer eller synliggjør de som allerede er der (Bjerrum Nielsen 1994:41). Modellen viser hvordan den enkelte forstår sitt kjønn i samspill med individuelle og kulturelle meningsstrukturer. Spørsmålet videre blir da: er det de kulturelle meningsstrukturene som er grunnlaget og utgangspunktet for våre kjønnede erfaringer?

2.6 Hva med erfaring og følelser?

Er erfaring noe mer enn et uttrykk for en reproduksjon av allerede fortolkede diskurser? Dette spørsmålet reiser seg når fokuset rettes mot erfaring (Silverman 2006:129). Joan Scott er kritisk til å ta utgangspunkt i den enkeltes erfaring, da den ikke representerer noe annet enn et uttrykk for tilgjengelige diskurser. ”Experience is a subject’s history. Language is the site of history’s enactment. Historical explanation cannot, therefore, separate the two.” (Scott 1992:27 URL Widerberg). Forståelsen av erfaring, utelukkende som en diskursiv konstruksjon, mister forståelsen av den enkeltes handlingsevne (agency). Slik tolker McNay Scott. Forestillingene om individualitet, intensjon og refleksivitet blir dermed borte (McNay 2004:179). Erfaring er et viktig element i forhold til å forstå hvorfor enkelte diskurser tas i bruk og andre forkastes (McNay 2000:96). Sett i forhold til min analyse, kan det se ut til at tidligere arbeidserfaring åpner opp for muligheten til ta et utdanningsvalg som tidligere er forkastet. Sykepleieutdanningen er noe de kunne valgt tidligere, men dette var ikke interessant før de hadde erfaring innenfor omsorgsrelaterte yrker.

Bjerrum Nielsen og Rudberg er også interessert i hvorfor vi velger enkelte kulturelle diskurser på bekostning av andre. De kulturelle og personlige konstruksjonene kan sees som to meningssystemer som hele tiden påvirker og gjennomsyrrer hverandre (Bjerrum Nielsen 2006:166). Rudberg og Bjerrum Nielsen benytter metaforen osmose istedenfor å forstå

forholdet som to hierarkiske nivåer. Osmose er et biologisk begrep som får frem det flytende i prosessen, noe som understreker betydningen av en konstant pågående prosess (Rudberg og Bjerrum Nielsen 2005:133). Utfordringen for empirisk forskning er å få frem denne prosessen - samspillet mellom person og kultur. Hvordan blir ting som er ”kulturelt snakket om” individuelt relevant? (Rudberg og Bjerrum Nielsen 2005:127). Skrittet de mener det er viktig å ta, er å se hvordan kulturelle konstruksjoner er fylt med personlig mening og følelser med referanse til den enkeltes biografi (Rudberg og Bjerrum Nielsen 2005:128). Går jeg tilbake til modellen ”*den magiske blokk*” gir den et bilde av hvordan vi opplever at ureflekterte erfaringer virker inn på vår meningsskaping og betydningen av følelser. Fokus settes på ”the power of feelings”, Chodorows (1999) betegnelse av denne prosessen. Chodorow er en av de som har fremhevet betydningen av den personlige konstruksjon, og som hun skriver: ”I have been arguing, using gendered subjectivity as an example, that gendered meanings are personal psychodynamic creations and not only cultural construction” (Chodorow 1999:130).

Betydningen av følelser er et element som informantene fremhever når de fortolker sine handlinger og valg. Dette kommer tydeligst frem når de har problemer med å uttrykke det de mener. De vet hva de føler, men det er vanskelig å forklare det (Taylor 2007:159-162). Deres emosjonelle verden er bidragsyter til en forståelse som det er vanskelig å uttrykke ”fornuftig”. De forteller meg at de ikke ønsker å ha kollokviegruppe hvor de bare jobber sammen med det motsatte kjønn - det føles ikke ”naturlig”. En påstand som etterfølges av spørsmålet ”forstår du?”. Følelsene brukes for å forklare og utdype deres erfaringer, men akkurat som deres følelser ikke snakker direkte til meg, gjør de heller ikke det til dem. Følelser fortolkes kognitivt og knytter seg til minner, tidligere erfaringer eller fremtidsdrømmer, men fortolkningen av følelsen kan også ta utgangspunkt i andres fortolkninger (Moxnes 2006 URL BI). Det er et samspill mellom følelser, fornuft og motivasjon innenfor den kulturelle referanserammen. Våre valg tolkes og forstås innenfor denne rammen (Imsen 2005:376-377). Da er vi tilbake til utgangspunktet, fortellingen blir sentral i forhold til å oppnå forståelse.

Flere teoretikere fremhever den *personlige fortellingens* betydning i forhold til den enkeltes selvforståelse. Dette for å understreke fortellingen som et fundament, et grunnlag for å utvikle sin identitet, som et privilegert medium for å kunne oppnå forståelse (McNay 2000:85). McNay fremhever Ricoeurs narrative identitetsbegrep som et ontologisk begrep

knyttet til behovet for en samstemt identitet. Fortellingen får derfor betydning i forhold til vår utvikling, nærmest som et trekk ved vårt menneskelige vesen. Frønes peker på det samme ved å understreke at fortellinger er med på å legge grunnlaget for vårt mentale grunnskjema. Dette sees som en basis for vår tenkemåte, våre handlinger og vår forståelse (Frønes 2001:117). Helene Aarseth fremhever at Ricoeurs teori også gir ”et grep som gjør det mulig å overskride motsetningen mellom ubevisste meningsstrukturer, som er skjult for subjektet, og subjektets egen selvforståelse” (Aarseth 2008:49). En narrativ intelligens skaper en meningssammenheng. Forestillingsevnen fanger bevisste og ubevisste meningsstrukturer i en hermenautisk fortolkningsprosess. Bruk av evnen kan omforme og skape nye fortellinger i lys av kulturelle forestillinger i den offentlige fortellingen. Fortellingen får derfor en posisjon som knytter vår indre forestillingsverden til kulturelle fortolkningsskjemaer og handlingsrepertoar formidlet i de offentlige fortellingene.

3. Metodiske valg og etiske refleksjoner

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for hvordan det empiriske materialet har blitt til og de tilnærmingene som er valgt for å komme frem til sluttproduktet. Dette kapittelet er utformet med bakgrunn i en forskningsplan og gjennomføringen av denne. Fremstillingen vil derfor både peke fremover og bakover, basert på en revidert plan med refleksjoner over hva som i etterkant fremstår som betydningsfullt.

3.1 Systematisk til verks!

Utdanningsvalg er et av de ”store” valgene som tas i våre liv, og de fleste har en formening om hva det innebærer og betyr for dem. Fokus på utdanningsvalg i lys av kjønn er også en kjent problemstilling. Utdanningsvalg var derfor et tema som innbød til refleksjon i uformelle sammenhenger. Uformelle intervjuer, samtaler, tankekart og lignende ble utprøvd på familie og kjente. Innspillene som gikk igjen var først og fremst knyttet til at det er viktig å velge noe man har lyst til, og at alle står fritt til å velge som de vil. Frihet til å velge er viktig, men det er det tilfeldige og vanskeligheten ved å velge som preger samtalene. Kjønn er ikke, eller har ikke vært noe hinder, men de fleste har valgt innenfor kjente rammer. De som ikke har det, har tatt valg underveis som har rettet opp kjønnsbalansen ved å velge seg inn på mer ”balanserte” retninger eller tatt ”glassheisen⁵” (Kvande 2002:20,24). Rent metodisk er temaet kjent og lett å snakke om, de fleste har fortalt ”valgfortellingen” tidligere, noe som kan føre til at de kanskje forenkler noe. Men fokus på bakgrunn og tidligere erfaringer får frem og tydeliggjør andre sider ved valget. Dermed ble dette innspill som jeg tok med meg videre i design og metodisk tilnærming.

Neste punkt i denne innledende fasen rettes mot min rolle i forskningsprosessen. Det er viktig å avklare egne erfaringer og oppfatninger, så de ikke står i veien for forståelsen av temaet. Valg av forprosjekt, knyttet til minnearbeid og refleksjoner rundt tematikken før oppstart, ses her som viktig (Widerberg 2001:41-42, Fog 2005:36-38). Tematisk er det i

---

⁵ Begrepet *glassheisen* (The Glass Escalator) beskriver de skjulte fordelene for menn som jobber innenfor kvinnelige profesjoner (URL Williams).

mindre grad et utfordrende og sensitivt tema, men det å skaffe seg klarhet i hva jeg tenker og mener handler om å få en nødvendig avklaring av eget ståsted (Fog 2005:37). Når det gjelder temaet var det min interesse for manglende endring innen feltet som var utslagsgivende, men også et ønske om å utvikle en større forståelse i forhold til de som bryter med det kjente. I forhold til de som har tatt utypiske valg har jeg i mindre grad noen formening om dem som gruppe. Jeg synes derimot det er flott at de tar valg som bryter med kjønnsmonstre, og derfor må være bevisst på å ikke forstå deres valg som uttrykk for en ”større” frihet i forhold til kjønn enn andres valg. Mitt eget kjønn kan få en innvirkning på intervjusituasjonen og hvilken kunnskap som blir produsert. Her ligger det antakelser om kjønn som likhet eller forskjell, mens andre igjen fremhever intersubjektivitet og ”personkjemi” som grunnleggende i kunnskapsproduksjon (Haavind 2000a:22, Widerberg 2001:101). Alder er også et element som kan innvirke. For min del har jeg en formening om at min alder kan være en fordel. Jeg er noen år eldre enn informantene og det kan være med på å ”dempe” en eventuell betydning i forhold til kjønn. Fokuset på å få frem egne fordommer handler ikke om en naiv tro på å utvikle et objektivt ståsted. Derimot har jeg tro på det å forberede seg i forkant. For det er klart at mitt engasjement og min interesse også er preget av mine erfaringer, følelser og holdninger (Fog 2005:17).

Siste element i den innledende forprosjektfasen handler om å legge til rette for å videreføre kunnskapen den har gitt (Widerberg 200:101-102). Kvale anbefaler også at man i tillegg innarbeider rutiner i forhold til moralske spørsmål som kan oppstå. Etske og moralske spørsmål er ikke knyttet til et enkelt stadium i studiet, men oppstår i alle leddene av undersøkelsen. De ulike stadiene har igjen ulike etiske utfordringer. Er de innarbeidet i planleggingen og en del av designet er det lettere å gripe dem underveis i prosessen. Kvale har utarbeidet etiske⁶ spørsmål til de forskjellige forskningsstadiene og de vil bli benytte i dette prosjektet (Kvale 1997:117). Det handler om å være forberedt på hva som kan være utfordringen på de forskjellige stadiene. Tanken min her er at etiske utfordringer blir presentert i den sammenhengen de oppstår og ikke i et eget kapittel. Etik er også et formelt anliggende og oppgaven er underlagt forskningsetiske retningslinjer utarbeidet av den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) med krav om å melde prosjektet inn til personvernombudet for godkjenning.

---

6 Etske spørsmål knyttet til: tematisering, design, intervjusituasjon, transkripsjon, analyse, verifisering og rapportering

3.2 Valg og avveininger

I innledningen av forskningsprosessen er det mange valg og avveininger som må tas. Først i rekken står etiske og moralske spørsmål. Deretter er det valg av metode, teori og begreper som oppgaven skal bygge på. På dette stadiet er det først og fremst etiske spørsmål knyttet til design. Kvale fremhever informert samtykke, å sikre fortrolighet og forklare mulige konsekvenser ved å delta i forskningsundersøkelsen (Kvale 1997:118). Spørsmålene er vel innarbeidet og benyttet i forhold til prinsipper fra deltakelse i en forskningsundersøkelse (Thagaard 2004:24-29).

3.2.1 Hovedprinsipper for deltakere i en undersøkelse

Informert samtykke er viktig. Her er kommer spørsmål om muligheten for å ta opptak av intervjuet. Forklaring på hvordan informasjon skal brukes og oppbevares, sammen med informasjon om prosjektet og formålet med undersøkelsen. Det ble også levert ut skriftlig informasjon i forbindelse med samtykke. Å informere i forkant er en utfordring, både i forhold til utfallet av intervjuet og fleksibiliteten. Jeg ønsket fleksibilitet i forhold til å kunne endre design og formål underveis (Kvale 1997:118-119).

I presentasjonen var jeg også veldig klar på at intervjuet var, sammen med ni andre intervjuer, grunnlaget for oppgaven min. Jeg forteller også at en del av forskningsprosessen handler om å stille kritiske spørsmål til empirien som er innsamlet. Dette for å få frem ulike innfallsvinkler og fortolkninger. Mitt ansvar er overfor informantene, men også overfor vitenskaplig troverdighet (Fog 2005:253). Informantene får tilbud om å høre på opptaket eller å få kopi av intervjutranskripsjon i etterkant, men det var det ingen som ønsket. Jeg informerte også om intervjupersonens rett til å trekke seg på et hvilket som helst tidspunkt. Samtidig som jeg ville være grundig i forhold til dette, sitter jeg igjen med inntrykk av at informantene syntes det ble en litt merkelig situasjon. Her hadde jeg jobbet med å få dem i tale, og så satt jeg nærmest og advarte dem mot å delta. I etterkant av intervjuene ser jeg at jeg kanskje, med fordel, kunne gitt noe av denne informasjonen etter intervjuet. Når det er sagt, så tror jeg ikke de ble mer reserverte i forhold til den videre samtalen, men at intervjuet hadde fått en bedre start.

”Prinsipper om fortrolighet siger, at ”personer, som gjøres til genstand for forskning, har krav på, at alle afgivne informationer behandles fortroligt” ” (Thagaard 2004:26). Fortrolighet innebærer at informasjonen om dem ikke skal gjøres tilgjengelig for andre. Dette hensynet innebærer sikkerhet i forhold til at intervjuopptak og transkripsjon blir brukt på en konfidensiell og ikke identifiserbar måte. All informasjon som kan tilbakeføres til enkeltpersoner er taushetsbelagt, og resultater fra undersøkelsen skal formidles i anonymisert form. Dataene skal i utgangspunktet ikke brukes av andre forskere, men jeg forteller at jeg samarbeider med en annen student om dette temaet, så materialet vil bli diskutert og sammenlignet med hennes.

Det tredje prinsippet er knyttet til konsekvensen ved å delta i undersøkelsen. Det kan være belastende å delta for informanten og det er viktig å se på hvilke konsekvenser det kan få for dem. Tematikken i undersøkelsen er ikke av en intim art, men spørsmål om hva som kan benyttes av informasjon må alltid ses i forhold til informantens integritet. I den sammenheng er det viktig å hjelpe informantene i å unngå å utlevere seg selv. Det uformelle intervjuet bygger på samtalen som form, en form som ofte er gjensidig og åpen. Intervjuet er ensidig fortrolig og det er forskerens ansvar og ikke ”å forføre” til en større åpenhet enn det som er innenfor informantens grenser (Fog 2005:25,26).

Utfordringene jeg opplevde knyttet seg i liten grad til åpenhet, men i større grad til refleksjon og ettertanke. Spesielt gjaldt det i forhold til tema kjønn. Flere av informantene blir bevisst hvordan kjønn ser ut til å variere i betydning i ulike sammenhenger. En ”oppdagelse” som står i kontrast til deres forventning om at det burde være en form for samstemthet i deres presentasjon. Når de blir oppmerksom på deres ulike fremstillinger, merker jeg at de har et behov for å forklare seg. Intervjuet har satt dem i en litt ubehagelig situasjon. En av informantene tar det opp etter at intervjuet er ferdig og sier, at hun ikke visste at det å unngå å være alene jente var så viktig for henne. En utfordring som det så ut til at intervjuet var med på å tydeliggjøre for informanten. Intervjusituasjonen fungerte her som en meningsskapende kontekst som åpnet opp for en refleksjon som får informantene til å føle seg litt beklemt. I etterkant ser jeg at denne fremprovoserte selvrefleksjonen kunne vært håndtert bedre, men ser vanskelig hvordan den kunne vært unngått (Thagaard 2004:104).

3.2.2 Valg av metode og teori

Valg av metode handler om å velge fremgangsmåter som egner seg til å få svar på det man søker å få informasjon om. Mine forskningsspørsmål i oppstarten av prosjektet var først og fremst rettet mot den betydningen den enkelte selv fremhever, men også forhold som påvirker, hvilke prosesser som hemmer og erfaringene valget har gitt. Med fokus på den enkeltes forståelse er samtalen et godt utgangspunkt. ”Hvis man gerne vil vide, hvordan folk forstår deres verden og deres liv, hvorfor så ikke tale med dem?” spør Kvale. Et spørsmål som fremhever intervjuets mulighet i forhold til å la folk selv fortelle om sin livsverden, hvordan enkeltpersoner opplever og reflekterer over sin situasjon og egne erfaringer (Thagaard 2004:13-14, Kvale 1997:15).

Selv om det kvalitative intervjuet er et godt verktøy kan det være andre metoder som er mer velegnet, spesielt når informasjonen som søkes allerede kan foreligge. Silverman spør om hvorfor vi velger å konstruere data når en av fordelene ved kvalitativ metode er tilgjengeligheten av naturlig forekommende (Silverman 2006:113). Fortellinger om utdannelsesvalg finnes det mange av, både i papirformat og digital form. Rent tids- og ressursmessig så jeg også på dette som et interessant innspill, selv om det ikke var lett å finne akkurat min innfallsvinkel og problemstilling. En annen innvending var også muligheten intervjuet gir til å forfølge nye innspill, utdype og avklare underveis. Silvermans innspill i forhold til ”naturlig forekommende data” handler også om spørsmålet: Hva slags kunnskap blir produsert i intervjuet? Intervju gir ikke adgang til fakta eller erfaring, mener Silverman, men en indirekte representasjon av disse. I intervjuer konstruerer informanten en versjon av verden tilpasset det temaet som er i fokus (Silverman 2006:118). En viktig avklaring, men min innvending er at fremhevingen av ”naturlig forekommende data” møter noe av den samme problematikken. Den gir ikke et ”sannere” bilde selv om forskeren ikke har vært aktiv i prosessen. Det vil også her være snakk om en konstruksjon tilpasset kontekst og form. Kvale peker på at noe av skepsisen knyttet til forskningsintervjuets vitenskaplige legitimitet også handler om den korte avstanden mellom intervjuet og hverdagssamtalen (Kvale 1997:23,68-69). Forskningsintervjuets nærhet til menneskets grunnleggende interaksjonsform – samtalen – gjør at den kunnskapen som produseres utfordres i forhold til om den kan karakteriseres som vitenskapelig.

Valg av intervju blir også til tider sett på som et lettvint valg, selv om andre igjen fremhever forskerens krevende rolle ved bruk av denne metoden (Kvale 1997, Widerberg 2001, Thagaard 2004, Fog 2005). Forskeren ses her som metodens viktigste redskap, evnen til raskt å kunne etablere og opprettholde kontakt er avgjørende (Fog 2005:8). Det samme er evnen til å forfølge og avklare underveis i intervjuet (Kvale 1997:149). Intervjuet utgjør råmaterialet for den senere analysen, så egne forutsetninger i forhold til å kunne intervjuer er viktig.

Metodevalg skjer parallelt og i samspill med oppgavens teoretiske perspektiver. Teori og metode i et forskningsprosjekt utgjør en felles referanseramme. Teorier strukturerer oppmerksomheten og fører til at jeg tar med meg et visst "blikk" inn i intervjusituasjonen og fortolkningen av denne (Fog 2005:54). Det kvalitative forskningsintervjuets teoretiske rammeverk innholder ulike retninger, blant annet knyttet til fenomenologi, hermeneutikk, postmodernisme og konstruktivisme (Kvale 1997:49, Thagaard 2004:35). Jeg har latt meg inspirere av flere og hentet innspill der jeg har funnet det relevant for oppgaven. Først og fremst fra den fenomenologiske innfallsvinkelen, med ønske om å forstå sosiale fenomener ut fra aktørenes egne perspektiver (Kvale 1997:61). Med fokus på subjektets forståelse blir erfaring et viktig begrep. Kritikk mot den fenomenologiske tilnærmingen er rettet mot erfaringsbegrepet. Den strukturelle og kontekstuelle betydningen kan bli undervurdert i denne tilnærmingen og informantens selvbeskrivelse, "face value", blir det i mindre grad satt spørsmålstegn ved (Furlong and Cartmel 2007:7-8).

Fra det konstruktivistiske paradigme forstås kunnskap som en konstruksjon som blir skapt i sosial samhandling, kunnskapen er igjen avhengig av den sammenhengen hvor den oppstår (Thagaard 2004:43). Et viktig element som får frem betydningen av rammen for intervjuet og materialet som skapes der. Også innenfor denne tankegangen er det flere ulike posisjoner. Jeg velger ikke å forstå intervjudataene som kun informasjon oppstått i intervjuet, men at de også bygger på erfaringer og fortolkninger av deres liv. Det betyr at fortellingen vil kunne være en annen på et annet sted og med en annen intervjuer - et viktig element å ta med seg.

Fra et mer postmodernistisk perspektiv flyttes fokus vekk fra egen erfaring til å se etter mulige kulturelle tilgjengelige måter å uttrykke disse. Erfaringer innenfor dette perspektivet: " ... should not be taken as evidence of their experience, but only a form of talk – a "discourse", "account" or "repertoire" – which represents a culturally available way of

packaging experience” (Silverman 2006:129). Den kulturelle tilgjengelige uttrykksformen ses her i sin ytterste form som konstituerende – språket konstituerer virkeligheten (Kvale 1997:53). I den rammen jeg har valgt å jobbe innenfor forstås kulturelt tilgjengelige offentlige fortellinger som bidragsytere til handlingsrepertoar, men de består ikke uten at de har resonans med dagliglivets personlig fortellinger. Kulturelle tilgjengelige måter å uttrykke erfaringer velges ut og ”modifiseres” i forhold til vår indre verden, slik at de gir gjenklang i egne erfaringer (Jamieson 1998,1999, McNay 2000, Bjerrum Nielsen 2006).

Fortolkning er fra et hermeneutisk perspektiv rettet mot meningsinnhold og er i samfunnsvitenskapen knyttet til ”meningsfull handling” (Kvale 1997:38). Et vitenskapsteoretisk ståsted som fremhever at virkeligheten ikke snakker direkte til oss. I lys av fortolkningen er det flere som legger vekt på forskeren som fortolker av informantens egen fortolkning (Giddens 1997, Kvale 1997, Thagaard 2004). Det fremhves også et tredje nivå i den hermeneutiske tilnærmingen, hvor tolkningen ofte ses i lys av teori som bringer inn et kritisk standpunkt i forhold til en underliggende eller skjult betydning – en mistankens hermeneutikk (Thagaard 2004:41). Innvendinger mot en fortolkende analyse er at: ”Forskellige fortolkere finder forskjellige meninger i det samme interviewet...” (Kvale 1997:207). Kritikken forutsetter at det kun er *en* objektiv mening. Fortolkningen fokuserer på et dypere meningsinnhold, men det betyr ikke at det finnes en egentlig sannhet. Når jeg velger å benytte den fortolkende tilnærmingen i analysen handler det om muligheten den åpner for mangfoldige forståelser på flere nivåer. Fra informantens selvforståelse, til kritiske spørsmål i forhold til fortellingens underliggende eller skjulte betydning. Fortolkningen vil derfor være avhengig av de spørsmål som stilles, og teorier og begreper som ligger bakenfor disse. Når avveininger og valg tatt var neste skritt rettet mot planlegging av intervju og fokus på utvalg.

3.3 Planlegging av intervju og valg av informanter

I utgangspunktet var jeg interessert i å snakke med både gutter og jenter som har valgt kjønnsutypisk. Jeg ønsket også at de hadde noe erfaring med valget de hadde tatt, og at de hadde valgt seg inn på studier der de tydelig var i mindretall. I følge SSB er det færrest mannlige studenter ved helse- og sosialfag og færrest kvinner ved naturvitenskapelige -, håndverks- og tekniske fag (URL SSB). Innenfor disse avgrensningene er det menn som

velger seg inn i sykepleien og kvinner til de ”harde”⁷ realfagene, som er de områdene med skjevast fordeling. Det var derfor jeg så på mannlige sykepleierstudenter og kvinnelige realister som mine mulige informanter. Kvinnelige realister er, i denne oppgaven, kvinner som har valgt matematikk, fysikk og IT. Antallet jeg skulle intervjuet ble avgrenset til ti stykker, fem realister og fem sykepleiere.

Når utvalget var bestemt begynte jeg å søke etter informanter. En jobb som jeg klart hadde undervurdert. Kontakt via mail gav liten respons, direkte kontakt med utdannelsesinstitusjonene var heller ikke oppløftende. Jeg møtte selv opp på skoler og universitet, men fortsatt ingen informanter. En interessant observasjon derimot var mottagelsen av forespørselen til institusjonene. I prosessen med å komme i kontakt med realistene, fikk jeg flere tilbakemeldinger fra institusjonene på at de synes det var en interessant problemstilling jeg reiste, og de var behjelpelige med å knytte kontakter. I jakten på sykepleiere var det ingen interesse fra institusjonene. Løsningen ble andre studenter og bekjente av disse igjen. Da løsnet det og, utvalget mitt ble til slutt bestående av fem mannlige sykepleierstudenter og fem kvinnelige realfagstudenter: Jonas, Kristian, Andreas, Vetle, Martin, Nina, Emma, Ingrid, Kristin og Hannah. Alle mellom 24-28 år, alle i utdanning, eller i jobb innenfor faget sitt. De fleste var single, noen var samboere, men ingen av dem var foreldre. Det var klart for intervju.

Intervjuene var bygget opp rundt ønsket om at informantene skulle gi meg sin fortelling om bakgrunnen for sine valg og fremtidige livsplaner. Et ønske om at de skulle gi meg sin ”livshistorie” med fokus på fortid, nåtid og fremtidsplaner (Thagaard 2004:123). Grunnen til at jeg setter livshistorie i anførselstegn er at jeg oppfordrer informanten til å fortelle om seg selv og sitt liv, men jeg begrenser denne ved å fokusere på utvalgte temaer. Hovedtemaene ble: *valg, bakgrunn, erfaringer, utdannelsen, fremtidsutsikter og kjønn*. Intervjueguiden ble hovedsakelig bygd opp av stikkord som refererte til temaer jeg ville få frem og i liten grad av ferdig utformede spørsmål (ref. vedlegg 2). Jeg har jobbet noe med intervjuer tidligere og følte at stikkord fungerer bra for meg, sammen med noen ferdig utformede spørsmål hvis

---

7 Betegnelsen ”harde realfag” er først og fremst knyttet til matematikk, fysikk og teknologi. Det er her kjønnsfordelingen er skjevast og fokus på å øke kvinneandelen har vært mest fremme (Schreiner 2008:5, URL Schreiner).

intervjuet skulle stoppe opp. Jeg la ned mye arbeid med å formulere spørsmål i forkant. Tematiske spørsmål for å holde seg til emnet, men også dynamiske spørsmål med ønske om å fremme en positiv interaksjon og motivere informantene til å fortelle om deres opplevelser. Et ønske om å ta hensyn til det mellommenneskelige forholdet i intervjuet (Kvale 1997:134-136).

Planen for første del av intervjuet var å fokusere på informantenes fremstilling, og min rolle her var å sørge for at vi holdt oss til temaene. Intervjuet gir også en mulighet til å teste ut tanker og analysetrader og få kommentarer til disse (Silverman 2006:146-147). Intervjuguiden ble derfor nærmest delt i to, en innledende fase hvor temaene blir belyst og en oppfølgende del som er mer preget av en fortolkende og diskusjonspreget dialog. At intervjuet skifter karakter handler også om å forholde seg til den utfordringen det er at informanten ofte sier det de tror forskeren vil høre (Thagaard 2004:103). Ved å få dem til å kommentere nærmere de fremstillingene som har kommet frem, og mer generelle oppfatninger av utdanningsvalg, håper jeg på å få frem flere innspill. Spesielt gjelder dette i forhold til å få tak i kjønnede betydninger.

Det ses som en fordel at intervjuet ikke bringer temaet kjønn på banen; ved å spørre om personens oppfatninger om hva kjønn betyr. Nå var informantene klar over oppgavens innhold og dermed min interesse for deres kjønnsutypiske valg. Kjønn som tema var derfor en vinkling i oppgavens design, men kjønnede betydninger er ofte noe som tas for gitt og derfor vanskelig å få svar på ved direkte spørsmål. Refleksjon over hva kjønn kan bety var derfor et tillegg mot slutten av samtalen (Haavind 2000a:20). Thagaard mener at det å benytte konkrete hendelser kan være et hjelpemiddel når man ønsker å få frem informantens oppfatninger og holdninger. En måte å gjøre det på er å konstruere små fortellinger, som informanten blir bedt om å vurdere (Thagaard 2004:90). Fire små enkle fortellinger knyttet til utdanningsvalg ble konstruert. Her ble det bevisst spilt på stereotypier for å få frem reaksjoner og refleksjoner. Fortellingene ble valgt som bindeledd mellom del 1 og 2. Her håpet jeg det vil komme frem ulike oppfatninger og holdninger som vil gi et utgangspunkt for videre tolkning av materialet (ref vedlegg 3).

3.4 Intervjuene

Et overordnet mål med intervjusituasjonen er å skape en åpen og tillitsfull atmosfære (Thagaard 2004:96). Stedet intervjuet skjer er med på å skape rammen for dette. Derfor er møteplassen viktig, men først og fremst lot jeg informantene velge hvor og når det passet best. En litt uformell ramme var ønskelig, og slik jeg så det ville ikke temaet kreve spesielle etiske hensyn (Kvale 1997:117). Mye arbeid var nedlagt i forkant av intervjuene, med tanke på både form og innhold, utfordringen nå var ”Å glemme seg selv og ta det rolig” (Widerberg 2001:90).

Viktige stikkord i møte med informantene er åpenhet i forhold til å lytte, og kontakt for å oppnå tillit (Fog 2005:90-91). Som jeg har vært inne på tidligere er den relasjonen som oppstår av stor betydning for det datamaterialet som skapes. Møtet begynte derfor alltid med småprat, deretter gikk jeg over til spørsmålet om de kunne fortelle litt om seg selv. Opptakeren er fort glemt og engasjement og et oppriktig fokus på å gi meg mest mulig informasjon, er det som kjennetegner intervjuene.

Ønsket om å få frem deres ”livshistorie” fungerte godt. Jeg opplevde også at informantene syntes prosjektet var både relevant og interessant. De hadde mange tanker og oppfatninger som de ønsket å formidle, men informantene hadde også sine ”agendaer”. Innledningsvis var det ofte et behov fra deres side å presisere at de ikke anså sitt valg som spesielt. Jeg oppfattet dette som innspill rettet til meg, for å påvirke min fortolkning og unngå å bli plassert i kategorien ”kjønnsbryter”. Det var en viss usikkerhet rundt min agenda og kanskje en skepsis til min innfallsvinkel. Tydeligst er Nina som innleder intervjuet med å presentere seg som ”kjønnsnøytral”. Det er viktig for de fleste informantene å få frem at deres valg er tatt uavhengig av kjønn, dette kommer jeg tilbake til i analysedelen.

Strategien med å dele intervjuene i to deler fungerte bra. Spesielt i forhold til å bruke historiene som et bindeledd mellom del en og to. Samtlige kjente noen som hadde valgt som Kristian, Kari, Gunnar eller Grete (ref vedlegg 3). Dette åpnet opp for refleksjoner rundt betydningen av verdier, rollemodeller og lignende i forhold til valg og kjønn. Det var også lettere å se sitt eget valg i kontrast til de konstruerte fortellingene, og dermed kommer det frem andre elementer i denne delen. Fortellingene lagde derfor en naturlig overgang til siste del av intervjuet, hvor jeg hadde lyst til å få dem til å diskutere og kommentere nærmere de

---

fremstillingene som har blitt avdekket tidligere i intervjuet. Her skifter informantene nærmest status, fra informant til medforsker (Silverman 2006:26-27).

I den innledende delen var jeg bevisst på å unngå å spørre om kjønn, her spør jeg mer direkte. For å få til denne delen var jeg helt avhengig av at informantene var åpne om sine synspunkter, men også fortrolige med å diskutere tematikken. Det var klart en utfordring å skulle gå nærmere inn på betydningen av kjønn, og det var ikke uvanlig at vi stoppet litt opp i samtalen fordi det var vanskelig for dem å få frem hva de ønsket å uttrykke. ”Vet ikke helt hvordan jeg skal beskrive det...”. Her føltes det ikke som det var kontakten som glapp, men kanskje evnen til å få frem de forløsende spørsmålene. Det kan ha vært på grunn av at informantene manglet de rette ordene for å formidle, eller kanskje et ønske om å unngå temaet. Det er et viktig etisk prinsipp å unngå at informanten føler seg presset til å håndtere vanskelige temaer (Thagaard 2004:107). Jeg opplever at det først og fremst handler om at det er et utfordrende tema å samtale om, da det ligger mange føringer i forhold til hvordan man skal forholde seg til og fortolke betydningen av kjønn. Jeg sitter igjen med en følelse av at det å fremstille sine erfaringer - som vanskelig i forhold til kjønn - sitter langt inne. Er det ”ukorrekt” å peke på utfordringer i forhold til å være i et kjønnsmessig mindretall? Det er det ikke lett å svare på. Det er klart at det er et problem å ta avstand fra kjønn som en relevant kategori, og samtidig å oppleve utfordringen det er å være kjønn i deres praktiske hverdag. Når et begrep som likestilling i flere tilfeller formidles som oppbrukte og utdaterte, så mangler de kanskje begreper som fanger deres hverdagserfaringer. På tross av disse utfordringene mener jeg at denne delen av intervjuene fikk fram mange interessante temaer knyttet til kjønn, og det tror jeg informantene også synes.

På knappe to timer var intervjuene over. Det innebærer at fortellingen jeg har fått om deres utdanningsvalg er et utsnitt tilpasset og basert på mine valgte temaer. Jeg gav dem også muligheten til å endre denne, og åpnet for at om de kom på noe mer kunne de kontakte meg i etterkant. Jeg spurte også om jeg fikk lov til å kontakte dem hvis det var noe jeg ville følge opp i etterkant, noe jeg også gjorde ved to anledninger.

3.5 Transkribering

Et metodisk spørsmål ved bruk av intervju og lydopptak er ønsket om transkribering eller ikke? Jeg hadde valgt å benytte meg av metodeverktøyet Hyperresearch og her var det også muligheter for å sortere, kode og kategorisere ved bruk av selve lydsporet. Spørsmålet var om notatene, sammendraget i etterkant og lydklippet ville gi et godt nok grunnlag for analyse. Jobben med å transkribere rundt tjue timer intervjuopptak er stor, men et transkribert materiale gir også et helt annet arbeidsverktøy. Så etter litt utprøving av lydsporet valgte jeg å transkribere alle intervjuene.

Transkribering gjør at en kommer tett på sin egen rolle i intervjusituasjonen, noe som gav nyttig læring, men også noen overraskelser (Widerberg 2001:102). Jeg opplevde i etterkant intervjuer som viser seg å være fulle av manglende oppmerksomhet og oppfølging fra meg. Det som var overraskende for meg var at det var tilfellet i nettopp de intervjuene hvor jeg hadde opplevd en god personkjemi og at samtalen fløt lett. En forklaring kan være at intervjusituasjonens nærhet til samtalen gjør at jeg ikke er profesjonell nok i min rolle som intervjuer, og dermed ikke er så skjerpet som jeg burde ha vært. Intervjueren har en viktig rolle i forhold til å påse at informanten ikke lar seg forføre av intervjuets form, et fokus som viste seg å være relevant i forhold til mitt ståsted også.

Kvale (1997:161) omtaler lydbåndet som en dekontekstualisert versjon av intervjuet, hvor transkriberingen blir en slags mellomstasjon som materialet har før det blir til en forskningsrapport. Transkribering gir ikke noe ferdig produkt, men et grunnlag for en videre analyse (Kvale 1997:181). Transkriberingen er så langt det lar seg gjøre ordrett. Den transkriberte teksten er også brukt i oppgaveteksten, men her har jeg redigert noe. Bruk av punktum i parentes (...) betyr at det er tekst som er utelatt, da den ikke er så relevant i den sammenhengen klippet er brukt. Punktum etter hverandre ... uten parentes er tatt med for å få frem at informanten har en "tenkepause" i sitt resonnement og enkelte ganger mener jeg det er med på å tydeliggjøre deres forståelse i større grad. Dette er også spørsmål om etikk, og "hva der vil være en loyal skriftlig transskription" (Kvale 1997:117). En muntlig samtale gjengitt i tekstform kan gi et inntrykk av et usammenhengende språk og derfor har jeg i noen sammenhenger gjengitt samtalen i et mer skriftlig språk (Kvale 1997:167).

Når det gjelder referansen til det transkriberte materialet valgte jeg i utgangspunktet å henvise til dette ved bruk av forkortelser. Jeg mener at bruk av navn kan gi et inntrykk av at klipp som tas i bruk er sitat fra et intervju, og ikke så tydelig får frem skillet mellom intervju og forskningsrapport. Da jeg senere valgte å gi informantene navn, bruker jeg de når jeg mener det er relevant for å få frem hvem det er jeg forholder meg til. Det er ikke vanskelig for den interesserte leser å knytte navn og forkortelser hvis det er ønskelig.

3.6 Metodiske valg i analysen

Analysen er en del av hele forskningsprosjektet, men analyse er også et uttrykk for de analysemulighetene som er benyttet på det innsamlede datamaterialet (Widerberg 2001:116, Thagaard 2004:110). Intervjuutskriftene utgjør hovedtyngden her, men intervjusammendragene, forprosjektet og prosjektdagboken inngår også i det materialet.

En viktig endring i denne fasen er at relasjonen mellom informant og forsker får en mer indirekte form. Analysen og fortolkning skjer uavhengig av informanten, og i forhold til de etiske retningslinjene er det avgjørende at informantens integritet og perspektiv blir tatt vare på i denne fasen (Thagaard 2004:111). Både i forhold til bruk av intervjuet i fremstillingen av analysen og fortolkningen av denne. En metodisk forutsetning blir da at det er mulig å tolke hva noe betyr for andre. Ambisjonen for all tolkning er at den bygger på en relasjon mellom forsker og informant som kan karakteriseres som preget av en intersubjektiv enighet (Haavind 2000a:19). Det betyr ikke at aktørens selvfortolkning ikke må fortolkes videre eller at forskerens fortolkning må være sammenfallende med informantens. Det betyr likevel at forskeren skal være lojal overfor det felles utarbeidede materialet, når det i etterkant blir analysert. (Thagaard 2004:111).

Spørsmål om hva det handler om og hva det betyr er gode innfallsvinkler i en kvalitativ tilnærming (Widerberg 2001:15). Første skritt i analysen ble derfor å gå tett på det innsamlede materialet og lete frem interessante analysetrårer. Et intervju kan analyseres ut fra mange ulike tilnærminger, jeg valgte innledningsvis en av de mest brukte innfallsvinklene: tema, sammenheng og mønstre (Widerberg 2001:17). I denne fasen brukte jeg også mulighetene som lå i programmet Hyperresource for å sortere, kode og kategorisere intervjumaterialet. Min første tilnærming har hele tiden vært rettet mot den betydningen den

enkelte selv vektlegger, og jeg ønsket derfor å formidle deres selvforståelse i en eller annen form. Portrett og idealtyper er to ulike former som kan benyttes avhengig av hva man ønsker å fremheve (Widerberg 2001:124). Men det er også et spørsmål om etikk. Portrettet er et sammendrag eller presentasjon av informantens fortelling, mens idealtipe er en konstruert sammenstilling. Å konstruere en idealtipe løser problemer i forhold til kravet om anonymitet og usikkerheten knyttet til hvordan portrettene oppleves av informantene. Jeg valgte derfor å konstruere fire ulike idealtyper, men så i etterkant at mitt ønske om å formidle deres selvforståelse ble utfordret. Løsningen ble en form for portrett, hvor jeg velger å presentere deres fortelling ved å kombinere meningskondensering og direkte sitater. Meningskondensering er, i følge Kvale (1997:190), de intervjuedes uttrykte meninger sammenfattet og redusert til mer konsise formuleringer. Når jeg likevel velger ”portrett” er jeg bevisst på kravet om anonymisering og velger å unngå fyldige beskrivelser som kan røpe deres identitet.

Videre i analysen blir kontrasten mellom den *offentlige* og *personlige fortelling*⁸ et viktig metodisk grep. Offentlige fortellinger formidler kulturelt etablerte måter å snakke om utdannelsesvalg på, og kan legge grunnlag for økt selvforståelse. En forutsetning er da at de til en viss grad sammenfaller med egne erfaringer. Bruk av personlig fortelling fremhever at med utgangspunkt i egne erfaringer skapes en forståelse og sammenheng ved hjelp av tilgjengelige offentlige fortellinger.

Den første analysetilnærmingen er knyttet til det empiriske materialet. Hovedtemaet er informantens presentasjon, og fortolkningen legger seg tett opp til informantens selvforståelse. Neste steg var i sterkere grad knyttet til å gå tettere inn i det som ble sagt og det som ikke fremheves i første omgang. Et av temaene som fremkommer her er utfordringene som informantene opplever i etterkant av utdannelsesvalget. Det er ikke det tema som informantene i første omgang presenterer, og derfor et tema som i større grad har bakgrunn i oppgavens design. En videreføring av denne innfallsvinkelen var hvordan de forholder seg til utfordringene ved å velge kjønnsutypisk og deres ulike strategier for å møte disse. Temaene utfordring og strategi får frem et meningsinnhold i materialet, ikke bare i forhold til intervjueteksten, men også den helhetsforståelsen jeg satt igjen med. Disse to

---

⁸ Se Teorikapitelet 2.3 for mer utførlig innføring i skillet mellom den offentlige og personlige fortelling.

perspektivene åpnet også i sterkere grad for betydningen av kontekst. Når fokus settes på den rammen som erfaringene er utformet innenfor, får jeg en større forståelse av utfordringenes skiftende karakter, men også behovet for ulike strategier.

Med ønske om å ta analysen et skritt videre ble fortolkningen fokus i siste analysedel. I løpet av analyseprosessen har kjønn, som kategori, gått fra å være et perspektiv ved utdanningsvalget til å bli et element som er knyttet til et uttall av situasjoner og fortellinger. Noe som førte til at fokuset på kjønn vokser tydeligere frem som tema. Jeg benyttet ulike innfallsvinkler i intervjusituasjonen for å få frem kjønnsperspektivet. De ulike innfallsvinklene fremhever kjønnstilknytningens skiftende karakter og ulike rolle, og gir meg i mindre grad svar på betydninger av kjønn i deres livssammenheng. Det vil si jeg får svar, men ikke uttrykt som én betydning. Fortolkning av mening i et hermeneutisk perspektiv går ofte videre enn den åpenbare betydning, og bringer inn et kritisk blikk og et mangfold av fortolkninger. Hva er det informantene mener om kjønn? Er det en uttrykt mening eller ligger det en latent mening som ikke er eksplisitt uttalt? (Kvale 1997:208). Å fortolke meningsinnholdet i materialet ”utvider” materialet på en måte, ved at nye spørsmål får frem nytt meningsinnhold. Det åpner igjen for at det kan finnes forskjellig mening i det samme intervjuet, avhengig av perspektiv (Kvale 1997:191, 207).

Selv om analysen tar tak i ulike perspektiver er helhetsperspektivet viktig i den fortolkende tilnærming (Thagaard 2004: 135). Det betyr ikke at det er ønskelig å sammenfatte de ulike perspektivene til en sammensatt ”helhet”. Helhetsperspektivet peker på viktigheten av å forstå ut fra den referanserammen betydningen er knyttet til og den større sammenheng den er plassert i. Fortolkning er derfor en runddans mellom deler og helhet, knyttet til ønsket om å fremheve sammenhenger i dataene.

3.7 Krav om vitenskaplighet

Det siste temaet metodekapitlet tar for seg er spørsmål knyttet til troverdighet, til dataenes kvalitet og kvaliteten på tolkningen av disse. *Pålitelighet* og *gyldighet* er begreper som har utviklet seg i tilknytning til den kvantitative forskningens begreper; *reliabilitet* og *validitet* (Kvale 1997: 226, Fog 2005:182-198). Den kvalitative forskningens egenart gjør at vurdering av forskningens kvalitet i stor grad er knyttet til å kunne dokumentere og diskutere

valgene og tolkningene, som blir tatt fortløpende i forskningsprosessen (Widerberg 2001:18). Ut fra forskerens redegjørelse av fremgangsmåte og begrunnelsen for denne, vil kravet om vitenskaplighet kunne møtes.

Pålitelighet fokuserer på dataenes tilblivelse og kvalitet. En redegjørelse av forskerens fremgangsmåte og hvordan dataene er oppstått er viktige momenter her (Thagaard 2004:176). Når det er jeg som har bidratt med å skape et materiale, bestemt hva som skal snakkes om, hvor det skjer og så skrevet det ned, blir pålitelighet i større grad et spørsmål om å synliggjøre denne prosessen. Spesielt i forhold til å få frem min rolle i produksjon av dataene og alle de valg og avveininger som er tatt i den prosessen. All forskning er preget av kravet om objektivitet, og begrepet pålitelighet er utviklet for å møte denne forventingen. I utgangspunktet er tankegangen her at forskeren skal være utskiftbar og at en gjentakelse av undersøkelsen ville gi samme resultat (Widerberg 2001:18). I kvalitativ forskning er det derimot vanskelig, eller nærmest umulig å forestille seg at en annen vil komme til akkurat det samme resultat (Fog 2005:185). Det derimot Haavind anbefaler er å stille spørsmålet: vil andre kunne se det samme som meg? (Haavind 2000:37). Selv om andre ville se det samme, er det ikke sikkert at de ville valgt de samme temaene og stilt de samme spørsmålene som jeg har. Pålitelighet blir derfor et spørsmål om å klargjøre hvordan dataene er fremkommet og argumentene for at disse er valgt. Sagt med Thagaard: ” Forskeren må *argumentere for troværdigheden*⁹ ” (Thagaard 2004:185).

Gyldighet er det andre tema knyttet til kvalitetskontroll, og refererer til tolkningen av resultatene og vurdering av grunnlaget for denne (Thagaard 2004:187). Kvaliteten på tolkningen handler om å gjøre rede for fremgangsmåtene som ligger forut for resultatene. Ved en kvantitativ tilnærming er det spørsmål om metoden måler det den er ment å skulle måle (Kvale1997: 233). I en kvalitativ undersøkelse blir spørsmålet om; ”(...) vi har undersøgt det, vi tror, vi har undersøgt” (Fog 2005:193). Gyldighet handler derfor om en vurdering av det empiriske materialets konsistens sett i lys av egen fortolkning, men også i sammenheng med tidligere forståelser.

---

9 Forfatterens fremheving.

En kjent kritikk av kvalitativ forskning er resultatenes manglende gyldighet, på grunn av forskerens subjektive fortolkninger. Kritikken fremhever en objektivitet som vanskelig lar seg forene med en fortolkende tilnærming. Utfordringen er at det ikke er utviklet begreper og teknikker som kan sammenlignes med systematikken som den kvantitative forskning har. Det er derfor lett å gå i den fellen å bruke metoder og begreper som er utviklet på helt andre premisser. Widerberg anbefaler å gjøre kvalitativ forskning ut fra dens ”egne” premisser. Det er mange mulige tilnærminger, viktigst er å klargjøre hvordan det har foregått og hvorfor man har gjort som man har (Widerberg 2001:165).

Å presentere og diskutere valgene, og tolkningene jeg har foretatt, henger også sammen med forskningsetiske krav overfor informantene. Det å synliggjøre mine tolkninger og hva de baseres på, får frem betydningen jeg har tilført forskningsprosessen. Det er på dette stadiet jeg i størst grad fjerner meg fra intervjusamtalen. Materialet er skapt i samspill med informantene, men det er mine fortolkninger som presenteres og ikke et bilde av deres virkelighet.

3.8 Analyseprosessen

Å presentere analyseprosessen i et kvalitativt forskningsprosjekt i sin mest oppriktige form ville gi en mildt sagt usystematisk fremstilling, men i denne runddansen er det også en progresjon fra den første åpne tilnærmingen til det innsamlede materialet og den mer avgrensede fordypningen i de valgte temaene. Jeg har valgt å organisere og dele opp analysekapitlene i forhold til denne prosessen; *valgfortellingen*, ”å være utypisk” og *kjønnsforståelse*.

Første skritt er knyttet til å gjøre seg kjent med materialet, og få frem de ulike aktuelle mønstre og temaer som informantene fremhever. Innledningsvis i den første analysebolken ønsker jeg å ta utgangspunkt i den enkeltes personlige fortelling, og den betydningen personen selv vektlegger ved sitt utdanningsvalg. Selv om det er jeg som har valgt ut det som presenteres og valgt spørsmålene som danner grunnlaget for deres fortelling, håper jeg at denne innfallsvinkelen åpner for en mulighet til å få frem deres selvforståelse. Dette for å gi et lite blikk på hvilket grunnlag jeg diskuterer mulige mønstre, sammenhenger og fellestrekk, som jeg mener jeg finner i deres fremstilling. Neste skritt er å følge opp, og se nærmere på

deres bakgrunn, erfaringer og forventninger knyttet til disse. I det andre analysekapitlet ønsker jeg å få frem hva det vil si å velge kjønnsutypisk. Her fokuserer jeg på utfordringene de har møtt og strategiene de har tatt i bruk i møte med disse. Siste analysekapittel setter kjønnsforståelse i sentrum. Her trekker jeg analysen et skritt videre, og ønsker å få frem de ulike forståelsene og fortolkningene som intervjusamtalene har gitt innblikk i. Her kommer det frem ulike kjønnede mønstre og forståelser som tilsynelatende står i kontrast til hverandre. Kjønn *leves* på en måte, *tenkes* om på en annen måte og *føles* på ulike måter.

4. Valgfortellingene

Innledningsvis i den første analysebolken ønsker jeg å ta utgangspunkt i den enkeltes personlige fortelling og den betydningen de selv vektlegger ved sitt utdanningsvalg. Fokus er rettet mot hvorfor de har valgt som de har, og de forskjellige elementene som de selv trekker frem som begrunnelse for dette. De mannlige sykepleierne og kvinnelige realistene har ulike fortellinger om sitt valg. Karakteristisk for de mannlige sykepleierne er fremhevingen av det *tilfeldige*. *Interesse* er det som kjennetegner realistenes fortelling. Det er flere ulike innfallsvinkler å fortolke disse fra, i første omgang retter jeg blikket mot innvirkningen deres bakgrunn kan ha hatt på utdannelsesvalget. Her er det flere elementer som kommer opp, *alder*, *oppvekst* og *arbeidserfaringer* er temaer som viser seg å være viktige når tiden forut for valget er i fokus. Det er også forventinger knyttet til det å velge, og valgfortellingen deres forholder seg til disse. Fortellingen om utdanning– og yrkesvalg er forventet å inneholde elementer som knytter valget til sider ved individet og at disse samsvarer med det utdanningen i seg selv kommuniserer. I tillegg til å velge et utdannelsesområde og mulig yrke, er også utdanningsvalg sett på som et identitetssymbol.

Sykepleierne er de som først blir presentert.

4.1 Sykepleiernes valg

I sykepleiernes fortelling om veien fram til valg av utdanning kommer det frem noen fellestrekk. Flere andre utdannelsesretninger er prøvd ut i forkant, og det framstilles gjerne som mer eller mindre tilfeldig at valget til slutt faller på sykepleien. Som jeg skal komme tilbake til senere dukker det opp andre momenter og innspill lenger ut i intervjuet, men i første omgang er dette presentasjonen jeg får:

Jonas (25) er usikker på hvorfor han valgte som han gjorde: *"(...) bakgrunn for at jeg havnet her, det var litt sånn spontant egentlig"*. Han hadde prøvd litt forskjellige retninger tidligere og har nå droppet ut fra en ingeniørutdanning. Han ble usikker på om det var en utdanning som han ville trives med. Han er litt redd for at senere arbeidsoppgaver vil bli for lite praktisk rettet, og håper og tror at kanskje sykepleien kan være annerledes. Det er i hvert fall mange muligheter i sykepleien mener han og det er han glad for.

Kristian (25) har også prøvd litt forskjellig, og som han sier: *"Jeg har forandret meg ganske mye i forhold til utdanning. Først tenkte jeg på samfunnsfag og hadde tenkt å studere samfunnsvitenskap, så ombestemte jeg meg egentlig(...). Ja, jeg vurderte å studere medisin, men så ble ikke det aktuelt allikevel egentlig på et eller annet tidspunkt. En kombinasjon av at det var vanskelig å komme inn, mange fag som måtte løftes. Fordi jeg gjerne ville studere i Norge".* Nå er han fornøyd med valget og sier: *"Føler at man kanskje med en medisnutdannelse i større grad låses til å jobbe med bare det".* Før han kom frem til sykepleien var han *"litt i tenkeboksen en stund"* og jobba noen år. Han sier at det å ha vært aktiv i Norsk Folkehjelp har gitt han en del impulser i forhold til helsefag. Og det er helsefag som han fremhever: *"(...) så egentlig søkte jeg sykepleien mest for å få en bred helsefaglig plattform, for så vidt"*

Andreas (28) har også vært innom ulike fagretninger. Etter allmennfag tok han *" Bjørknes for å få opp litt fag og så begynte jeg på universitetet".* Her rettet han seg inn på samfunnsfagene og prøvde seg på flere retninger innen det fagområdet. Etter at han fullførte bachelorgraden, så har han jobbet et års tid før han søkte på sykepleien. Et valg som han karakteriserer som tilfeldig. *"Man tenker ofte at folk er veldig rasjonelle i valg, men det er ikke sikkert man er det. Det gjelder mitt valg også det for så vidt. Jeg hadde jobbet et års tid og så var det stopp for jobber. Jeg bestemte meg for å søke på en skole, kun en skole og tenkte at hvis jeg ikke kommer inn så finner jeg noe annet å gjøre. Så da ble det litt tilfeldig at jeg begynte. Så det er litt vanskelig å vite helt hvorfor man velger som man gjør."*

Vetle (27) har prøvd ut flere ulike sider ved seg selv, og reist en del i forbindelse med både utdanning og jobb. *"Ja, men så kom det fram til at jeg ville ha en utdanning da, jeg følte at jeg begynte og nå en alder hvor det var nødvendig. Det skulle heller ikke være en altfor lang utdanning, en sånn fagretta bachelorgrad (...) for jeg er jo glad i å reise og har bodd i utlandet, og kan se for meg at det kan komme til å skje igjen. Og da så jeg på sykepleier som en universell utdanning (...) Og man kan jobbe så mye man vil, jeg vil jo kombinere det med kunst virksomheten. Sånn at jeg selv kan bestemme, hvor mye tid jeg vil sette av til det. Så det var egentlig hovedgrunnen ja".*

Martin (26) hadde egentlig aldri en plan om å søke sykepleien. Hans plan var å komme inn på Politihøyskolen, men det ble ikke helt sånn. Etter første avslag søkte han seg inn på universitetet for å samle opp poeng til neste opptak, men *" (...) så fant jeg ut at dette skal jeg ikke begi meg utpå (...). Etter tips fra opptaket søkte jeg sykepleien for å få mer erfaring på CV-en".* Så utgangspunktet hans var aldri sykepleien i seg selv og *"Det var vel først etter det andre året og enda et avslag at jeg bestemte meg, nå er det bare ett år igjen faktisk, og det å slutte nå ville bare være helt idiotisk og det kommer sikkert alle å si til meg. Så fortsatte jeg, og så ble akutt medisin en veldig sånn ting jeg likte veldig godt da. Hektisk miljø, uforutsigbarhet at du måtte handle på symptomer".*

Fasen etter videregående kan karakteriseres som en "utprøvingsfase" for denne gruppen. Mulighetene er mange og det ser ut til at de mener det er greit og ønskelig å prøve seg litt fram. Flere av informantene har tidligere valgt helt andre yrkesretninger. Alt fra elektro, foto, statsvitenskap, utviklingsstudier og realfagfordypning. Flere har tatt opp karakterer med tanke på andre studier enn sykepleien. De er ikke alene om å prøve seg frem, for så å bytte retning. I følge NIFU STEP (URL NIFU STEP) dropper en av fem studenter ut av høyere

utdanning, og det er ikke medregnet dem som skifter innenfor samme utdanningsinstitusjon. En annen undersøkelse, som Synovate MMI har gjort for Dagbladet, viser at én av tre angir på utdanningsvalget de tok. Av de som angir er det flest menn, og de ville alle valgt noe annet hvis de kunne valgt på nytt i dag. Undersøkelsen viser også at menn i mindre grad havner i jobber der de får bruk for utdanningen sin. 28 prosent av mennene mente at utdanningen deres er svært relevant for jobben de gjør i det daglige. For kvinner er tallet 40 prosent (URL Dagbladet). Ut fra disse tallene ser det ut til at menn i større grad enn kvinner har vanskeligheter med å velge. I et intervju i Dagbladet 22.01.07 sier Rønnaug Tveit, leder ved Karrieresenteret for studentene ved Høgskolen i Bergen, Norges Handelshøyskole og Universitetet i Bergen, at resultatene i undersøkelsen MMI har gjort kan tolkes som om kvinner er mer reflekterte når de skal velge utdanning og yrke (URL Dagbladet). Fremhevingen av det tilfeldige i sykepleierens fortelling om sitt utdanningsvalg kan være et uttrykk for at dette nettopp er et lite reflektert valg. En fortolkning som samsvar med Tveits forståelse av at menn som mindre reflekterte i sine utdanningsvalg. Det er ikke nødvendigvis eneste tolkningsmulighet. Deres fokus på det tilfeldige kan også være uttrykk for andre mulige forståelser.

En alternativ tese er at de mannlige sykepleierne mangler ”mannlige valgfortellinger” knyttet til sykepleien og at det er derfor de fremhever det tilfeldige ved valget. Kristin Stangerhaugen har spurt kvinnelige sykepleierstudenter om bakgrunn for deres utdanningsvalg. Her har hun fått fortellinger om utdanningsvalg begrunnet i ”jeg er så snill av meg”, ”jeg ønsker å hjelpe” og lignende. Utsagn som presenterer deres valg i lys av en altruistisk og idealistisk valgfortelling (Masteroppgave i sosiologi UiO 2009). Det er kanskje ikke like enkelt å peke på egenskaper som snill og hjelpsom for mannlige studenter. Ikke for at de ikke kan karakteriseres som det, men at vi mangler fortellinger om den snille hjelpsomme mannen som i kraft av disse egenskaper velger sin utdanning. Tidligere undersøkelser viser at det er forskjell på hvordan gutter og jenter begrunner sine valg (Se bla. Schreiner 2006, 2008, Bæck 2006, Støren og Arnesen 2003, Kristin Hegna 2005, Holter, Svare og Egeland 2008). De ser et klart skille når det gjelder motivering, som knytter det kvinnelige til en altruistisk- og det mannlige til en karrieremessig orientering. Fortellinger som knytter sykepleien til status og karriere er det få av, og en presentasjon av en slik fortelling ville umiddelbart bli trukket i tvil. Dermed er det tilfeldige ikke nødvendigvis bare et uttrykk for tilfeldighet, men for manglende relevante mannlige fortellinger knyttet til

sykepleierutdannelsen. McNay peker på at selvforståelse kan oppnås gjennom offentlige fortellinger. Derfor vil manglende relevante fortellinger lettere føre til at man trekker på fortellinger som ikke harmonerer med egne forestillinger og livsløp, eller som i dette tilfelle unngå dette ved å trekke på det tilfeldige (McNay 2000:93). Interessant i den sammenheng er det at samme spørsmålet, om utdanningsvalg, ble gitt til en gruppe menn som har tatt valg som kan karakteriseres som mer kjønnsstypiske. Deres fortelling fremhever ikke det ”tilfeldige” i særlig grad (Stangerhaugen: Masteroppgave i sosiologi UiO 2009). Dette kan underbygge hypotesen om at det tilfeldige ikke nødvendigvis er uttrykk for manglende refleksjon, men også kan være uttrykk for manglende relevante fortellinger.

En annen mulig tolkning er at ”tilfeldig” flytter fokus vekk fra at det også er snakk om begrensede valgmuligheter. Når man snakker om utdanningsvalg ligger det en implisitt tanke om at valget står mellom flere alternativer, men valg må også ses i lys av begrensinger. Muligheten til å velge handler også om å oppfylle kravene for å kunne ta valget, og som kjent er de fleste studieopptak begrenset av karakterer. Begrensede valgmuligheter er en av grunnene til at flere av informantene går for sykepleien. De har i flere år prøvd å forbedre karakterer, eller samle poeng og erfaring for lettere å komme inn på sitt prioriterte studievalg. Det tilfeldige hos resten av informantene gir mer inntrykk av og ikke helt å vite hva de vil; ”spontan”, ”tilfeldig”, og ”ikke for lang utdanning” er det som kommer frem i deres fortelling. Dette med bakgrunn i at andre retninger de hadde prøvd ikke klaffet helt. Det tilfeldige, mener jeg, kan derfor være uttrykk for flere forskjellige forhold, både manglende valg fortellinger, distanseringsstrategi, manglende muligheter og usikkerhet.

4.2 Realistenes valg

Når realistene forteller om sine valg er også det tilfeldige et element, men hovedmønsteret i realistenes fortelling er derimot først og fremst en sterk interesse for faget, og hvordan det samsvarer med deres identitet. Et annet fellestrekk er knyttet til deres og andres forventninger om at utdanningsvalg også bør være et uttrykk for et verdivalg.

Nina (27) har hatt fokus på egne interesser når hun har valgt, og mener at grunnlaget hun har valgt fra når knyttet til interessen for matematikk ”*Ja jeg tok fordypning i matte (...) ja jeg likte veldig godt matte. Det var nok det som satte i gang prosessen*”. Men det gikk noen år før hun tok fatt på studiene, familien flyttet så behovet for tjene penger kom i fokus. Etter noen år i jobb kom tanken om videre studier. ”*Det var sånn ”hva vil jeg med livet mitt”, kom*

vel en sånn tanke. Jobben var egentlig ment midlertidig.” Når hun så velger å studere så er det med bakgrunn i interesse, men også det at hun mener at realfagene passer hennes tankegang. *”(...) det er nok det her jeg har litt lett for, altså den form for tankegang, den logiske tankegangen som ligger bak matte. Den har jeg alltid tatt relativt greit, så sånn sett så føler jeg at jeg har valgt noen som passer meg”.*

Emma (28) åpner sin fortelling med å gå sterkt ut med å dele med meg sin interesse for matematikk. *”Ja, jeg var veldig interessert i matematikk. Noe jeg syntes var lett og moro (...) Det var utrolig gøy”.* Selv med den sterke interessen velger hun bort matematikken, hun viste ikke helt hva hun kunne bruke det til. *Og sier at ”(...) og alle som studerte det videre var menn, så jeg torde ikke det.* Hun valgte heller å studere estetiske fag og det er først når hun må ta en pause fra arbeidet at muligheten oppstår. *”Da hadde jeg savnet matematikken så mye at jeg begynte på universitet igjen og jeg er veldig glad for at jeg tok mitt valg. Jeg hadde i alle de årene savnet matematikken, jeg hadde kalte det matteabstinens”.*

Ingrid (28) har alltid vært flink på skolen, så hennes faglige interesser gikk i flere retninger, både på det realfaglige og på språk. *”(...) for det var sånn at enten skulle jeg ta språkstudier eller natur og fysikk”.* Hun begynte å studere rett etter videregående, og med gode resultater kunne hun velge fritt. Hun startet først med språk, men så på eksamen filosofikum var det et emne som tok opp naturvitenskap og verdensbilde og et kurs som var rettet mot realfagene. *”Og så var det sånn, ”kom hjem”, så da byttet jeg hele greia. Jeg begynte på matematikk og fysikk grunnfag”.* Det er tydelig at hun tok et riktig valg for henne. *Jeg passer ikke inn iblant dem som syntes fysikk var avskrekkende fordi det er kaldt og sånt. Jeg elsket det. Jeg liker at det har en struktur og se på abstrakte ting som ikke nytter å forestille seg strider i mot intuisjon”.*

Kristin (25) valgte IT som fordypning på videregående og syntes det virket interessant. *”Ja, jeg visste jo ikke så mye om hva det innebar, men jeg likte det med en gang absolutt. Likte det med logisk tenkning og at du får resultater ut av det arbeidet du gjør at du ikke må gå og huske masse årstall og sånne ting men at det var litt mer logisk tenkning”.* Så etter videregående ble det videre studie i informatikk. *”(...) det var IT jeg hadde fortsatt lyst til å drive med. (...) jeg liker veldig godt det å tenke logisk og få et resultat ut av det”.*

Hannah (25) mener det var litt tilfeldig at hun begynte på det studiet hun gjorde. *”Men jeg har alltid likt å holde på med data og har en pappa som jobber innen IT”.* Hun hadde likt data siden hun var liten og hadde det også som studieretningsfag det siste året og det *”(...) det passa veldig bra for meg”.* Men hun tenkte ikke bare på det hun likte, hun så også på videre muligheter med utdannelsen. *”(...) jeg valgte, både noe jeg like å holde på med og at det så ut til å være ganske trygt, og i hvert fall attraktivt å ha den utdannelsen”.*

I kontrast til sykepleiernes fortelling, framhever realistene interesse for faget som drivkraften bak utdanningsvalget. Dette kommer tydelig til uttrykk i intervjuet; *” jeg likte veldig godt matte”, ” savnet matematikken, jeg kalte det matteabstinens”, ” Jeg elsket det”, ”jeg liker veldig godt det å tenke logisk”, ”det passa veldig bra for meg”.* I min tolkning av sykepleierne mener jeg at manglende mannlige offentlige fortellinger kan være en av

grunnene til at de trekker på det tilfeldige. Realistenes fortelling derimot samsvarer godt med kjente fremstillinger som: ”Følg dine interesser”, ”Velg med hjertet”. I følge Schreiner, som har jobbet med unges utdanningsvalg i et større forskningsprosjekt, ROSE (The Relevance of Science Education), er utdanningsvalg sterkt knyttet til egne verdier, interesser og identitet, som uttrykk for dagens ungdomskultur og tidsånd¹⁰ (Schreiner 2008:37).

Fokus på interesse passer godt med resultatet i undersøkelsen til Kari Vigeland ved Psykologisk institutt. Hennes undersøkelse får frem at det å følge sine interesser, evner og talenter var viktigere for universitetsstudentene i undersøkelsen enn materielle og statusrelaterte verdier (URL Aftenposten). Interesse er også fremhevet i undersøkelser mer rettet mot realfagene, se blant annet Skramstads (2006) undersøkelse av realfagstudenter ved UiO (URL Naturfagsenteret) og Silje Rødseth og Berit Bugnum (2007) fokus på ”Hvem er fysikkstudenten?”.

Dette er et mønster som de kvinnelige realistene følger, her er egne interesser den avgjørende begrunnelsen for valg av utdanning. Dette kan ses i sammenheng med at det er gjennom egne valg man kan uttrykke og realisere seg selv. Å gjøre noe vi føler vi passer til og som utnytter våre evner, dekker vårt behov for selvrealisering (Imsen 2005:389). Å realisere seg selv handler om å bevisstgjøre og uttrykke hvem jeg er – min identitet. ”Jeg er logiker, derfor passer matte veldig bra for meg” (IR5). Dette er et utsagn som jeg mener viser hvordan interesse og identitet knyttes sammen. Samtidig opplever jeg deres fremheving av interesse som veldig sterk, valget fremstilles nærmest som uunngåelig av enkelte. Uttrykk som ”savn”, ”abstinens” og ”elske” er beskrivelser som understreker dette. En fortolkning kan være at i denne sammenhengen er fremheving av interesse noe mer enn å utnytte evner? En interesse som peker utover og er større enn den enkeltes selvrealisering.

Akkurat som de mannlige sykepleierne, mangler de kvinnelige realistene offentlige fortellinger som de fullt ut kan identifisere seg med. Spesielt gjelder det mine informanter,

---

10. Uttrykket ”dagens tidsånd” gjenspeiler en utvikling vi har sett siden 50-tallet, hvor det har vært en tendens til å forstå ungdomstiden som en fase der det å ”å finne seg selv” ses som en hovedoppgave. Gullestad mener det har vært et skifte fra disiplin og plikt til å ”finne seg selv” ved hjelp av uttrykksfulle handlinger.” (Gullestad 1996:224)

som har valgt seg inn i de ”harde”¹¹ realfagene. Rekrutteringen av kvinnelige studenter til ”myke” realfag som medisin, biologi og miljø er god, noe som ses i sammenheng med at disse fagene har en konnotasjon av å hjelpe og gjøre verden til et bedre sted (Schreiner 2008:36). Det er nettopp denne sammenhengen eller konnotasjonen som informantene ikke finner i sitt fag, når de forteller om sitt ønske om at utdannelsesvalget kan forstås som et ”verdivalg”. Et valg som gjenspeiler et samfunnsnyttig fokus, hvor det også får en dimensjon som peker utover egen interesse. Fortellingen om den omsorgsfulle matematikeren eller den idealistiske IT medarbeideren er ikke så synlig. Identitet uttrykkes ikke bare gjennom hvem *jeg* er, men også gjennom tilknytning til ulike grupperinger. Vi har alle et bilde av realistsens image i kontrast til sykepleieren. Utfordringen for de som velger seg inn i disse yrkene er om dette identitetsuttrykket er noe de ønsker og ”kler” (Schreiner 2008:11).

Når fortellingene mangler, og utdanningen kommuniserer realisme og rasjonalitet, ser det ut til at de er opptatt av å fremheve sider ved valget som kan forstås som mer altruistiske. Flere av informantene fremhever den menneskelige - og samfunnsmessige nytten av deres utdanning. Miljø og medisin er temaer som kommer opp når informantene peker på områder hvor realfagene er viktige bidragsytere. Derimot mener de at realfagenes betydning er lite synlig i den offentlige debatten. Ingrid forteller:

(...) legeyrket har en dimensjon ved seg som er temmelig grunnleggende feminin og der er omsorgsaspektet, som ikke finnes i fysikken på noen måte. I hvert fall ikke tydelig, det at man må være en fremragende fysiker for å være med på å løse energigåten og få slutt krigen om ressursene i verden. (...) men det er vel en lenger vei til det omsorgsaspektet å hjelpe mennesker eller skape en bedre verden. Den veien virker lenger i fysikken enn i medisinen.

Flere av informantene spør seg selv i ettertid om de burde tenkt mer på hvordan utdannelsesvalget muliggjør deres ønske om å bruke kompetansen til å ”hjelpe”. Utsagn som peker på dette er:

---

11. Betegnelsen ”harde realfag” er først og fremst knyttet til matematikk, fysikk og teknologi. Biologi er et eksempel på et ”mykt realfag” (ref. Metodekapitlet 3.3)

(...) det føltes alltid lite tilfredsstillene for meg som menneske og kvinne og ikke å bruke kompetansen min som noe positivt for menneskeheten (IR2).

Jeg har tenkt litt på hvorfor jeg ikke ble medisinsk fysiker. Jeg kunne for eksempel utviklet nye teknikker, eller forbedret teknikker på MR og jaktet på kreftceller eller noe lignende (IR3).

Manglende kvinnelige valgfortellinger i realfagene med referanse til altruistiske og idealistiske elementer er frustrerende, men i motsetning til sykepleierne er dette i større grad uttrykk for en personlig opplevelse. Det kan ha en sammenheng med at realfagenes identitetsuttrykk, knyttet til blant annet verdier som rasjonalitet og realisme, har en høy status i vårt samfunn. Fagene er forstått som viktige og krevende og jentene får mye positiv respons på sitt valg, noe som kan oppveie for den manglende kjønnsbaserte identifisering. Schreiner (2006, 2008) peker på egne *interesser, verdier* og *identitet* som viktige stikkord når vi skal forstå utdanningsvalg. De kvinnelige realistene ser utfordringer i forhold til verdier og identitet, men som tidligere utsagn peker på fremhever de interesse i stor grad. Valget er nærmest nødvendig for dem som individ, hvem kan la være å velge det man ”savner” og ”elsker”. En fortolkning kan være at fokuset på interesse er en måte å kompensere for manglende verdiaspekt og identifisering. En fremheving som gjør at valget ikke engang trenger å forstås som et valg. Hvis definisjon på å velge er å bestemme seg blant flere muligheter, vil det å velge noe annet bety å leve med et savn, eller enda sterkere leve med abstinenser. På samme måte som de mannlige sykepleierne trekker på en fortelling om det tilfeldige, kan den sterke fremhevingen av interesse også være en måte og forhold seg til det å velge noe som er i strid med tradisjonelle kjønnsnormer. Mens sykepleiernes bruk av tilfeldig flytter fokus vekk fra å se det som et valg, skaper fokuset på den sterke interessen en forståelse av valget som noe nødvendig. ”Må” man velge så er det forståelig at ikke alle dimensjonene kan tas hensyn til.

Det ser altså ut til å formes to fortellinger om utdanningsvalget der de mannlige sykepleierne og de kvinnelige realistene vektlegger henholdsvis ”det tilfeldige valget” og ”interessevalget”. At valget av sykepleien ikke handler om den store drømmen kommer frem i intervjuet, men at valget kan virke litt tilfeldig og begrenset betyr jo ikke at det ikke er et valg. Og hva kommer det av at interesse i så stor grad er det som dominerer hos de kvinnelige realistene? For å følge opp disse trådene ønsker jeg å se nærmere på deres bakgrunn og erfaring forut for valget.

4.3 Forut for valget

Når blikket rettes mot deres bakgrunn og tidligere erfaringer er foreldrenes utdanningsvalg et element som ofte fremheves. En sammenheng som i mitt materiale ikke er så tydelig, men foreldrene er viktige formidlere av holdninger og verdier. Den tidlige sosialiseringen er viktig, men også erfaring med å bryte kjønnsmønstrene som voksen er med på å åpne for nye valg. Når erfaring blir viktig, får også alder en betydning i forhold til å velge kjønnsutypisk.

4.3.1 Foreldrenes utdannelsesvalg

Tidligere forskning viser at unge har en tendens til å velge det samme som foreldrene når det gjelder utdanningsretning og nivå, selv om det er en tendens som har avtatt de senere årene (Helland 2006). Forskning på kjønnsutypiske valg gir noe forskjellige forklaringer på betydningen av foreldres valg, men det er enighet om at høyt nivå både på foreldrenes utdanning og sosial status virker positivt inn.

Drylers (1998) undersøkelse viser at kjønnsutypiske valg var vanligst både for gutter og jenter hvis foreldrene hadde høyere utdanning og tilhørte høyere samfunnsklasse. Hovlands (2000) undersøkelse viser at høyt utdanningsnivå hos far medvirker til at jentene velger kjønnsutypiske utdanninger, mens guttene velger mer uavhengig av sosial bakgrunn. Støren og Arnesen (2003) mener at høy utdanning hos foreldre medvirker til kjønnsutypiske valg. Bæck (2006) sin undersøkelse viser, at jo høyere utdanning far har jo større vekt legger elevene på selvrealiseringsdimensjonen. Mens høyere utdanning hos mor gjør at den altruistiske dimensjonen får mindre betydning når jentene skal velge yrke.

Ut fra et lite kvalitativt utvalg er det ikke mulig å trekke ut tilsvarende konklusjoner, men jeg synes det er interessant å se deres valg i lys av de sammenhenger som tidligere forskning har pekt på. Foreldrene til sykepleierne har både høyere og lavere utdanningsnivå enn informantene. Det er derfor ikke bare snakk om et valg hvor *kjønn* krysser, men også *klasse*. Når foreldre har universitetsutdanning på høyeste nivå er valg av sykepleier et valg som kan fortolkes i et annet lys enn når foreldrene ikke har høyere utdanning. Treårig høyskole kan for noen karakteriseres som ”klassereise” og for andre en ”deklassering” (Frønes 2001:152). En karakteristikk som ikke mine informanter på noen måte tok i bruk. Men med bakgrunn i at man ofte tenker og handler i samsvar med det som verdsettes innenfor egen sosial

bakgrunn, er det en karakteristikk som peker på sammenhengen mellom deres tidligere og nåværende situasjon. Et spørsmål i forlengelse av denne sammenhengen kan være at sykepleiernes bruk av ”tilfeldige” ikke bare kan tolkes i lys av kjønn, men også kan ses i lys av at valget ikke samsvarer med deres sosiale klassesammenheng. Det trenger med andre ord ikke bare forstås som et ønske om å skape avstand til det kvinnelige, men også til deres sosiale klasse.

Realistenes bakgrunn spriker også, men her er det jenter som er på vei opp eller som velger i samsvar med deres bakgrunn. Interesse er det som preger deres valgfortelling, men det er også forventninger om at det å følge sine interesser handler om et valg som fører til høyere utdanning på universitetsnivå. En forventning og et krav. Et krav som kommer tydeligst frem hos foreldre med lav utdanning og mer som en forventning hos jentene med foreldre med høy utdanning. Kanskje det i mindre grad trengs å kommuniseres som et krav her, da det i større grad ses som en selvfølge at man tar høyere utdanning.

I min søken etter sammenhenger mellom informantenes valg og foreldrenes er det vanskelig å se noen mønstre. Det gjelder ikke bare for informantene, men også i forhold til deres søskens utdanningsvalg. Her er det store forskjeller mellom søsknene, ikke bare når det gjelder retning, men også nivå. I forhold til tanken om at sosial bakgrunn gir føringer på ens preferanser og handlemåte gir heller ikke søsknenes valg noen forståelse av at dette har vært utslagsgivende. Et lite apropos i den sammenheng er kjønnskillen. Jentene tar uten unntak høyere utdanning enn sine brødre.

4.3.2 Foreldre som formidlere

Går jeg tilbake til informantens egen oppfatning av foreldrenes rolle i valg av utdanning, framkommer et todelt bilde. Flere av informantene peker på at foreldrene har vært viktige i valgprosessen, mens andre mener de har hatt en mer passiv rolle i selve valget. Det de alle peker på er at foreldrenes holdninger til å ta utdanningen har hatt betydning.

Det som går igjen er vektleggingen av å følge sine interesser, viktigheten av en utdanning og støtte for det valget de har tatt. Jonas er klar i forhold til foreldrenes rolle, hvor både mor og far har omsorgsrelaterte yrker: ” (...) hvis ikke jeg hadde hatt familie som var innen omsorgsbransjen så hadde nok steget hitt vært lenger. Jeg er fullstendig klar over at jeg er

veldig påvirka av dem jeg har rundt meg”. Martin derimot mener at en mor i helsevesenet ikke har hatt noe å si for hans valg. På direkte spørsmål så sier han: ”Nei, det tror jeg ikke, det har aldri vært tanken ”. På spørsmål om foreldrenes rolle sier han: ”(...) de har egentlig ikke gjort noe annet enn å støtte meg på de valgene som jeg har tatt. Jeg tror ikke de har påvirket meg på noen som helst annen måte enn det”.

4.3.3 Likestilte oppvekstfamilier

Ett forhold som ser ut til å gå igjen i undersøkelsen, er at det er en sammenheng mellom det å vokse opp i mer likestilte oppvekstfamilier, og utfordringene som oppleves i etterkant av valget. Oppveksten legger grunnlag for hva jeg vil kalle en mer likestilt forventning til arbeid - og familieliv. Dette gir seg utslag i forhold til informantenes erfaring med å velge kjønnsutypisk og behovet for å velge seg inn mot tradisjonelle mannelige og kvinnelige retninger innen faget i etterkant. Både Kristin og Hannahs fortellinger illustrerer denne betraktning godt. Kristin forteller om sine foreldre:

(...) hvordan skal jeg si det, det er viktig å være interessert i jobben sin, mamma er kjempeflink for hun er så engasjert og hun vet at hun kan lære bort og gi noe. Og pappa er jo kjempeteknisk og kan jobben sin (...) Du ser at det ville vært inspirerende å kunne noe veldig bra og også kunne være trygg i jobben du har lyst på.

Hun vektlegger også holdningene hun har fått hjemmefra:

Altså, ja gutter og jenter er forskjellige, de er jo det, men mye er styrt fra holdninger hjemmefra tror jeg, og er det veldig sann gutt- jente fordelt hjemme så kan det være vanskelig. Hos oss er det sann at pappa lager middag like mye som mamma, det var ikke han som bestemte alt, og så gjorde hun alt husarbeidet og sånne type ting.

Hun peker på biologiske forskjeller, men fremhever foreldrenes måte å omgås på som viktig, i den betydning at de formidler en mindre stereotyp måte å være mann eller kvinne på. Kristin har registrert at foreldrene deler på oppgavene hjemme og at begge har en positiv tilknytning til arbeidslivet. Hun mener det viser at kjønn ikke trenger å være en begrensning i forhold til hva man kan gjøre. Hannah fremhever også foreldrenes betydning i forhold til å vektlegge betydningen av utdannelse, og at begge er godt integrert i arbeidslivet og deler på

oppgavene. Hun ser også betydningen av foreldrenes rolle i utviklingen av interesse for data allerede fra barnsben av.

(...)jeg har alltid likt å holde på med data og har en pappa som jobber med det. Jeg har vært vant til å ha data siden jeg var ganske liten. Spilt spill og tegnet, jeg kunne sette på dataen og starte tegneprogrammet lenge før jeg kunne lese. Sånn sett har det kanskje kommet litt med barndommen.

Når det gjelder barndommen så peker de begge på at de fikk lov til å følge sine interesser, uavhengig av kjønn, og at de ble oppfordret til å stå på egne ben. Hannah karakteriserer seg som: ”(...) alltid vært mye ute og gjort masse aktiviteter”, ”(...) kanskje jeg har vært litt guttejente, jeg vet ikke (ler litt), jeg er ganske målbevisst”. Kristin trekker frem selvstendigheten i sine valg: ”Det var ikke mange venninner som var opptatt av pc, matte og sånne ting (...) det var jo ikke det at matte nødvendigvis er en gutteting, men jeg følte at mange jenter synes det var helt håpløst”. Også hun trekker tråden til barndommen ”(...) jeg lekte mest med Lego når jeg var liten og ikke Barbi, så det begynner sikkert tidlig, hvordan man tenker litt på ting da”. At de som unge plukker opp holdninger og verdier fra foreldrene, mener jeg legger grunnlaget for at deres utdanningsvalg i mindre grad føles overskridende. De erfaringene de har fra barne- og ungdomsårene, mener jeg gjør det lettere for dem senere.

Det ser ut til at foreldre som formidlere av mer likestilt forventning til arbeid og familieliv åpner opp for og gjør det ”lettere” å velge kjønnsutypisk, og ikke minst takle utfordringene som oppstår i etterkant. Kjønnsnormene oppleves ikke som så begrensende.

4.3.4 Alder og arbeidserfaring

I tiden forut for valget er det et annet element som kommer opp, og det er sykepleiernes tidligere arbeidserfaring. De mannlige sykepleierne hadde, med et unntak, tidligere arbeidserfaring med omsorgsrelaterte arbeidsoppgaver før de søkte. Litt forskjellige erfaringer, fra barnehage, SFO, psykiatrien, saniteten i militæret, ambulansekjøring og lignende. Omfanget av arbeidserfaringen var for flesteparten knyttet til ekstrajobber ved siden av studiene, men også i lengre perioder mellom studier. Ulikt i omfang og erfaringsområde, men et fellestrekk som kan ha lagt grunnlaget for at de så sykepleien som en mulighet når de skulle velge.

Jeg er i hvert fall veldig glad for at jeg har tatt meg tida til å skaffe meg litt forskjellige erfaringer (...) for jeg føler at jeg er relativ komfortabel med at jeg har en utdanning hvor jeg har muligheten til å gjøre noe jeg trives med. Det har vært avgjørende for meg, for meg har det vært en kjempefordel å ha erfaring før man gjør et yrkesvalg. Det er noe som man skal gjøre resten av livet, og da er det greit at man trives med det (IS2).

Arbeidserfaringen har gitt kunnskap om yrket og mulighetene som finnes der, men også fått frem ”sansen” for det. Andreas er klar på dette: ”(...) så var det kanskje etter hvert som jeg jobbet at jeg fikk mer sans for det (...) til at jeg hadde lyst til og forsette med det”. Når jeg spør videre i forhold til tilknytningen mellom tidligere arbeidserfaring og betydningen for valget, så mener han at det har inspirert han til å velge, samtidig som møter med fornøyde sykepleiere var viktig.

Ja, det var det. Så jobbet jeg sammen med mange sykepleiere og sykepleierstudenter, som skrøt av både utdannelsen og yrket. I tillegg til at det var en utdanning som kan åpne for veldig mye forskjellig videreutdanning i mange forskjellige retninger. Det gir mange valgmuligheter etterpå også, det har også vært viktig i forhold til å velge.

Arbeidserfaring mener informantene har hatt betydning for at det ble sykepleien og ikke en annen utdanning, som kunne ha passet inn i ønsket om en anvendelig jobb. Fokuset på det ”tilfeldige” får ikke frem tidligere arbeidserfaring innen omsorgsrelatert arbeid. Jeg mener arbeidserfaringen har vært med på å utvikle en interesse for faget og til en hvis grad ”ufarliggjort” valget. Erfaringene fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementets prosjekt ”Bevisste utdanningsvalg” (1997–2000) viste at tiltak som involverte bruk av positive rollemodeller og erfaring fra yrker og fag, var vellykkede strategier for å få elevene til å åpne for kjønnsutypiske valg. Egne erfaringer og kunnskaper var med på å rokke ved det kjønnsidentitetsuttrykket disse yrkene hadde (Schreiner 2008:11).

Det siste elementet som jeg mener har betydning for å velge kjønnsutypisk, er alder. Valg av sykepleien var ikke et alternativ for informantene når de skulle velge rett fra videregående. Det virker derfor som det er lettere å ta et kjønnsutypisk valg når man har blitt noen år eldre. Alder har sammenheng med at de har fått noen flere erfaringer, mer kunnskap og større trygghet, som gjør det enklere for dem å ta valget noen år senere. At det generelt er vanskelig å velge er det også flere av informantene som peker på:

Helt utrolig mange valgmuligheter, og det å skulle ta valget, for eksempel når vi som 15-16-åringer første gang fikk beskjed om at nå skal vi velge hva vi skulle gjøre resten av livet. Det var helt absurd, man kjenner knapt seg selv. Hvordan skal man da vite hva man skal gjøre resten av livet (IS1).

Det er mange valgmuligheter, og som informantene peker på er man ung og mangler erfaring. Andreas mener: "(...) man er alt for ung når man velger, så man har kanskje ikke helt oversikt over hva man skal bruke resten av livet på da". Innspill som beskriver den utfordringene de sto overfor. Når en samtidig vet at det er de årene man kanskje er mest usikker og avhengig av andres bekræftelse, kan det være vanskelig å velge utdannelser som bryter med det vanlige. Ingen av informantene valgte sykepleien rett fra videregående og det var en studieretning som de ikke hadde med i betraktningen den gang. Martin er kanskje den som er tydeligst på det når jeg spør om han tenkte på sykepleien når han skulle velge fra videregående:

Nei, nei overhodet ikke. Det var kanskje, kanskje det siste jeg hadde trodd. Det var absolutt ikke et alternativ en gang. Det er på en måte litt rart at jeg har havnet her jeg har gjort.

At alder gir erfaring og dermed gjør det lettere å velge er et aspekt, men alder virker også inn i forhold til verdier og holdninger. Med det mener jeg at jo yngre man er, jo tøffere kan det være å velge annerledes enn forventet. Camilla Schreiner (2008) peker på tidspunktet hvor valg av utdannelsesretning skal tas, er sammenfallende med den perioden hvor kjønnsidentitet utvikles og det kan være til hinder for å ta et kjønnsutypisk valg. At erfaring og alder ser ut til å virke inn på deres holdninger, er i følge Marianne Dæhlens (URL Kilden 1) en påstand som ikke helt harmonerer med hennes forskning. I følge henne er verdier og holdninger til arbeidslivet lagt de første 20 årene av livet. Arbeidserfaringer og utdanning etter den alderen vil få liten betydning for hvilke holdninger og verdier man vektlegger. Bakgrunnen for hennes studie er å se på hva studentene vektlegger når de velger utdanning og om det skjer endringer under utdannelsen, eller de første årene i arbeidslivet. Det er med det utgangspunktet hun peker på at det er de første årene i livet som legger grunnlaget for holdninger og verdier. I mitt materiale kan det likevel se ut som om erfaring og alder er en medvirkende faktor. Det trenger ikke være i strid med Dæhlens påstand om at verdier og holdninger er lagt de første 20 årene, men at for noen kan erfaring og alder være med på å tydeliggjøre og åpne for muligheten for å forfølge dem. Det betyr ikke at det er lett, andres forventninger til utdanningsvalget fortsatt er tilstede.

4.4 Forventninger til valgfortellingen

Fortellingen om utdanning– og yrkesvalg er en kjent fortelling i vårt samfunn, og det er forventet at den skal inneholde elementer som knytter valget til sider ved individet og at disse samsvarer med det utdanningen i seg selv kommuniserer. I tillegg til å velge et utdannelsesområde og mulig yrke, er også utdanningsvalg sett på som et identitetssymbol (Schreiner 2006, 2008). Tanken her er at identitet ikke bare uttrykkes gjennom hvem *jeg* er, men også gjennom mine valg.

Rammen rundt denne forståelsen er nært knyttet til en oppfatning av samfunnet som endret i sitt fokus og krav om at individet langt mer enn tidligere selv må skape og fremstille seg *selv* (Beck og Beck-Gernsheim 2001). Det blir da et større krav om å velge selv, og ønsket om at valget skal uttrykke både tilhørighet og egen identitet. Dermed blir identitet ikke sett på som noe som er gitt, men heller som noe man selv velger og utvikler. Som Ziehe påpeker så ligger det en forventning om at en selv må ”finde ud af det” (Ziehe 1993:38). En tankegang som gjør at utdanningsvalget forventes å reflektere *selvet*, nært knyttet til de moderne ideal om selvrealisering og autentisitet.

I de innledende kapitlene peker jeg på at en av grunnene til at de mannlige sykepleierne fremhever det tilfeldige ved sitt valg, kan være manglende offentlige fortellinger som knytter menn til sykepleien. Det er vanskelig å bruke utdanningsvalget når det ikke uttrykker noe de ønsker å fremheve ved seg selv eller mener de ”kler” (Schreiner 2008:11). Jeg realiserer ikke meg selv innenfor fag som ikke understøtter *meg* og min identitet. Det kan være bakgrunn for at realistjentenes fortelling enklere kan ses i lys av begrepene identitet og selvrealisering. De mannlige sykepleierne knytter i mindre grad utdanningsvalget til egenskaper ved seg selv, eller at valget kan ses som et uttrykk for å dekke et behov for selvrealisering. Fokuset her er mer rettet mot mulighetene innen yrket og i mindre grad mot identitet og selvrealisering.

Jeg, har ikke hatt noe bestemt mål med utdannelsen, det har jeg ikke. Litt derfor jeg også valgte den, fordi det er så mange veier etterpå ... I forhold til for eksempel en ingeniørutdanning er sykepleien mye mer praktisk. Og at det er et praktisk yrke er fint (IS1).

Det er veldig mange likheter mellom det å jobbe i butikk og jobbe med sykepleien. Det handler jo om å oppfylle behov oss mennesker (...). Pluss at jeg følte at sykepleier var noe som har mange muligheter, det er mange muligheter innenfor

sykepleier. Så man kan jobbe med alt fra skole til, å drive med hjelpearbeid sånne ting (IS4).

Realistene derimot understreker at det er sider ved dem selv som gjenspeiler deres valg: ”Jeg er logiker derfor passer matte veldig bra for meg” (IR5). ”Jeg er realist og det vil jeg alltid være selv om jeg har byttet fagretning” (IR3). ”Jeg” endres kanskje ikke, men muligheten for selvrealisering blir vanskelig. Men, som jeg var inne på tidligere, realistene møter også utfordringer når de peker på at deres utdanning i liten grad blir fremstilt som et verdivalg. ”Jeg er idealist, man kan være det ved å velge matte også, tenk bare på miljø” (IR2). Å være idealist og realist er en kombinasjon som flere av dem ser på som litt problematisk. Løsningen er å peke på at realister også kan redde verden. Det gjøres ved å trekke inn paralleller til matematikken og fysikkens rolle i forhold til miljøproblematikken. Men informantene selv har også vanskeligheter med å knytte eget kjønn til utdannelsen. Når det er ”typisk” kvinnelig å føle det: ”(...) lite tilfredsstillende for meg som menneske og kvinne å ikke bruke kompetanse som noe positivt for menneskeheten” (IR2). Eller når de mannlige sykepleierne mener at det er noen utvalgte områder innen yrket som er mer egnet for menn: ”(...) det er nok, jeg må ha litt action, det er nok der det ligger. Det er liksom den manns, nei ikke manns, men guttegreier da” (IS5).

Utfordringen for de som velger kjønnsutypisk ser ut til å oppstås når utdanningsvalg forstås som et identitetsvalg. Utdannelsen og yrkets kjønnskonnnotasjon blir stående i kontrast til egen kjønnsidentitet. Klesstil, oppførsel, og lignende markører kan i mindre grad plasseres i forhold til kjønnskategoriene. Mangler på tydelige symboler kan være med på å forsterke behovet for å ”bruke” utdannelsen som et kjønnsidentitetsuttrykk. Konsekvensen av dette fokuset er at mine informanter i mindre grad kan ”bruke” utdanningsvalget. Muligheten for å knytte utdanningsvalget til egne evner og interesser møter motstand når valget mangler en forventet kjønnsstilknytning.

Det er vanskelig å ”gjøre” kjønn når det en gjør ikke forstås som det kjønn en ønsker å uttrykke (Solbrække 2005:226). Det er ikke mulig å velge og *ikke* bli forstått i forhold til de rådene idealene for hvordan kjønn skal uttrykkes. En forståelse som peker på hvorfor det kan være utfordrende å bryte med det kjente.

5. Hva vil det si å velge kjønnsutypisk i dag?

I denne bolken ønsker jeg å få frem hva det vil si å velge kjønnsutypisk i dag. Her ønsker jeg å trekke frem informantenes erfaringer. Et gjennomgående tema her er *utfordringene* informantene har møtt i etterkant av utdannelsesvalget og hvilke *strategier* som de da tar i bruk for å møte disse. Det er flere utfordringer og ulike måter å møte disse på.

Forventningene til utdanningsvalget er utfordrende i forhold til status, verdier og ikke minst andres holdninger og forestillinger om deres valg. For de kvinnelige realistene og mannlige sykepleierne får dette litt forskjellig betydning, og utfordringene møtes med ulike tiltak fra deres side. Felles for informantene er strategienes form, det dreier seg hovedsaklig om ulike maskuliniserings- og feminiseringsstrategier. Strategier som også fremmes fra et samfunnsanalytisk ståsted. Kan man ikke endre verdier og holdninger, får man endre forestillinger om hvilket ”kjønn som passer til hva”.

5.1 Utfordringer ved å bryte: manglende status og ”nytteverdi”

Forventingene til karriere og nytteverdi er kjent for mine informanter. Dette innebærer at kostnaden ved å bryte kjønnsmønstret gjør seg gjeldende både for realistene og sykepleierne. Det gir seg noe forskjellig utslag, og det ser ut til å gi størst utfordring for de mannlige sykepleierne. Mennene møter utfordringene hovedsaklig utenfor jobben og studiene selv, mens realistene møter dette mer innenfor. Holdninger og forventninger som de uttrykker frustrasjon overfor, men som de også er med på å understøtte.

Som tidligere forskning har pekt på finnes det forskjeller i måten jenter og gutter er motiverte for sine valg. Gutter og det maskuline knyttes til karriere og jenter til det feminine og altruistiske (se bla. Schreiner 2006, 2008, Bæck 2006, Støren og Arnesen 2003 og Holter m.fl.2008). Altruisme defineres som uttrykk for en tanke- og handlemåte som blir bestemt av hensyn til andres vel, og settes i kontrast til egoisme (URL Ordnett). Med karriere rettes fokus mot lønn og prestisje. Om deres motivasjon er uttrykk for deres holdninger eller samfunnets forventninger til hva som er typisk for det enkelte kjønn er ikke lett å skille, da

individets motivasjonssystem knyttes både til det personlige og den kulturelle referanserammen (Imsen 2005:376-377).

At sykepleieryrket ikke har spesielt høy status er det flere som er inne på. Grunnen til den manglende statusen er ifølge informantene lønn og manglende kunnskap om hva yrket går ut på. Andreas mener: ” (...) det er viktig å være tydelig på hva sykepleieryrket er. Det merker man når man snakker med folk. Så er det mange som mener at det er stell; skal du vaske gamle mennesker? Få litt fokus på at helse er mer enn det da”. Han mener også at lønn er viktig i forhold til status, men også i forhold til at en skal kunne leve bra når en jobber hundre prosent. Lønn er kanskje viktigere i dag, mener han: ”Mange har mye penger for tiden også, så kanskje det er enda viktigere nå – at det er viktig å henge med økonomisk”. Lønn nevnes som den viktigste årsaken til menns manglende endringsvilje når det gjelder valg av kvinnedominerte utdannelser og yrker. Noe som ofte vil medføre et reelt inntekststap for mannen (Teigen 2006b). Dette gir Kristian klart inntrykk av: ”Jeg har et lite håp om at noen snart vil innse at lønn har påvirkning på folks yrkesvalg også”. Lønn er viktig og kanskje enda viktigere for menn, mener Martin. ”Jeg føler, uten at jeg skal si det med sikkerhet, så føler jeg at økonomi og det å tjene penger som mann er utrolig viktig. Jeg merker det selv, jeg er veldig opptatt av penger”.

Undersøkelsen Likestilling og livskvalitet 2007, av Holter, Svare og Egeland, fremhever at selv om likestilling i større grad er blitt et allmenngyldig ideal gjelder det først og fremst i forhold til barneomsorg og husarbeid, og ikke i samme grad inntekt. Her er det fortsatt et ideal at mannen har det endelige ansvaret for å forsørge familien (Holter, Svare og Egeland 2008:311). Lønn er et viktig tema for menn, og i sykepleien får det innvirkning både ved rekruttering og når det gjelder avgang. Undersøkelser avdekker at mannlige sykepleiere i langt større grad enn sine kvinnelige kollegaer oppgir dårlig lønn som grunn til at de bytter yrke. Høyere lønn var den viktigste faktoren, av de som følger etter var det bedre karrieremuligheter og større faglige utfordringer (Abrahamsen 2003:44). Noe som kan samsvare med holdninger til at mannen når alt kommer til alt er familiens hovedforsørger.

Lønn og karrieremuligheter er viktige faktorer for den enkelte, men også i møte med andre er det et tema.

Jeg har på følelsen at det har litt med status å gjøre, altså hvis jeg snakker med gamle klassekamerater, og jeg forteller at jeg har begynt på sykepleien så synes de

fleste jentene det er veldig bra, og de fleste guttene, de er liksom litt mer spørrende og forholder seg litt mer sånn nøytrale...Åå ja, ja (IS4).

De møter ikke ofte direkte spørsmål om sitt valg, men merker ofte at det er en reaksjon og at denne ofte er knyttet til manglende lønn og status. Vetle er en av dem som har merket denne holdningen: "(...) at de reagerer annerledes regner jeg med sikkert har et eller annet med status å gjøre". Her er det lettere for jentene, mener Vetle: "(...) jentene de møter ikke det statuskravet så ofte, i og med at de stort sett har lav status fra før av" (sier han mens han ler litt oppgitt).

At jentene ikke møter statuskravet i samme grad stemmer nok til en viss grad, men de slipper ikke unna forventinger til sitt utdannings- og yrkesvalg. Disse peker derimot i to litt forskjellige retninger, andres forventninger er mer knyttet til at de skal ta høyere utdanning, mens egne forventninger også er rettet mot at valget skal gjenspeile deres verdier og holdninger.

I familien min har flere valgt å ta høyere utdanning, på masternivå. Så om jeg ikke har valgt akkurat som dem så føler man litt presset, kanskje. For det er sånn når man møtes hos mormor og morfar, og man snakker om hva som skjer så er det litt kjedelig sånn "Det går bra i butikken, solgt mye... ". Det er liksom (ler litt), det gir ikke helt den samme status (IR1).

Intervjuer: Da er du inne på det med status?

Ja, det er faktisk svært viktig. Ja det er nok igjen pappa som har vært sånn "Du må bli noe", når jeg snakker med han i telefonen. Jeg var jo veldig, det var jo med en gang jeg hadde gått inn for astrofysikk at jeg tenkte jeg at jeg i hvert fall skal ta master her. Og det angret jeg litt på i ettertid, for det er mye bedre å si at jeg skal ta en årsenhet i matte, og så "nå skal jeg gå for en bachelor" og så får du ros hele veien for valgene dine. For en er jo veldig redd for at man ikke skal lykkes, at man skal gå rundt til alle og si jeg skal ta master og så klarer man det ikke. At det ofte kan være greit å legge lista litt, litt lavere. Så når man snakker med folk at man aldri skuffer dem, eller det går vel på å skuffe seg selv mest da. Så nå er pappa sånn at "Du skal ikke ta doktorgrad da?" (ler litt) "Bli professor?". En føler litt sånn at det blir aldri helt godt nok (IR1).

Status er et begrep som i sterkere grad knytter seg til realistens utdannelsesvalg. Samtidig som det ikke virker som det er så viktig hvilket valg du tar, bare utdannelsen er lang nok –

det vil si høyt nok nivå, som master eller aller helst doktorgrad. Familien spiller en viktig rolle her, og forventningene trenger ikke en gang uttrykkes. Ingrid har ikke blitt fortalt at hun burde ta høyere utdanning: ”De har aldri sagt at det bør du og sånt, aldri, men de har ikke trengt det heller for vi har jo tenkt at vi skal ta høyere utdanning, hele familien har gjort det”. Forventningen om høyere utdanning er både uttalt og uuttalt hos realistene, og det er familien som er tydeligst i den formidlingen. Det er nærliggende å tenke på klasse i den sammenheng, samtidig som realistenes familiebakgrunn ikke er sammenlignbar. Flere kommer fra akademikerfamilier, men også typisk arbeiderklasse. Verdsettingen av utdanning har de felles, og Bourdieus (1995,1996) klasse-teori som fremhever betydningen av kulturell kapital gir mening her. Kulturell kapital opparbeides gjennom oppveksten og fremmer ulike livsstiler og skaper forskjellige former for preferanser (smak) (Bourdieu 1995:34).

Det er ikke bare familie som spiller en rolle, også venner har innvirkning. Det er ikke ønskelig å være den som har lavest utdanning, men heller ikke her virker det som type utdanning er så vesentlig som nivå.

(...) fellesnevneren er at absolutt alle har høyere utdanning. Det er vel bare ei som ikke har fullført av oss, og det føler jeg er veldig viktig for den gjengen (...). Vi driver og tøyser med at vi kunne fylle en hel regjering når det gjelder poster i hvert fall. Det er et par økonomer, jurister, et par lærere og en farmasøyt ... (IR3).

Det er det med doktorgrad at det er mange av vennene mine som gjør det (...) av den gjengen der, er det bare en av ti som ikke tar dr. grad eller har tatt det. Det er ganske brutalt, og jeg er sånn at jeg vil ikke være den som ikke tar det. Så jeg vil være like bra som de andre. De får det til og jeg får det til også, det er derfor jeg gjør det. Det er litt teit, jeg bør jo ikke ta det for det (IR3).

Intervjuer: Ja, vi er kanskje litt flokkdyr?

Ja, bare for å bevise at jeg også får det til. Og så bruke fire år for å bevise at jeg får til noe er kanskje langt, men jeg kommer sikkert ikke til å angre på det (IR3).

Andres forventninger til høyere utdanning ser ut til å være viktig, men også egne forventninger og krav er høye. Og det gjelder ikke bare til nivå, men også ønske om at deres kompetanse skal kunne sees i lys av noe meningsfylt for andre. Ikke bare i lys av å få frem det kvinnelige i forhold til å kunne identifisere seg med sitt valg, men for at utdannelsen skal

gi dem en mulighet til ”å gjøre noe for verden”. For å få frem dette aspektet ved sitt valg har flere av informantene tatt valg innenfor studiet som åpner for dette perspektivet. Emma har endret retning innen matematikk til et område som hun mener gjør det enklere å bruke sin kompetanse til å hjelpe: ”Det at jeg har valgt praktisk matte gjør at jeg kan gå mer mot bruksområder som medisin og ting som kan hjelpe andre. Så det tror jeg også er et viktig aspekt, gjøre noe meningsfylt for andre mennesker” Ingrid er inne på samme resonnementet: ”Det som er fint (ved å bytte retning) er at kanskje det at det man finner ut betyr mer for den konkrete verden en går i til daglig”.

At det knytter seg forventninger og at det er kjønnskonnotasjoner til utdannelsen er et kjent tema. At realistene oppnår høyere status både utdanningsmessig og mest sannsynlig lønnsmessig i forhold til sykepleierne, er også en kjent sak. Noe som gjør at kostnaden ved å bryte kjønns mønstret ser ut til å være størst for de mannlige sykepleierne. Men også realistenes valg innebærer utfordringer. Forskjellen derimot ser ut til å være at realistenes utfordringer er mer rettet innad i utdannelsen og yrket, og sykepleierne mer utad. Andres blikk er med på å skape disse utfordringene, noe som kommer til uttrykk både innad i utdannelsen og yrket, blant venner og bekjente og i den større samfunns konteksten.

5.2 De mannlige sykepleiernes møte med kvinnelige kollegaer og medstudenter

Fra kollegaene og andre studenter virker det som mottagelsen er udeelt positiv for sykepleierne. Tilbakemeldingene peker på et behov og et ønske om flere menn inn i yrket. Her er tankegangen at de som menn tar med seg et annet ”blikk” inn i sykepleien og at dette er nødvendig og ønskelig.

Martin har vært i praksis og fått klare innspill fra sine kvinnelige kollegaer. ”Tilbakemeldingen jeg får fra enkelte kvinnelige kollegaer er at det er bra at det er litt testosteron her i avdelingen for da blir det gjort ting”. Kristian har bare fått gode tilbakemeldinger: ”(...) det er bare positivt det”. Vetle har den samme tilbakemeldingen: ”Man blir på mange måter veldig oppmuntra, man blir sett veldig positivt på når man kommer inn i et sånt kvinne dominert yrke.” Mennene opplever oppmuntring fra sine medstudenter og kollegaer, og for meg virker det som de setter pris på denne

tilbakemeldingen og bekreftelsen av deres valg som bra og riktig. Marie Nordbergs (2005) undersøkelse av menn i kvinneyrker viser til lignende mottagelse fra de kvinnelige kollegaene, men peker også på tilbakemeldinger om at mennenes valg også forstås som et uttrykk for å bryte med dominerende former for maskulinitet. Hos mine informanter forstår jeg tilbakemeldingene de har fått mer som et uttrykk for behovet for deres maskuline perspektiv i kontrast til det feminine, og ingen signaler på at de anses som ”brytere¹²”. Klart uttrykt i behovet for mer testosteron.

Denne forståelsen finner jeg igjen i en spørreundersøkelse om menn i omsorgsykker blant ansatte i barnehager og aldersinstitusjoner i Nord-Rogaland. Spørsmålet som ble stilt i undersøkelsen var blant annet om menn hadde generelle egenskaper som gjorde dem ønsket innen omsorg. Aldersinstitusjonene svarte bekreftende på spørsmålet, og 72 % var helt eller delvis enig i den påstanden. Tilbakemeldingene fra barnehagene samsvarte, her var 75 % helt eller delvis enig i påstanden. På spørsmål om hvilke egenskaper ved mennene de mente var vesentlig kom blant annet; at de var *menn* og at de var annerledes enn kvinner når det gjaldt humor, interesser, konstruktiv tenkning og evnen til å skjære igjennom (URL Utdanningsdirektoratet). Det er menn som representanter for noe *annet* som er fremhevet. En egenskap ved dem som menn fremheves som ønskelig av kolleger og medstudenter (Kvande 2002:28). Dette kan være noe av grunnen til at mennene i liten grad opplever seg selv som marginalisert selv om de er i mindretall.

At menn har fordel av sin minoritetsstatus er det flere som peker på (se bl.a. Teigen 2006a, Nordberg 2005). Det er et unntak fra denne forståelsen, og det er knyttet til menn og *omsorg*. Et tema som kom opp i intervjuene, og som flere var opptatt av, men som de syntes det var vanskelig å sette ord på. Kristian og Andreas var de som var klarest i sine tilbakemeldinger, kanskje en sammenheng med at de begge har noen års erfaring med å være menn i omsorgsykker. Andreas peker på at det er en diskusjon innad i Sykepleierforbundet på at man gjerne tillegger kvinner bedre omsorgsegenskaper enn menn. Han merker det når han som mann møter en pasient: ”Når det kommer en mann inn, er det spørsmål om ”vil du heller ha

---

12. Grunnen til at jeg i intervjuene ikke får frem tilbakemeldinger på at deres valg oppfattes som uttrykk for å bryte med det maskuline, kan være at det er en fremstilling som de ikke ønsker. Mer om dette senere i kapitlet.

en kvinnelig sykepleier”. Kommer en kvinnelig sykepleier er det ikke et like naturlig spørsmål, ”vil du heller at jeg skal hente en mann”. Grunnen til at han får den reaksjonen, mener han, er at omsorg sees som en kvinnelig egenskap. En holdning som igjen kan være grunnen til at mange menn velger seg bort fra sengepostene, mener Andreas.

(...) nå har ikke jeg noen tall på det – men menn jobber gjerne de to årene som er krevd. Så tar de videreutdanning eller går over i administrasjon eller ledelse. De blir ikke lenger på sengepostene eller de omsorgsrelaterte delene av yrket. Om det er fordi det er naturlig pga. medfødte egenskaper, eller om man kanskje føler seg mer presset ut – det har det jo også vært hevdet.

Andreas referer til en diskusjon om at årsaken til at menn velger seg bort fra omsorgsdelen av yrket ikke bare trenger å forstås som at menn ønsker seg bort, men også at de opplever å bli presset ut av denne delen av sykepleien. ”At man kanskje vil jobbe der, men føler at de møter fordommer både blant kollegaer og brukere. At man automatisk blir sett på som en dårligere omsorgsperson, men det er ikke min opplevelse da”. Andreas tror det ligger mye tradisjonelt her: ”At man tenker mer på menn i forhold til de mer tekniske forholdene, mens kvinnene skal bry seg om”. Kristian er inne på den samme tankegangen og spør om menns mulighet til å gi omsorg og hvordan den blir forstått:

Kvinner har tradisjonelt hatt det vi omtaler som omsorg, ikke sant? Som en måte er å stelle syke og barn, men jeg vet ikke hvor mye rom det er gitt for at mannen skal få lov til å gjøre det heller. Om han gjør det annerledes så er det er ikke dermed sagt at det er galt på en måte. For det blir nesten alltid fremstilt sånn.

Kristian har heller ikke selv opplevd dette, men mener samtidig at det er en forskjell mellom kvinner og menns måte å gi omsorg på. Det er en forskjell, men:

(...) men vet ikke helt hvor den ligger rent praktisk, og i min skolehverdag møter jeg ikke noen forventning om noen forskjell. Det er mer på sånn overordnet kall det metanivå, samfunnsnivå, at man har større forventninger til forskjellene der enn når man kommer ned i den praktiske hverdagen.

Omsorg er et tema hvor mennene opplever at de ikke blir verdsatt og mener de blir tilsidesatt i forhold til den kvinnelige ”måten”. Samtidig som jeg ikke klarer å få frem om dette er noe de opplever selv. Kristian knytter det til et mer overordnet nivå og at det er lettere å se dette

perspektivet fra litt avstand og vanskeligere å peke på i hverdagen. En bakgrunn for at menn velger seg bort fra den omsorgsrelaterte delen av yrket, mot de ”maskuline øyer”¹³ kan være at de føler seg mindre verdsatt og presset ut. Bakken (2001,2004, URL HiT) mener at mennene velger seg til de ”maskuline øyene” fordi at de der kan utøve en kompetanse som ikke forutsetter den kulturbetingede kvinnelige omsorgskompetansen. En omsorgskompetanse som han knytter til den kjønnete habitus som vår kultur reproducerer. Strategier for å endre denne situasjonen, var som jeg var innpå tidligere, ønsket om å få frem den *mannlige omsorgen* i sykepleien. Et begrep som er noe utydelig, og vanskelig å få frem en forståelse av hos mine informanter, men som oftest settes i kontrast til det kvinnelige. Samtidig er dette en problemstilling som informantene selv sier de ikke opplever fra sine kollegaer og medstudenter. Her er det ikke satt spørsmål til deres kjønnete kompetanse, heller tvert i mot. Å være mann er en kompetanse som er ønsket og nødvendig. Kritiske spørsmål knyttet til deres valg kommer fra andre utenfor helsevesenet. I motsetning til realistene som møter de innad i studie og yrke..

5.3 De kvinnelige realistenes møte med mannlige kolleger og medstudenter

På samme måte som de mannlige sykepleierne er også de kvinnelige realistene den *andre*, men denne andreheten får en litt annen betydning. I den forstand at det ikke ser ut til å være et behov for denne ”andreheten”. Et annet element er at ”guttejenten” betraktes som den som har størst mulighet til å takle ”mannsverdenen”. I helsevesenet er det behov for menn som er menn. For de mannlige sykepleierne ses det følgelig ikke som en fordel å underkommunisere det maskuline. For realistene derimot, som er i mindretall blant menn, anses det som en fordel å nedtone det feminine. En grunn kan være at det er knyttet usikkerhet til den ”kvinnelige” kompetansen: er den kanskje først og fremst knyttet til kvinnelig flinkhet i betydning av tillært teoretisk kunnskap og i mindre grad de formene for kreativitet og grenseoverskridelse som er idealer innen naturvitenskapen?

---

13. Et begrep som Bakken har utviklet etter egne erfaringer og forskning rundt sykepleierrollen. Av alle yrkesaktive sykepleiere er det mellom 5 og 10 % som er menn. Av disse etablerer nær 100 % seg innen områder som Bakken kaller: ”De maskuline øyer” av faget: Akuttmedisin, intensiv, operasjon, anestesi, psykiatri og ledelse (Bakken 2001, 2004).

Kvinner som velger seg inn i den mannsdominerte verdenen antas å møte en tøffere hverdag, en holdning som er utbredt og som også de unge møter i sin utdannelsesorientering. En dansk undersøkelse av veiledere på videregående skoler peker på at deres holdninger til de som vurderer å velge seg inn i mannsdominerte utdannelser; er at de advares mot dette. Spesielt gjelder det de jentene som oppfattes som stille og forsiktige, de oppfordres til ikke å velge seg inn i utdannelser og yrker hvor de vil være i mindretall (Lehn 2003:64). Det anses som vanskelig for jenter å være i mindretall og, som sykepleierinformantene var inne på, lettere for gutter å ”erobre” kvinneverdenen. Det er lettere: ”å være gutt i jentemiljø enn jente i guttemiljø”, mener Kristian, og refererer til en lærer på skolen som: ”sier at han gjennom hele sin yrkeskarriere i sykepleien har blitt fremelsket av kvinnene rundt han til å ta lederstillinger og lærerjobb”. En holdning som han ikke tror jenter opplever når de velger på tvers, her referer han til sin egen erfaring med jenter i militæret. Både Andreas, Vetle og Martin er inne på samme tankegang, og tror at kvinner: ”(...) sliter med mer fordommer” og ”(...) har hvert fall på følelsen at i veldig mannsdominerte yrker, så skal man jobbe veldig hardt som kvinne for å bli akseptert”. Men det er forskjell på jenter, for som den danske undersøkelsen peker på er det lettere for ”guttejenter” fordi de passer bedre inn. Martin kjenner en jente som går på politiskolen, og mener at: ”hun er veldig guttejente og passer veldig godt inn der da”, ” (...) hun gjør en del utradisjonelle ting – hun spiller ishockey for eksempel, det er veldig utradisjonelt”. Martin fremhever ”guttejentens” fordel innen politiet, men når jeg bruker begrepet ”jentegutt” og spør om det ville være en fordel for de mannlige sykepleierne å fremheve det feminine i møte med ”kvinneverdenen”, gir det ingen forståelse. Det er et spørsmål som ikke er relevant, og nærmest blir oppfattet som upassende. Det ”maskuline” trengs ikke å dempes, det er ønskelig på begge arenaer.

Tankegangen her, at det er lettere for guttejenten, er noe realistene også tar opp og de vurderer seg selv i forhold til den betegnelsen. ”(...) jeg var nok kanskje litt guttejente” (IR1), ”(...) jeg har alltid likt å leke med gutter – har guttevenner nå også” (IR5), ”Jeg har alltid trivdes sammen med gutter, de er så ukompliserte” (IR3). Disse og lignende utsagn kommer stadig opp i intervjuet, de karakteriserer seg ikke direkte som guttejenter, men det er tydelig at fortellingen om at det er guttejenter som velger seg inn og klarer seg i mannsverdenen er kjent for dem. Dermed er dette noe de forholder seg til og vurderer seg

---

selv opp mot. Men det er ikke bare de som vurderer seg selv, de blir også vurdert av sine medstudenter.

Å være i mindretall kjønnsmessig gir informantene i utgangspunktet litt forskjellige tilbakemeldinger på. Noen har virkelig møtt noen utfordringer underveis, og andre har følt det mindre på kroppen. Men alle har på en eller annen måte følt at de ikke blir ansett som like flinke som guttene og at de ofte må bevise at de er gode nok. Her er det nok flere elementer som spiller inn, om de er eneste jente, hvor tett det forventes at de må jobbe med andre studenter og hvilket studium de tar.

Nina er en av jentene som stort sett har opplevd å være en av to eller tre jenter opp gjennom studiet. Nå studerer hun sammen med en jente og det er viktig for henne. Uten studievenninnen mener hun at: "Det hadde nok vært utrolig kjipt, det hadde det". Da hadde hun måttet jobbe med mannlige studenter, og det virker som det er et alternativ som ikke er spesielt ønskelig: "Men måtte man, så ble man jo tvunget til å se litt utover på de andre rundt. Det hadde man jo...". Nina sier hun: "trives like godt med gutter som med jenter", men samtidig så unngår hun å jobbe med dem, og er også usikker i forhold til arbeidsplassen i fremtiden: "Jeg er litt redd. Jeg er opptatt av å komme inn et sted hvor det også er jenter representert. Så jeg slipper å være den eneste jenta blant mange gutter". Det kommer ikke frem av hennes fortelling at hun har noen dårlige erfaringer med å jobbe med gutter og heller ikke at hun har fått tilbakemeldinger fra sine medstudenter eller lignende. Det virker mer som hun har klart å unngå å forholde seg til dem og selv holdt en avstand ved å velge de jentene som er tilgjengelige. Det kan godt være at også de mannlige studentene har holdt avstand til henne.

Emma forteller at hennes mannlige medstudenter knapt registrerte henne og: "(...) de mennene på den avdelingen klarte nesten aldri å si hei til meg". Emma var kommet i den situasjonen som Nina understreket at hun ikke ønsket at hun var eneste kvinne på sin avdeling. Emma syntes rett og slett at det ble en for stor belastning, og forteller at hun valgte å skifte retning i studiet. Selve studiet syntes hun derimot var: "veldig utfordrende og interessant intellektuelt sett". Hun sier at hun ikke klarte å håndtere å være i mindretall, og mener: "man må ha mye livserfaring for å forstå hvordan man skal håndtere disse mannlige "gutteklubbene". Hun forteller videre at hun har lært: "at de mannlige miljøene aldri kom til

å være støttende overfor jenter, og det kan man ikke forvente”. Det krever mye av en selv, Emma mener man må:

Som kvinne være veldig, veldig offensiv, søke opp dem, spise lunsj med dem, være veldig vennlig og glad for å komme inn i miljøet. Samtidig må man vise at man har like god kompetanse som dem og det krever ganske mye. At man ofte må stå alene og være kjempetøff, ha kjempeselvtilitt og gi masse varme og kvinnelighet og kompetanse og ikke forvente støtte (hun ler litt oppgitt).

Emma valgte seg bort fra det mest kjønnssegregerte miljøet, og har nå funnet seg flere studievenninner. Og så langt det er mulig så velger hun å samarbeide med andre jenter, men hvis hun vil ”ha faglig utfordring, så har jeg sett til de flinkeste og det er ofte gutter”. Så på den ene siden så er hun oppgitt over mennenes utestengning av henne og kravet om å være like god, eller helst bedre. Samtidig som hun mener at det er en forskjell: ”Altså, jentene jobber veldig bra og kontinuerlig og lærer det man skal og får gode karakterer, men ser man på de som har eksepsjonelt talent og evne så er det ofte gutter”. Så guttene er flinke, men vanskelig å samarbeide med da de ikke er opptatt av å være støttende overfor jenter.

Kristin og Hannah peker også på guttenes faglige ”overtak”. Eller rettere sagt: resultatmessig er ikke jentene noe dårligere, tvert i mot, men på tross av det anser guttene seg som bedre. Hannah reagerte med sinne da hun følte at noen satte spørsmålstegn ved hennes kompetanse: ”Hvis ikke folk har trua på meg så blir jeg litt sånn ”pokker heller” og da skal jeg i hvert fall bevise. Så sånn sett så kan enn vel si at det gikk en ”f” i meg for å få bedre karakterer enn de mannlige studentene”. Ikke at det hjelper i særlig grad. Det virker som om holdningen er at kvinnes kompetanse i større grad knyttes til deres arbeidsinnsats og ikke til evner eller forståelse av faget. Og dermed er ikke deres karakterer uttrykk for at de er flinke i faget, men flinke til å jobbe. Hannah mener at guttene: ”(...) at de kanskje føler at vi er litt slø nesten. At vi leser oss opp der vi skal, så er vi egentlig ikke like gode som dem da”. En holdning som også jentene til en viss grad deler. Hannah forteller om en studievenninne: ”Jeg vet ikke om hun var flink for at det var noe hun virkelig var interessert i, eller om hun bare var flink”. Det stilles dermed spørsmål til jentenes kompetanse fra medstudenter av begge kjønn.

5.3.1 Kvinnelig kompetanse

Det anses som nyttig å få frem representanter med ulike erfaringer, perspektiver og arbeidsmåter. Det er en offentlig fortelling som er kjent, ikke bare i lys av et kjønnsperspektiv. For eksempel er det et vanlig element i utlysninger av ledige stillinger at de fremhever behovet for det underrepresenterte kjønn: ” På grunn av teamets sammensetning, oppfordres menn til å søke.” En oppfordring som på en måte er litt underlig, da kjønn i de fleste situasjoner ikke vil bli forstått som en ressurs i seg selv. Det er heller tvert i mot, det er den enkeltes kunnskaper som er i fokus. Det er den enkeltes kunnskap som teller, så lenge den ”enkelte” ikke er kvinne.

Runar Bakken (2001, 2004) ser denne problemstillingen i lys av menns inngang i sykepleien. Han forstår de mannlige sykepleiernes søking til ”mannlige øyer”, som uttrykk for at de ønsker seg vekk fra områder hvor det ikke forutsettes en kulturbetinget kvinnelig omsorgskompetanse. En forståelse som også kan tas i bruk innen realfagene. Det er en kulturbetinget teknisk-praktisk kompetanse som er ønskelig. En kompetanse som knyttes til den mannlige habitus og dermed en kompetanse kvinner ikke kan tilegne seg. Når dokumentert kunnskap ikke anses som nok, kan det føre til at kvinnene ikke velger seg inn, eller søker seg vekk derfra. Kristin og Hannah er begge i jobb i et mannsdominert miljø, og begge beskriver sine erfaringer fra en bransje som er preget av en kjønnsdelt arbeidsdeling.

Jenter vil gjerne ha prosjektlederjobber og mer sånne jobber som går på planlegging og strukturering, litt mer overordnet. Og kanskje litt mer samarbeid og sånne ting. Mens guttene kan sitte litt mer og dille med tekniske duppedingser og programkoder og sånne ting. Jeg ser jo tendensen veldig godt da. Det så jeg når jeg gikk her og det ser jeg også nå når jeg er ute og jobber (IR5).

Hannahs observasjon er at kvinnene i hennes bransje velger seg inn på områder som ikke i så stor grad knyttes til en mannelig habitus. Samtidig er ikke IT-bransjen et typisk eksempel på en arbeidsplass med tradisjonell kjønnshierarkisk struktur og yrkesroller slik det er innen helsevesenet. De forteller om flate strukturer og prosjektorganisering, men hva som anses som mannlige og kvinnelige arbeidsoppgaver ser likevel ut til å beholde sin posisjon. Kari Nyheim Solbrækkes (2005) avhandling om kjønnsmakt i det nye arbeidslivet har studert reklamebransjen og hvordan kjønnsrelasjoner og arbeidsformer konstituerer hverandre. Her finner hun at kjønn også blir det organiserende prinsippet i det ”nye” arbeidslivet. Vår kulturs

konstruksjon av det maskuline og feminine knyttes til de ulike arbeidsoppgavene. Prosjektlederen er teamets ”mor”, uten det avgjørende ordet, men forventes å fungere som brobygger og sørge for at alt går etter planen. Mennene har arbeidsoppgavene som gir makt og prestisje og et mannlig hegemoni etableres innenfor nye bransjer også (Solbrække 2005:46). Et mannlig hegemoni, men ikke skapt av menn alene. Kvinner som har beveget seg inn i kreative posisjoner beskrives av andre kvinner med respekt, men deres posisjon blir forstått som uttrykk for et valg som er tatt på bekostning av sitt kjønn (Solbrække 2005:192). Altså ser det ut til at vår kjønnsforståelse har en tendens til og videreføres, selv innefor nye områder som ikke har en tradisjon som bygger på et skille mellom kjønnede arbeidsoppgaver. Et videre resonnement blir da at det ikke bare er snakk om tradisjoner innen fagene. Det handler også om kulturelle forestillinger i forhold til hva som er maskuline og feminine arbeidsoppgaver. Forestillinger som er godt innarbeidet og som får betydning for informantene både innenfor og utenfor utdannelsen og yrket.

5.4 Innenfor og utenfor studier og yrker

I motsetning til de kvinnelige realistene opplever de mannlige sykepleierne å bli mest utfordret i forhold til sitt valg når de ikke er på jobben eller på studiet. Her møter de en forestilling om hvilke jobber og hvilke arbeidsoppgaver som naturlig passer for kvinner og menn. I forlengelsen av den forestillingen, settes det spørsmålsteget ved deres maskulinitet. De blir tillagt egenskaper som tradisjonelt oppfattes som feminine og møter også assosiasjoner til homoseksualitet. Jonas tror dette kan komme av at andre synes det er litt rart og at det gjør dem usikre: ”(...) kanskje noen som føler seg litt utrygge, jeg vet ikke... hvis man møter noen andre gutter, og forteller at man er sykepleier, så kan de kanskje....så gjør de sine tanker om det” Det er ikke det de sier som er vanskelig å forholde seg til, men den nonverbale reaksjonen, hvordan forholde seg til den? Jonas merker at de reagerer, men:

(...) jeg har ikke fått noen replikk på det foreløpig nei, men jeg kan jo se det på dem. At de tenker litt. For eksempel min gamle sjef, når jeg fortalte han det – han er sånn homofob – han synes det var litt rart (ler litt oppgitt). Han sa ikke noe, men jeg så det på han at han syntes det var litt rart...

Andreas har heller ikke fått noen tydelige tilbakemeldinger, men merker at når han presenterer seg som sykepleierstudent sammen med andre kvinnelige studenter så: ”Åå er du også sykepleierstudent! Så man merker... man merker kanskje at det, hva skal jeg si, at det ikke er forventet at jeg er sykepleier”. På dette området er det også forskjeller mellom kvinner og menn. Det er mennene som reagerer, men uten å si noe, og jentene som kommer med positive kommentarer. Vetle forteller at da han begynte på sykepleien: ”(...) så synes de fleste jenter liksom at det er veldig bra”. Samtidig som jentene gir positiv tilbakemelding, så er mitt inntrykk fra intervjuene og tilbakemeldinger på mitt tema, at det blir sett på som spesielt at menn velger sykepleien - også blant kvinner. De kvinnelige informantene sammenligner¹⁴ seg med de mannlige informantene i undersøkelsen og flere av dem peker på at de mannlige sykepleiernes valg i større grad er kontroversielt enn deres eget: ”(...) hvis det er en gutt som er sykepleier så tror jeg i hvert fall det er et utradisjonelt valg” (IR4). Så selv om jentene på ingen måte har vanskeligheter med å forstå deres valg, eller setter spørsmålstegn ved deres mannlighet, så er det et valg som de mener skiller seg mer ut enn deres. Det er de som tar det ”utradisjonelle” valget¹⁵. En forståelse som sykepleierne også fremhever og til en viss grad er enig i. De mener at kvinner som velger ”utradisjonelt” har mindre ”kostnader” på grunn av at mannsyrker generelt har høyere status og lønn. Dette mener de mannlige sykepleierne kompensere for ulempene med å være i mindretall rent kjønnsmessig. ”(...) det er lettere for jenter å ta utradisjonelle valg (...) de møter ikke det statuskravet så ofte, i og med at de stort sett har lav status fra før av” (IS4).

Status og lønn gir et pluss til kvinnenens valg rent personlig. Men også i den større samfunnskonteksten tillegges de positive egenskaper som modige, tøffe og sterke når de velger seg inn i ”mannsverdenen”(Lehn 2003:63). Tilbakemeldinger som også mine informanter har fått, alle jentene har fått positive tilbakemeldinger for sitt valg *utenfor* arbeidssted og utdannelse sinstitusjon. Nina forteller at hun har fått:

---

14 Disse sammenligningene er det informantene som tar opp, og det er ikke en del av min design, men informantene kjenner til oppgavens innfalsvinkel og synes det er interessant å sammenligne seg med den andre gruppen

15. Nå mener jo informantene, med et unntak, at deres eget valg ikke er et utradisjonelt valg, mer om det senere i oppgaven.

(...) veldig mye ros for valget, eller ros hva skal man si, ære.... kanskje. "Det høstes kjempevanskelig ut". "Og det er vel gode arbeidsmuligheter for dere". (...) "Jeg hadde aldri klart det". Så det føler jeg er positive meldinger.

Ingrid føler også at hun har fått gode tilbakemeldinger for valget sitt: "(...) de har bare sett opp til det og syntes det var morsomt. Emma har inntrykk av at realfag blir sett på som betydningsfulle og har fått tilbakemeldinger på: "(...) å så viktig, det er viktig at noen gjør *det*". Ingen av tilbakemeldingene har direkte trukket frem at de er jenter, men det virker som at deres kjønn har hatt innvirkning og forsterket tilbakemeldingene. Kanskje med bakgrunn i at det er et ekstra fokus på jenter som velger seg inn på mannsdominerte områder. De er *de* som tar reflekterte valg som ikke bare følger "massene". Andreas peker på mye av det samme og mener at kvinnene har blitt og blir mer fokusert når det gjelder kjønnsutypiske valg. Han mener, at det skyldes at fokus på likestilling i arbeidslivet er knyttet til at kvinner skal opp og frem. "(...) det har vært mer fokus på likestilling og at kvinner skal komme seg opp og det har vært lite fokus på gutter i det hele tatt". At det har vært mindre fokus på at gutter skal velge på tvers kan ha en sammenheng med at innfallsvinkelen til det kjønnsdelte arbeidslivet i stor grad har dreid seg om spørsmål om rettferdighet; ulikhet i lønn, utviklingsmuligheter og status. Og i mindre grad har vært sett i lys av individets begrensede mulighet for selvutfoldelse og autonomi (Teigen 2006b:5-8). Kvinnefagenes generelt lavere status og mannsdominerte yrkers høyere stilling, kan forstås som noe av bakgrunnen for at menn har vært mindre i fokus når det gjelder kjønnsoverskridende valg. Og en medvirkende faktor til at informantene i større grad ser sykepleiernes valg som banebrytende.

Det ser derfor ut til at mennenes kjønnede kvalifikasjoner er etterspurt *innenfor* utdannelsen og yrket, mens *utenfor* i den større samfunnskonteksten har det vært mindre fokus på å få menn til å velge på tvers¹⁶. Mennene får blandede tilbakemeldinger og møter en del spørsmål i forhold til sitt valg utenfor utdannelsen og yrke. Mens kvinnenenes valg har vært i fokus i samfunnsdebatten i flere år, er deres kjønnede kvalifikasjoner ikke i søkelyset *innenfor* de mannsdominerte utdannelsene eller yrkene. De kvinnelige realistene får gode tilbakemeldinger på sine valg utenfor institusjonene, men det er i lys av at de er "tøffe" og tør

---

16. Med unntak av behovet for menn i forhold til omsorgen for barn. Det er også åpnet opp for særbehandling av menn i likestillingsloven i forhold til menn i arbeid som innebærer omsorg og undervisning av barn; jf. Forskrift om særbehandling av menn § 2 (URL Likestillingsloven).

å ta en utfordring. Fokus på behovet for kvinnelige kvalifikasjoner er en retorikk som er mer å finne i samfunnsdebatten hvor kjønn sees som en kvalifikasjon i seg selv. At det er ”nyttig” for utdannelsen og arbeidsmarkedet at deres ulike erfaringer, perspektiver og arbeidsmåter er representert. Andres holdninger til hva som anses som riktige valg får derfor litt ulik betydning for mine informanter. Når ulike utdannelser og yrker tilskrives bestemte kjønnssegenskaper ser det ut til at det er vanskeligere for menn å stå frem utad med sitt valg, mens kvinnene møter utfordringen mer innad.

Det er utfordringer ved å velge på tvers, det viser deres erfaringer med valget og strategier som de har tatt i bruk for å unngå å komme i de mest utsatte posisjonene. Det er, som jeg har sagt tidligere, forskjeller på deres erfaringer. Det som er helt klart er at alle har følt på det valget de har tatt. Men det skal sies, bortsett fra et unntak, er det ikke det de umiddelbart selv trekker frem når de presenterer sitt valg. Det er en fortelling som har vokst frem utover i intervjuet. Grunnen til at de ikke fremmer dette i først omgang kan være at de ikke ønsker at deres valg skal forstås, eller kategoriseres som et utradisjonelt valg. Det er ikke ønskelig at valget skal beskrives som kjønnsoverskridende eller på noen som helst måte forstås som et brudd. Det er omkostninger ved å velge på tvers, men kanskje er det en enda større omkostning å plasseres i bås som bryter.

5.5 Forestillingen om kjønnsbrytere og endringspionerer

Forestillingen om at deres valg kan forstås som uttrykk for å bryte kjønnsbarrierer, er en forståelse og karakteristikk som de ikke ønsker å forstå seg selv i lys av eller plasseres i forhold til. Kulturelle diskurser¹⁷ formidler at kjønn som begrep er i endring og i mindre grad strukturerer våre liv. Sentralt i disse er fortellinger om kvinner og menn som handler uavhengig av tidligere tiders kjønnsbarrierer. De er frisatt fra den tradisjonelle kjønnsordningen og grunnleggere for ny sosial praksis. De representerer det nye og moderne og ses på som mer likestillingsrettet enn andre, et forbilde og nærmest et ideal i det moderne samfunn (ref. Bla. Nordberg 2005, Frønes 2001, Holter mfl. 2008).

---

17. Forskjell mellom kulturell diskurs og fortelling er at fortelling i større grad formidler relasjonene mellom subjekt og struktur. Fortellingen formidler (kulturelle) forestillinger i den kulturelle diskurs og dermed produserer den

Marie Nordberg (2005) har i sin forskning på menn i kvinneyrker, funnet en forståelse av menn i disse yrkene som representanter for ”den nye mannen”. Som både representerer den kjønnsoverskridende mannen og antas å være mer likestillingsrettet enn mannlige yrkestakere generelt. En holdning som Kvande og Rasmussen også vektlegger i sin undersøkelse av kvinnelige ingeniører som bryter kjønnsbarrieren (1991:13-15). De blir presentert som ”nye kvinner”, samtidig som det forventes at de også jobber for større likestilling med fokus på tilpasningen mellom jobb og familie. De som velger kjønnsutypisk kan derfor forstås som de som representerer de ”nye”, fristilt fra overleverte fortolkninger.

Valg vi tar har forskjellig status, og valg som gjenspeiler og viser til det refleksive og frie individ har en sterk stilling i vår kultur. De representerer individualistene, de handlingskompetente som mestrer det senmoderne samfunnet (Frønes 2001:148). Selv om informantene mine kan forstås ut fra denne karakteristikken og tar et valg som bryter med det ”vanlige” er det ikke et forbilde eller ideal som preger deres fortelling. Kanskje tvert i mot; de har ingen ønsker om å fremstilles i lys av en forestilling om at de bryter barrierer. For det å bryte kjønnsbarrierer eller ta et kjønnsoverskridende¹⁸ valg er i liten grad en ønsket karakteristikk for mine informanter.

I min leting etter informanter var det svært få, om noen, som ønsket å fremheve sitt valg i lys av forestillinger om at deres valg representerte noen form for endring eller brytning. Ikke at det var min presentasjon av temaet heller, men det var tydelig at flere av dem jeg spurte var bekymret for at det var min tilnærming til oppgaven. Blant mine informanter er det kun en som forteller om seg selv i lys av at hun nå først ”tør” å velge på tvers og har hatt vanskeligheter med å ta valget på grunn av fagets kjønnsstilknytning. Kristian derimot representerer flertallet i sin uttalelse: ”jeg opplever ikke selv at jeg har gjort noe kontroversielt eller tatt noe utradisjonelt valg”. Det er ikke det at de ikke ser at valget deres skiller seg ut i forhold til flertallet, men at for dem oppleves det ikke som et valg som kan forstås i lys av det Frønes betegner som forestillinger om kjønnsbryter eller endringspioner

---

handlingsrepertoar, men det er en gjensidighet her: også handlingene motiverer til nye kulturelle forestillinger og handlingsrepertoar (Thagaard 2004:115, Frønes 2001:14,148-150).

18. Nå er jo informantenes erfaringer noe ulike i forhold til at deres valg ses på som uttrykk for fristilt og overskridende. Det er først og fremst realistene som opplever at valget deres forstås innenfor denne karakteristikken. Betydningen av kjønn blir viktig her. Menn som går inn i sykepleien fremheves ikke som endringspionerer på samme måte som kvinnelige ingeniører (Kvande og Rasmussen 1991). Men uansett tilbakemelding, virker det som de ikke ønsker denne forståelsen

(2001:162-163). Noen av informantene er i rekrutteringen av intervjuet ganske tydelige på å avvise at deres valg kunne forstås i den retningen. Selv om valget er det samme, er begrunnelsen en annen. Deres valg, mener de, er ikke et uttrykk for å krysse noen barrierer, men mer et uttrykk for at kjønn ikke har hatt noen særlig betydning¹⁹. Nå vil de fleste protestere mot at deres valg blir sett i lys av deres kjønn, selv de som velger seg inn i typiske kvinne- eller mannsområder²⁰. Det er problematisk å plassere kvinner og menn i enhetlige sosiale kategorier med felles egenskaper og interesser. Mange vil protestere mot å bli kategorisert innenfor denne rammen.

Samtidig vil informantene heller ikke vil kategoriseres utenfor rammen. En av grunnene til det tror jeg er at det å bli forstått som ”bryter” kan oppleves som at det settes spørsmål til deres kvinnelighet og mannlighet - deres kjønnsidentitet (Haavind 2000b:210-213). I min innledende analysetilnærming trekker jeg frem betydningen av utdannelsesvalget i forhold til egen identitet og om valget gir et identitetsuttrykk som de ønsker og ”kler” (Schreiner 2008:11). Mye av den samme tilnærmingen tror jeg kan kaste lys over deres behov for å distansere seg fra en forståelse av at deres valg ses som et brudd med kjønnsbarrierer. Både fordi det plasserer dem i en kategori som de mener utfordrer deres kjønnsidentitet, men også at det er en fortelling som knytter deres valg til en kjønnspolitisk ramme som de ikke ønsker å identifisere seg med.

For det er tydelig at når vi er inne på dette temaet så trekkes det inn ulike assosiasjoner til begreper som *feminisme*, *likestilling*, *kvotering* og lignende. På litt forskjellige måter gir de meg signaler på at selv om de synes det er viktig med kjønnsbalanse, like lønnsforhold og likhet i forhold til muligheter, betyr det ikke at de forstår sitt valg som et uttrykk for eller ønske om å bli oppfattet som ” (...) en likestillingsforkjemper” (IR4). Det betyr ikke at de ikke er for *likestilling*, for det er viktig med arbeidsdeling både i forhold til hjemmet, eventuelt barn og forsørgeransvar. Men det virker ikke som om likestillingsbegrepet anses

---

19. Nå er en påstand om at kjønn ikke har noen betydning mulig å forstå som et brudd med tidligere praksis, men det å se dette bruddet i forhold til kjønn er det som oppleves feil for informantene.

20. Kvinner som velger seg inn i sykepleien opplever selv et forklaringsbehov for hvorfor de valgte typisk og at det stilles spørsmålstegn ved hvorvidt deres valg i mindre grad kan forstås som uttrykk for en moderne kvinnes valg (Kristin Stangerhaugen 2009 masteroppgave i sosiologi).

som relevant for dem og deres utfordringer. Kristian sier, når vi er inne på temaet lønn i sykepleien, at for han er likestilling ” (...) at kjønn ikke er en faktor”, men legger samtidig til at:

Likestilling er en debatt som jeg ikke har valgt å delta så veldig i. I mitt hode så er likestilling at, at kjønn ikke er en faktor, men det er ikke alltid debatten er der. Det er jo en interessant problemstilling, men likestilling... det må være lov å være forskjellig også på en måte.

I intervjuet med Kristin peker hun på at hun:

(...) føler at jeg kan gjøre de arbeidsoppgavene som gutter gjør like bra, men det er ikke noe viktig for meg sånn at jeg skal fremme det heller altså. For min del så vet jeg, ja jeg er vel ikke sånn derre..., jeg kommer vel aldri til å bli en likestillings forkjemper... alt kommer jo an på hvem man er som person igjen.

(...) det må være lov å være forskjellig” og ”(...) alt kommer jo an på hvem man er som person” gir inntrykk av at likestilling, som begrep, forstås mer som likegjøring (Holter m.fl. 2008:156). En likegjøring som informantene er skeptisk til og som igjen kan trekkes tilbake til tilknytningen til deres kjønnsidentitet. Når idealet er at kjønn ikke er en faktor, kunne man tro at likestilling eller likegjøring i kjønnsutformingen var begreper som underbygget dette idealet. Det er vanskelig å forstå denne avstandstakingen til likestillingsbegrepet da de i deres valg på mange måter har møtt utfordringer som kan forstås som uttrykk for manglende likestilling. Det kan se ut til at de ikke ser at deres individuelle utfordringer kan forstås i lys av mer strukturelle forhold. Camilla Schreiner (2008:14) har i sin forskning pekt på at de som i dag velger kjønnsutypisk ikke ønsker å velge for å bryte barrierer, deres valg kan ikke forstås ut fra et kjønnspolitisk motiv. Oppfordringen til unge om å velge ”utradisjonelt” med bakgrunn i et likestillingsmotiv blir i dag helt irrelevant, mener Schreiner. Jenter og gutter i dag ønsker å velge ut fra individuell preferanse (Schreiner 2008:10,18).

Det kan være at det å representere pionerer som bryter de kulturelle mønstre ikke nødvendigvis harmonerer med ideen om at vi alle er enkeltindivider som velger uavhengig av kulturelle føringer. Ideen om kulturell frisettelse er utbredt i vårt samfunn og like lite som vi forstår våre valg i forhold til klasse, rase eller etnisitet så ønsker vi å gjøre det i forhold til kjønn. Det trenger ikke å bety at kjønn ikke har noen betydning og at det er en kategori som

er irrelevant, men at kjønn er relevant avhengig av kontekst. Som Hanne Haavind uttrykker det: ”når kjønn hører til saken og når kjønn er usakelig” (Haavind 2000b:212). Torill Moi fremhever kjønnskategoriens omfattende rolle og differensierende karakter og tilbøyeligheten til å skifte i betydning fra felt til felt (Moi 1991:1035-1036) Ulikt fra felt til felt, men også forskjellig i forhold til ulik kontekst²¹. Ut fra innspill fra mine informanter virker det på meg som at kjønn hører til ”saken” når det er fokus på relasjonene mellom studenter og kollegaer, og spesielt viktig i situasjoner de er i mindretall rent kjønnsmessig. Det er viktig å jobbe, eller studere, sammen med samkjønnede. Derimot er denne forståelsen knyttet til det relasjonelle, mens det ses som usakelig i forhold til det individuelle valget. Man begrunner ikke sine valg ut fra sitt eget kjønn. Valg begrunnes først og fremst i *meg*.

Å vise til sitt individuelle kjønn som begrunnelse er uforenelig med en personlig begrunnelse, mener Haavind (2000b:209). Kristian og Hannahs innspill fremhever dette: ”det kommer jo an på hvem du er som person”. Ikke hvem du er som kjønn. Trekkes kjønn inn er det ikke lenger det individuelle som er i fokus. Man begrunner ikke sitt valg ut fra sitt kjønn, informantene mener da at hvem du er som person blir borte.

Bjerrum Nielsen skiller mellom *kjønnsidentitet* og *kjønnen subjektivitet*, et skille som tydeliggjør at vår forståelse av eget *kjønn* inneholder både reflektert og ureflektert kjønn (ref. Teorikapitelet 2.5) Ureflektert kjønn knytter Bjerrum Nilsen til subjektet og det reflekterte kjønn betraktes som *kjønnsidentitet*. Går jeg tilbake til informantenes påstand om at det å vise til sitt individuelle kjønn er uforenelig med en personlig begrunnelse, betyr det at de ikke opplever eller ser eller en kobling til eget kjønn. Når tilknytningen til kjønn både kan være reflektert og ureflektert, betyr det at kjønn kan ”høre til saken” selv om det ikke er bevisst for informanten. Sammenhengen mellom erfaring og kjønn kan være der, men den blir ”borte” når valget knyttes til *meg* og ikke ses i sammenheng med *kjønn*.

Når valget ikke forstås i forhold til kjønn blir forestillingen om kjønnsbrytere og endringspionerer lite relevant. At andre fortolker valget som et brudd med kjønnskoden er problematisk. Et eksempel er at de mannlige sykepleierne opplever at andre stiller spørsmål

---

21. Det kan være ulike kontekster innen et felt.

til deres kjønnsidentitet på bakgrunn av deres utdanningsvalg. Fremhevingen av at ”kjønn ikke er en faktor” bryter denne koblingen, men samtidig ønsker informantene å knytte eget kjønn til utdannelsen og yrket. En måte å håndtere dette på, er fra informantenes side ulike strategier som er rettet mot å bearbeide forestillinger om kjønn knyttet til utdanning og yrke. De ønsker å få frem sitt eget kjønn i det valget de har tatt. I siste del av denne analysebolken ønsker jeg å gå nærmere inn på hvilke strategier de har tatt i bruk for å komme utfordringene i møte.

5.6 Maskuliniserings- og feminiseringsprosjekter

De mannlige sykepleiernes og de kvinnelige realistenes fortellinger gir flere og ulike fremstillinger av maskuliniserings- og feminiseringsstrategier som de tar i bruk for å møte utfordringer og kostnader ved sitt utdanningsvalg.

Realistene og sykepleierne sammenligner seg med kjente forestillinger om hva som er kvinnelig og mannlig. ”Ja, jeg tror faktisk at jenter tenker mer på verdier når de velger og at de verdier de legger til grunn er annerledes enn menns verdier” (IR3). Kvinner ønsker seg et ”verdivalg”, noe som realfagene ved første blick har vanskeligheter med å tilby. Derfor er det flere av dem som forsøker å ”rette” sitt valg, innefor studieretningen. Et valg i en mer ”kvinnelig” retning, som jeg pekte på i kapittelet over. Her er strategien og velge seg vekk, men de ønsker også å finne referanser til sitt kjønn i det valget de har tatt. En strategi er da å løfte frem temaer som allerede er der, som for eksempel miljøspørsmål: ”(...) klima kan nå være med på å gi jenter en ide om å brenne for noe, ved at de kan gjøre noe for andre gjennom matematikk og fysikk” (IR2). Det er også andre muligheter: ”(...) det er jo veldig mange som engasjerer seg i miljøspørsmål, så det er ikke sikkert det trengs. Men et eller annet engasjement i noe, ønsker jeg” (IR2).

Sykepleierne forteller om lignende strategier, men det er også andre strategier knyttet til å omdefinere kjønne forståelser og begreper i utdannelsen og yrket. På spørsmål om menn i sykepleien forteller Kristian meg: ”Det jeg liker ved hjemmesykepleien er på en måte det å stå alene, ta avgjørelser og det å måtte ha handlingsberedskap i forhold til mer akutte problemstillinger og sånt”. En beskrivelse av hjemmesykepleien, som peker på andre sider enn det som vanligvis forbindes med hjemmesykepleien. Så selv om det i utgangspunktet

ikke er et område knyttet til "action", trekkes dette aspektet frem. Her skapes en ny fortelling om den mannlige sykepleieren. En fortelling som ønsker å få oss til å assosiere hjemmesykepleien med "å stå alene", "ta avgjørelser" på "akutte problemstillinger". En fortelling som tar i bruk begreper som knyttes til maskuline egenskaper, en fortelling som jeg mener tydeliggjør informantens maskuliniseringsprosjekt. Det vil si at han ønsker å omdefinere begreper, temaer og arbeidsoppgaver, ved å fremstille disse i lys av typiske maskuline kjennetegn (Teigen 2006b:35.).

Mulighetene for å finne eller skape den kjønnede referansen de ønsker er tilstede. Enten ved å velge seg vekk og til de maskuline og feminine "øyene" innen utdanning og senere yrkespraksis. Den andre muligheten er finne eller skape nye kjønnede referanser, som det ble vist til i eksemplet om miljø ovenfor. Den tredje vei er ulike maskuliniserings- og feminiseringsprosjekter hvor de ønsker å endre utdannelsen og yrkets kjønnskonnotasjon. En tilnærming som også vektlegges i samfunnsdebatten. Også her er strategien preget av maskuliniserings- og feminiseringsprosjekter og ønsket om å endre yrket og utdannelsens kjønnskonnotasjon.

Når menn i omsorgsykker er tema for en konferanse arrangert av Sosial- og Helsedirektoratet i samarbeid med Høgskolen i Telemark i 2005, er flere av debattantene inne på behovet for å "sleppe det maskuline til" og skape nye historier med maskuline innslag. Begrunnelsen som ble vektlagt er blant annet at brukerne og pasientene trenger et større innslag av maskulinitet, og i et innlegg fra hjemmesykepleien i Telemark var utsagnet at:

Enkelte pasienter blir faktisk "friskere" av å møte menn enn kvinner". Dette kan ha sammenheng med at mannlige pleiere er flinkere til å utløse pasientenes egne ressurser og mestringsevne, enn kvinnelige pleiere, som i større grad appellerer til pasientenes omsorgsbehov (URL HiT).

Det er viktig å få frem det "maskuline" i sykepleien, både for menn i yrket, men også for brukerne. Den samme tilnærmingen trekkes frem i forhold til kvinners rekruttering til realfagene. En viktig strategi i den sammenheng er å endre den kjønnskonnotasjonen som fagene har, og vise at de verdiene som kvinner søker er å finne innenfor denne fagretningen (Schreiner og Sjøberg 2006, Schreiner 2008, Ramberg 2006). Å fremheve det "feminine" ved å endre imaget til realfagene:

Unge, særlig jenter, kan lettere stå inne for en identitet og et arbeid som forbindes med å hjelpe andre enn med en identitet og et virke knyttet til ytterligere teknologisk utvikling (Schreiner og Sjøberg 2006:53).

Derfor må fagets presentasjon feminiseres, både ved å vise dem at faget passer for jenter og deres verdier, og fortelle nye fortellinger om feminine jenter innen retningen:

For å få flere jenter til å velge mannsdominerte realfag, må man først vise dem at fagene passer for jenter. Istedenfor å vise fram realistjenter som jobber på guttas premisser, må man trekke fram tidsriktige feminine jenter som er ledet av feminine verdier og idealer (Schreiner 2008: 14).

Albert Einstein med leppestift (ref bilde forside Teknisk ukeblad 17/05) og en tøff og utfordrende Florence Nightingale skal være med på å endre yrkene og utdannelsens kjønnsstilknytning. Å tilhøre et kjønn betraktes her nær sagt som en kvalifikasjon i seg selv. En forståelse som preger mye av arbeidet med å få jenter og gutter, kvinner og menn til å velge utdannelser og yrker på tvers av kjønn. I en kampanje fra tidligere likestillingssenteret: ”Bli hva DU vil” er det forskjellen som fremheves:

Hvert kjønn representerer ulike erfaringer, perspektiver og arbeidsmåter. Dette nyter ethvert læringssted (og yrke) godt av. Enhver som ferdes i et studie- eller arbeidsmiljø som domineres av det ene kjønnnet, vet at det preger hverdagen på godt og vondt (URL Likestilling 2).

Her spilles det på kjønn som forskjell og behovet for at denne ulikheten er representert. Kjønn blir en kvalifikasjon som det er viktig å ta i bruk, og kvalifikasjonen utnyttes best når begge kjønnene er representert.

Både hos informantene og i den større samfunnsdebatten, knyttet til kjønne utdanningsvalg, er det ulike strategier som fremmes for å endre utdannelsen og yrkenes kjønnskonnotasjon. Det vil si få frem ”mannlig omsorg” i sykepleien og ”feminine verdier og idealer” i realfagene. Den andre tilnærmingen til dette tema er knyttet til å fremme behovet for begge kjønnenes kjønne kompetanse på områder som er preget av den ene kjønnnet ”på

godt og vondt". Det er behov for "mannlig omsorg i sykepleien" fordi den utfyller kvinnelig omsorg, og til sammen blir det til det beste for pasienten²². Strategiene har det felles at de begge vil få frem det som anses som kvinnelige og mannlige verdier og kompetanser både i fremstillingen av utdannelsen og yrket og i utføringen. Kjønn som forskjell er grunnleggende i begge tilnærmingene og sammenfaller med forestillingen om at menn har noen egenskaper og kvinner andre. Solheim og Ellingsæter mener at denne forskjellstekningen er godt innarbeidet i vår kultur. En kjønnskomplementaritet som bygger på en naturlig forestilling om kjønnene som ulike. En forestilling som er selvsagt og en forståelse som ikke behøver å begrunnes (URL: Kilden 2).

Når kjønn blir sett på som forskjell og en kvalifikasjon i seg selv, er det lett å forstå informantenes ønske og behov for å synliggjøre deres kjønns tilknytning og referanse til utdannelsen. Fortellinger om at denne type jobb trenger deres kjønnede kvalifikasjoner er derimot ikke så tydelig for begge informantgruppene. De har absolutt ulike erfaringer i forhold til den tilnærmingen, og det er bare de mannlige informantene som kan forstås i lys av dette innspillet. Selv om det hadde vært ønske om deres kjønnede kompetanse, mener jeg det er grunn til å sette spørsmålstegn ved de ulike strategiene som ønsker å bygge på kjønn som forskjell – "særartstrategier". Det å underbygge forventningene om en forskjell, i for eksempel kvinnelig og mannlige omsorg, trenger ikke å gjøre det lettere for menn å velge seg inn i helsevesenet. Det er jo forventningene om en forskjell mellom kvinner og menn som i utgangspunktet gjør det vanskelig for informantene.

Målet om å få en mer lik fordeling mellom kjønnene var på 1970-tallet mer rettet mot enkelt-individet og fokus på å gjøre guttene "mykere" og jentene "tøffere" (Imsen 2006:146-149). I dag brukes samme tilnærming, men rettet mot utdannelsen og yrket. Kjønnsforskjellene som er innarbeidet er det vanskelig å gjøre noe med, mener Schreiner: "Det ligger ikke innenfor vår rekkevidde å få gjort noe med verken moderne tidsånd eller ungdomskultur. Det vi derimot kan endre er måten realfagene framstilles" (Schreiner 2008:37). Spørsmålet mitt blir da, hvorfor kan ikke kjønn like gjerne nedtones i fremstillingen av fagene som å løfte frem det underrepresenterte kjønn? Tankegangen her er knyttet til at valg av utdanning er et identitetsvalg – et kjønnsidentitetsvalg. Det er i større grad behov for selv å skape sin

---

22. Behovet for kjønnsbalanse blir drøftet mer inngående i kapittel 6.4.

identitet når det moderne samfunn i mindre grad er forankret i gitte sosiale tilhørighetsforhold (Bjerrum Nielsen 1994:30). Informantene gir inntrykk av at de ikke ønsker å se utdannelsesvalget i lys av egen kjønnsidentitet, ”kjønn er ikke en faktor”, samtidig som de ønsker å vise at det valget de har tatt kan knyttes til deres kjønn. Her er eksempelet fra hjemmesykepleieren en god illustrasjon, og behovet for å være i ”handlingsberedskap i forhold til mer akutte problemstillinger”. Hvilken betydning kjønn får blir da avhengig av i hvilken sammenheng spørsmålet stilles. Analyser av kjønn må derfor analyseres ut fra det konkrete, men også i relasjon til den større samfunnskontekstens ledende offentlige fortellinger. Siste analysekapittel tar ansats til dette og ønsker å gå enda tettere på de ulike betydningene av kjønn.

6. Betydninger av kjønn

Tradisjonell og *moderne* er begreper som ofte brukes når kjønnsforståelse diskuteres. Jeg har bevisst unngått å bruke disse når jeg har omtalt utdanningsvalget (ref. Innledningen 1). Dette fordi det knytter seg ulike oppfattelser av disse begrepene innhold i forhold til det å *velge*, noe jeg unngikk ved å forholde meg til *typisk* og *utypisk*. På den andre siden er begrepene innarbeidet i forhold til teorier og litteratur knyttet til kjønnsforskning. Selv om jeg unngår å bruke begrepene i forhold til utdanningsvalget så er det karakteristikk som ofte brukes når temaet drøftes. Derfor mener jeg bruken av tradisjonell og moderne også kan være gode redskaper for å analysere empirien. Både fordi det gir støtte i analysen, og fordi det empiriske materiell kan være med å få frem styrken og svakheten ved bruken av begrepene.

Tradisjonell og moderne gir ulike assosiasjoner i forhold til frihet til å velge. Det kan gi et inntrykk av det ene som et uttrykk for valg og det andre som vanetenkning. Viktig i den sammenheng er det å få frem at tradisjonelt orienterte valg også kan være reproduisert reflektivt, forankret i kjønnsstradisjonelle drømmer. At betydningen av kjønn skifter i forhold til kontekst (posisjon) og i mindre grad er uttrykk for noe bestemt, kommer frem i analysen, men betydningen endres også i forhold til kjønns sammensetning. Er situasjonen preget av tilnærmet kjønnsbalanse er kjønn av mindre betydning, men jo større skjevhet desto større betydning får kjønn.

6.1 Tradisjonell eller moderne?

Tradisjonell og moderne er en dikotomi som ofte blir benyttet for å skille mellom ulike kjønnsforståelser hvor tradisjonell og moderne representerer ytterpunktene. Tradisjonell kjønnsforståelse forstås i samsvar med kjønnsnormer knyttet til tradisjonelle samfunn, for eksempel knyttet til ideen om den mannlige forsørgeren og den kvinnelige omsorgsgiveren. I kontrast vektlegger moderne kjønnsnormer kvinners deltagelse i arbeidslivet og menn som omsorgspersoner. Moderne kjønnsnormer fremmer enkelte handlingsvalg på bekostning av andre, samtidig som det vektlegges at kjønn ikke skal være utgangspunkt for handlingsvalg. Det vil si at kjønnsnormene i det moderne også fremmer at det ikke skal være kjønnsnormer. Forestillinger om at kjønn ikke har noen betydning er derfor en moderne kjønnsnorm.

Selv om informantene mine er valgt ut fra at de har gjort utypiske utdannelses- og yrkesvalg, og ut fra det perspektivet kan plasseres i kategorien moderne, betyr det ikke at det er en karakteristikk som gjenspeiler seg sett fra andre perspektiver. Derfor har jeg valgt å ta utgangspunkt i inndelingen tradisjonell og moderne for å se nærmere på kjønnsforståelser som tas i bruk i intervjuene. Det har jeg gjort ved å se på den enkeltes fortelling i forhold til dimensjonene *oppvekst, handlinger, holdninger og fremtidsplaner*²³. Materialet blir sortert i forhold til disse for å få frem informantenes ulike forståelser av kjønn.

Når det gjelder fortellinger om *oppveksten*²⁴, så har jeg vektlagt interesser, venner og familie i forhold til hvilke forståelser og betydninger kjønn har i de sammenhengene. Som jeg har vært inne på tidligere, har noen av jentene sett sitt valg i forhold til forestillinger om ”gutte jente”, ”gutte venner” og lik arbeidsdeling ute og hjemme. Andre igjen, foreller om ”gutte jengen” og ”venninneflokket” og foreldres ulike tilknytning til arbeidsliv, utdanning og status. Noen av informantene ”utfordrer” kjønnsstereotypene allerede i oppveksten både i forhold til valg og interesser. De gir også inntrykk av større selvstendighet i forhold til disse. Familierammen i oppveksten støtter også opp under deres forståelse av kjønn som en kategori med få begrensninger (Tidligere drøftet i kapitel: Likestilte oppvekstfamilier 4.3.3).

Deres utdanningsvalg kan tolkes som at kjønn er av mindre betydning og at de dermed er mer ”fristilte” i sine *handlinger*. At kjønn er av mindre betydning når de velger er mitt inntrykk også, men deres ulike fremstillinger gjør at det ikke kan ses som et fellestrekk ved deres handlinger. Noen av informantene blander maskuline og feminine handlinger. Fritiden kan fint deles mellom jakt og kunstutstilling, eller reparere bil og shoppe, uten at det ser ut til å påvirke deres kjønnsutforming i særlig grad. Andre holder seg til et mer kjønnsstradisjonelt handlingsmønster.

---

23. Det er først og fremst fremtidsplaner som er et nytt tema her, de andre dimensjonene har jeg drøftet tidligere derfor blir de behandlet litt kort her (ref 4.3.2, 4.3.3,).

24. I en større undersøkelse om likestilling kommer det frem at likestilling i oppveksten ser ut til å virke ganske svakt inn i forhold til holdninger til likestilling som voksen. En av grunnene til denne ”manglende” virkningen kan være at forbindelsen med oppvekstforholdene er mer variert og individualisert, og at senere forhold som samliv, utdanning og arbeidsliv virker sterkt inn (Holter m.fl. 2008:14).

Holdninger til kjønn er igjen avhengig av kontekst, men generelt vil jeg si at de gir uttrykk for en gjennomgående essensialistisk forståelse av kjønn i intervjuene. Et av temaene som går igjen i intervjuene er at kvinner og menn er forskjellige, har forskjellig tilnærming til konflikter og skaper forskjellige typer arbeidsmiljø. De kvinnelige informantene har i større eller mindre grad opplevd at de har blitt forskjellsbehandlet på grunn av sitt kjønn, spesielt i forhold til deres kunnskap og kompetanse. Det har bevisstgjort dem deres kjønns ”betydning”, men selv om det skaper frustrasjon bygger de også selv opp under den forståelsen. De ser en mulighet for bedring av situasjonen ved å få flere kvinner på banen, men kvotering er de generelt skeptiske til. ”I utgangspunktet er jeg mot den kvoteringstankegangen, men jeg skjønner at de vil ha inn flere jenter for å jevne det ut litt” (IR5). ”Løsningen” er å gjøre det bedre selv og satse på at tiden vil jobbe med dem: ” (...) hvis vi gir det noen år til så tror jeg det vil være betydelig jevnere” (IR5).

De mannlige informantene opplever forskjellsbehandling i forhold til valget de har tatt, men i mindre grad i lys av egen kunnskap og kompetanse²⁵. Tema de selv fremhever er i hovedsak rettet mot lønn, og frustrasjon over ”urettferdig” lav lønn med bakgrunn i utdannelsesnivå. Et fokus på likeverd, at deres innsats ikke blir verdsatt, men alle ser sammenhengen med kjønn. ”Lønnsforskjellene er fortsatt store i forhold til tradisjonelle kvinneyrker og mannsdominerte yrker”(IS3). De undres over at det fortsatt er en problemstilling: ”Med så mye fokus på likestilling og at man kan velge hva man vil, og så velger man tradisjonelt (kvinnelig) og ender med ulik lønn” (IS3). Troen på bedre lønn er ikke stor, men også blant mennene er det håp om at holdningene til kjønn er under endring: ”(...) har nok forandret seg en del de siste årene. Jeg tror, innbiller meg at det er mer aksept for å ta utradisjonelle valg, også som mann, enn for en del år siden”.

Der det kommer tydeligst frem et skille i denne sammenligningen er i forhold til tema *fremtidsplaner*²⁶. De kvinnelige realistene har alle fokus på fremtiden og når blikket rettes

---

25. Selv om omsorgskompetanse er et tema som kommer opp, så uttrykker de at de i liten grad selv har opplevd at det har blitt satt spørsmålsteget ved deres kompetanse.

26. Se eksemplene i kapittelet kjønnstradisjonelle drømmer, 6.2.

fremover er familie og barn med i det bildet. De mannlige sykepleiene har en annen fortelling, og familie og barn er ikke i fokus her. Fremtiden er for noen av sykepleierne knyttet til lønn og karriere. Den andre gruppen vektlegger muligheter, men her har de et litt ambivalent forhold til fremtiden, og er kanskje mer hva Bakken karakteriserer som ”hjemløse” i forhold til den tradisjonelle mannsrollen (Bakken 2001:12).

Skillelinjene mellom en tradisjonell og moderne orientering går på tvers av kjønn og utdannelsesvei. På spørsmål om hva kjønn betyr, blir svaret avhengig av hvilken dimensjon som trekkes frem. Ulike forestillinger om kjønn eksisterer side om side, men det er mulig å trekke noen skillelinjer i materialet. Når det gjelder de mannlige sykepleierinformantene er det et skille mellom de som er mer orientert mot de tradisjonelle maskuline rollemønstrene og de som er mer orientert mot muligheter – men mindre sikre på hva fremtiden vil bringe. Realistene ser også i litt forskjellige retninger. Den tradisjonelle kvinnerollen er mer attraktiv for deler av gruppen. Fokus på selvrealisering og behovet for å etablere seg i arbeidslivet er mer fremtredende hos resten. Ser jeg på deres fortellinger om oppveksten, er det de som har utfordret kjønnsstereotypene i tidligere sammenhenger som nå er mindre tradisjonelle i sine fremtidsplaner. Fremtidsperspektivet får frem et tydeligere skille mellom kjønnene. Bruken av skillet moderne – tradisjonell er mest relevant når jeg ber dem om å fortelle om sine fremtidsplaner. Å gå nærmere inn på fremtidsplaner blir derfor neste skritt i analysen.

6.2 Kjønnstradisjonelle drømmer

Når blikket rettes fremover er fokuset på muligheter, karriere og lønn fremtredende hos de mannlige sykepleierne, og familie og barn ser ut til å være viktig for flere av de kvinnelige realistene. Emma, Nina og Ingrid er alle opptatt og interessert i sitt fag, men familie og barn står høyt i kurs. Emma forteller:

Hvis jeg får en bra mann og to, tre barn så skulle jeg kjenne meg veldig ja, det skulle føles veldig naturlig og riktig og at hele min identitet blir oppfylt, om du forstår.

Ingrid vet også hva hun ønsker:

Når det gjelder forskerkarriere, det å skulle gå fra post doc til post doc og så professorat, at det skal være den store drømmen, så kan det bli vanskelig, og så har jeg ikke så store ambisjoner eller drømmer om å bli førstesidestoff som forsker. Jeg har mer lyst til å lage en god familie liksom. (...) det innbærer vel at jeg ikke kommer

til å bli fabelaktig, men det er greit. Da kan jeg bli en fabelaktig mor og så gjøre en grei innsats.

Lønn og karriere er ikke førsteprioritet, men det er det hos noen av sykepleierne. Det er mange muligheter innen sykepleien og Martin og Kristian har orientert seg og har ambisjoner. De ser ikke for seg at de vil jobbe i en sykepleierstilling, verken i det offentlige eller private. Martin peker på betydningen av lønn i den sammenheng:

Jeg kommer ikke til å være her resten av livet, nei det tror jeg ikke. Jeg kommer nok til å bruke utdannelsen, om ikke i helsevesenet så innefor helse og miljø da, men innefor en helt annen setting. (...) lønn er viktig og jeg føler at økonomi og det å tjene penger som mann er utrolig viktig. Jeg merker det selv, jeg er veldig opptatt av det.

Lønn er viktig, men også ledelse frister:

Jeg vet ikke om det er fordi at menn har en sånn evne til det at de vil være leder, ha litt makt, de vil gjerne styre. Og at arenaen for å få til, det er ikke lett, men det er mye mer til stede enn på den andre siden. Det ser jeg helt klart. Jeg har nok store fordeler når jeg søker jobb, fremfor kvinner, fordi jeg er mann.

Kristian orienterer seg også mot en lederstilling "(...) i forhold til karriere, så har jeg nok noen ambisjoner om å gjøre et eller annet". Også han har noen tanker om at det er lettere for han enn for en kvinne. Forskjellen mellom menn og kvinner ser ut til å åpne for den muligheten, spesielt i forhold til mennenes lederstil:

Jeg ser jo en tendens til at menn ofte får lederjobbene, kanskje i alle kvinneedominerte yrker, men i hvert fall i sykepleien. Man har nok noen fordeler av å ha en annen tilnærming til konflikthåndtering også. Man løser problemene på en litt annen måte, mens av og til klarer man kanskje ikke å forstå konflikten i det hele tatt (ler oppgitt). Det har slått meg noen ganger at jeg skjønner ikke hva det er det snakkes om eller hva som er problemet i det hele tatt (ler oppgitt). Og det er en morsom opplevelse.

Utsnittene overfor illustrerer ulikheten i deres fremtidsplaner når det gjelder karriere, men også i forhold til familie. Her ser det ut til at de tenker i ulike baner, men innspillene representerer ikke alle informantene. Hos sykepleierne Jonas, Andreas og Vetle er det andre temaer som er mer fremme. Mulighetene innad i yrket, for å jobbe utenlands og generelt en større åpenhet for hva som vil by seg. Mer karakteristisk for disse er at de er mindre orientert mot fremtiden i det hele tatt. De identifiserer seg i liten grad med en mannsrolle hvor

karriere, status og penger er typiske ingredienser. Det betyr ikke at de tar avstand fra dette, men at disse ingrediensene ikke er nok. Vetle peker på at han opplever litt kryssende forventninger:

Man skal ha en super karriere med høy utdannelse og tjene mange penger. Man skal ha et flott hus og liv, men samtidig være litt sånn bohem og reise rundt. Man skal ha familie, samtidig som man skal være selvstendig, så det er så mange motstridene forventninger. Man skal være alt på en gang. Så det er ikke rart at folk bryter sammen, man oppdager at det ikke går an. Så det er et ideal som ikke lar seg oppfylle.

Det holder ikke å identifisere seg med en tradisjonell mannsrolle, når selvrealisering blir et viktig element. Selvrealisering ses ofte som drevet av en indre motivasjon for autentisitet, men kan også forstås som et krav nært knyttet opp mot samfunnets ideal om å lykkes. Et ideal om hvordan en skal leve for å ta i bruk sine muligheter. Et ideal som ser ut til bygge på det "gamle" for så å ta opp i seg nye krav rettet mot enda flere arenaer enn de mer tradisjonelle tilnærmingene. Det åpner for "de uendelige mange mulighetene som man har i dag", og for Vetle er det derfor "helt utenkelig å bare slå seg til ro uten å ha utforsket noen av mulighetene". Det er mange valg og flere forventninger enn de kanskje setter pris på. På den andre siden så ser flere av informantene, de som karakteriseres som mer "hjemløse", med forundring på de som har slått seg til ro, og lurte på hva som skiller dem fra de etablerte (Bakken 2001:12). Det ser derfor ut til at de både setter pris på muligheten og synes det er vanskelig å orientere seg. De opplever det som et krav, samtidig som de ønsker å ta i bruk de mulighetene som ligger der. Det igjen åpner for en forståelse av at orientering mot de mer tradisjonelle rollemønstrene anses som et lettere valg. Lettere fordi de gir en "tydeligere" ramme for fremtiden enn de som formidler en mengde muligheter. Vetle fremhever at de nye fortellingene er fylt med mange krav, og som Ingrid forteller, er det vanskelig å lykkes på flere arenaer. Det er ikke mangel på fortellinger som formidler at "Man skal være alt på en gang" (IS4), men kanskje mangel på fortellinger som viser at det lar seg gjennomføre.

Man vet hva man får når man velger innenfor kjente mønstre og rammer, spesielt når informantene er skeptiske til de "nye" fortellingene og mener de er mindre troverdige. Det er også vanskelig å skape nye fortellinger. Det krever psykologisk innsikt, evne til selvrefleksjon og tro på egne vurderinger (Bjerrum Nielsen and Rudberg 2006:17). Å utforme nye fortellinger om sammenhengen mellom familie, barn og jobb kan være

utfordrende. Helene Aarseth har i sin doktorgradavhandling intervjuet par som kombinerer høy grad av likestilling i forhold til både arbeid og hjem. Her opplever parene det som et problem at de kjønnede fortellingene ikke lenger er tilgjengelige som fortolkningsskjemaer i eget liv, og de strever med å forme nye fortellinger. Fortellinger som gir mening og gjenklang i deres livsprosjekter (Aarseth 2008:96,99).

McNay (2000:93) peker på at fortellinger som formidler tradisjonelle kjønnsnormer ofte står i kontrast til menn og kvinners konkrete praksis, men følges likevel på grunn av deres "centrality in the maintenance of coherent identity". Tradisjonelle fortellinger gir en "sens of stability" som sammenfaller med behovet eller ønsket om en samstemt kjønnsidentitet. En forståelse som jeg mener gir mening i forhold til mine informanter, i den forstand at flere av informantene er usikre og skeptiske til de "nye" fortellingene. Spesielt for de kvinnelige realistene gjelder det fortellingene som formidler muligheten for å balansere rollene "karrierекvinne" og "god mor". Her er det konkrete innspill de kommer med. Hverdagsproblemer med referanse til barnehage, syke barn, fordeling av permisjon og muligheten for å påta seg krevende arbeidsoppgaver. De har vanskeligheter med å tro at det lar seg gjøre å kombinere familie og karriere. De mer tradisjonelle fortellingene blir mer troverdige med bakgrunn i deres innarbeidede posisjon og at de oppleves som meningsfylte for informantene. Meningsfylte i den grad at de gir gjenklang og forståelse i forhold til informantenes tidligere erfaringer. En tilknytning som kan forstås i forhold til individets behov for en samstemt identitet. En forståelse som knyttes til menneskets behov for å skape mening, et grunnleggende ontologisk behov som plasserer enkelthendelser inn i den større meningssammenheng og vår selvforståelse (McNay 2000: 92-94, Ricoeur 1999: 181-183, ref Teorikapitelet, 2.3, 2.6).

Fortellingene om livet de lever gir en forståelse av kjønn som komplekst og sammensatt, men når de retter blikket fremover blir deres fortellinger mer avgrensede og kjønnstradisjonelle. Når jeg spør dem om deres fremtidsplaner og dermed deres mer "frie assosiasjoner" plasserer de seg inn i kjente rammer. "Tradisjonelle" fortellinger ser her ut til å spille en større rolle i forhold til å formidle hvordan ting henger sammen og gi innspill til den måten informantene forstår seg selv på. Ikke nødvendigvis som uttrykk for et manglende valg, som ofte tradisjonelle valg blir forstått som, men fordi de "kjønnstradisjonelle drømmene" tar hensyn til de problemene de ser for seg.

Fortellingene velges ut fra hva som føles meningsfylt og fremhever den emosjonell tilknytning – ”det føles riktige og naturlig” (Rudberg and Bjerrum Nielsen 2005:135-136, Nielsen 2006:154). Emma beskriver dette godt når hun forteller meg om sine fremtidsplaner: ”(...) hvis jeg får en bra mann og to, tre barn så skulle jeg kjenne meg veldig ja, det skulle føles veldig naturlig og riktig og at hele identiteten blir oppfylt, om du forstår”. Deres følelser er også bidragsyttere i utviklingen av en forståelse. Kulturelle fortellinger ”modifiseres” i forhold til vår indre emosjonelle verden. Bjerrum Nielsen beskriver dette som en kontinuerlig pågående prosess. En prosess hvor to meningssystemer møtes. Der kulturelle og personlige konstruksjoner påvirker og gjennomsyrrer hverandre (Bjerrum Nielsen 2006:166). En prosess som kan forklare hvorfor vi tar i bruk ulike fortellinger når flere er tilgjengelig. De personlige erfaringene, og den emosjonelle tilknytningen de er med på å gi, bidrar til at vi føler oss mer eller mindre tilknyttet til ulike fremtidsdrømmer. Det er flere ulike fortellinger tilgjengelig for ”å gjøre kjønn”, men hvilke fortellinger vi identifiserer oss med er også avhengig av om de gir gjenklang i levd liv (Jamieson 1998:158). Denne forståelsen kan forklare informantenes litt forskjellige fokus i forhold til fremtidsplaner.

Kristin og Hannah har litt andre erfaringer og holdninger enn Emma, Nina og Ingrid. Det kan være bakgrunnen for at deres fremtidsplaner er mer rettet mot yrkeslivet. Nå kan alder²⁷ påvirke dette bildet, men de er bare noen år yngre. Mer sannsynlig er det å se dette i lys av deres erfaringer og oppvekst. Både Kristin og Hannah forteller om mødre som trives og har en interessant jobb som de mestrer bra. ”Du så at det ville vært inspirerende å kunne noe, veldig bra og også kunne være trygg i jobben du har lyst på” (IR4). Deres fremtidsplaner inneholder også familie og barn: ”(...) om ti år så vil man kanskje ha familie å forholde seg til (...) regner med at den der familiefølelsen dukker opp om en stund. Og da skjer vel det som må skje, holdt jeg på å si – barn og sånt” (ler litt). Men før den tid er det mange muligheter, mener Hannah: ” Nå er jeg mye mer åpen for at jeg kan jo alltid selge leiligheten eller leie den ut og så reise å jobbe et annet sted”. Mulighetene er flere, men også her er familie og barn tilstede i fremtidsbildet. Så selv om de kvinnelige realistene har noe ulike fremtidsdrømmer, har alle ”familie og barn” med i sine fremtidsplaner. Det er på dette området informantene tydeligst deler seg i forhold til kjønn. De mannlige sykepleierne er

---

27. Dette med referanse til deres ”biologiske klokke”.

mer svevende. Et eller annet sted i fremtiden ligger det en formening om ”å slå seg til ro”. Det nevnes familie, men barn er ikke med i den fortellingen.

Jeg har tidligere i analysen vært opptatt av betydningen av forventningene til de fortellingene informantene presenterer. Hva forventes av fortellinger om fremtiden? Ligger det noe i selve formen? Det er når blikket rettes fremover at deres fortellinger blir mer kjønnsstradisjonelle. Det kan ha sammenheng med at fortellinger om fremtiden er preget av forestillinger om en kontinuitet, med referanse til fortid, nåtid og fremtid. En biografisk kontinuitet hvor personlige erfaringer sammenstilles gjennom fortellingen (Giddens 1996:70). Fortellingen (ref Teorikapitelet 2.2, 2.6) formidler en mulig fortolkning som kan legge grunnlag for økt selvforståelse. Men i fortellingen om fremtiden er det ikke kun snakk om en fortolkning og sammenstilling av egne erfaringer. Det er også en ”forventning” om hva den skal inneholde i forhold til fremtidsplaner eller mål. Derfor trenger det ikke være manglende relevante fortellinger, eller emosjonell tilknytning som gjør at valget faller på det tradisjonelle. Det kan også være forventningene om å ha et fokus på fremtidige planer som kan ”presse” frem en fortelling, selv om den i liten grad er særlig forankret hos den enkelte. Fortellingens ideologiske ”føringer” gjelder både i forhold til forventinger om innhold og retning (Jamieson 1998:11).

Kjønnsstradisjonelle fremtidsdrømmer kan derfor forstås ut fra flere tilnærminger. Manglende relevante, eller troverdige alternative fortellinger er viktig. Andre elementer er knyttet til personlige erfaringer, emosjonelle tilknytninger og forventningene om å ha en fremtidsplan. Samtidig som tradisjonelle valg også kan være et uttrykk for selvstendighet og frihet.

6.3 Frihet til å velge!

Moderne og tradisjonell er begreper som gir ulike assosiasjoner i forhold til frihet. Ofte forstås valg som følger et kjent handlingsmønster som ufritt, og brudd med det kjente som valgfrihet. Det tradisjonelle valget ses som preget av innøving og vaner, og mer et uttrykk for å følge normer. Det moderne valg fremstilles som uttrykk for refleksivitet og formålsrettet handling (Nygaard 1995:61). Tidligere i analysen har jeg forsøkt å plassere informantene i forhold til kategoriene tradisjonell og moderne. En inndeling som får frem ulike orienteringer og tilhørighet, men de gir ikke en forståelse av manglende valg kontra valgfrihet.

Mye av fokuset på utdanningsvalg og kjønn har hatt som mål å oppnå endring. Diskusjonene rundt denne problematikken fokuserer ofte på hva som hindrer endring og hvilket rom det er for å velge. Kontinuitet ses ofte i lys av manglende utfordringer til det bestående. Mulighet for endring knyttes til situasjoner hvor egne forståelser eller kategoriseringer ikke gir mening i situasjonen lenger, og hvor nye forståelser er tilgjengelige. McNay (2000, 2004) mener det ligger et endringspotensial i det manglende sammenfallet mellom egen forståelse og beskrivelser av situasjonen, som mellom *habitus* og *felt*. Tradisjoner og vaner blir utfordret av nye forståelsesformer og dannelse av nye handlingsmønstre kan oppstå. Det er ulik dynamikk i disse prosessene. Frønes beskriver endring fra en gradvis utvikling av radikale ideer til kulturelle mønstre (Frønes 2001:148). Utfordringen i forhold til utdanningsvalg er at det er flere tiår siden endringsprosessen startet i utdanningsfeltet, men at det er bare er i deler av feltet de kjønnede handlingsmønstrene er i bevegelse (ref. Innledningen 1.1, 1.2).

McNay er opptatt av manglende endring og mener at det kan være uttrykk for et behov for en "samstemt" identitet som hinder en å ta i bruk sitt handlingsrepertoar. Som eksempel viser hun til Jo VanEvery (1995) påpeking av at kvinners rolle som mor og hustru kan hindre utviklingen i forhold til deres rolle i arbeidslivet (McNay 2000:94). Hvor morsrollen har en annen posisjon, en hegemonisk posisjon. En forståelse som kan gjenfinnes i blant annet Ingrid's fortelling, hvor hun mener at hun må ta et valg mellom morsrollen og yrkesrollen. Et valg som faller på morsrollen, som hun mener er viktigere for henne enn muligheten for karriere. Et valg som er basert på en manglende tro på at det lar seg gjøre å kombinere disse to rollene (ref Kjønnstradisjonelle drømmer 6.2). For henne er det et uttrykk for prioritering, en prioritering som er knyttet til hennes individuelle forståelse og erfaring. En prioritering som kan forstås som et tradisjonelt kvinnelig valg, en videreføring av tidligere generasjoners erfaring, men også et selvbestemt ønske om å opprettholde denne. Giddens mener at tradisjoner er blitt mer og mer noe man selv refleksivt må velge i lys av ny viten, noe en selv ønsker å opprettholde. "Tradisjoner kan rettferdiggjøres, men bare i lys av viten som ikke selv er godtgjort av tradisjonen." (Giddens 1997:34-35). Frihet til å velge endrer ikke nødvendigvis tidligere handlingsmønstre, tradisjonelle valg begrunnes på nye måter (Hegna 2005:152).

Empiri viser en stor grad av stabilitet og kontinuitet i forhold til kjønn når det gjelder utdannelsesvalg innenfor områdene informantene har valgt. Det har ført til spørsmål om vi lar oss forføre av kulturelle fortellinger som gir en oppfatning av virkeligheten som

individualisert (Krangle og Øia 2005:243). Det stilles spørsmål til troen på en ”individualiseringstese”, og at denne tilnærmingen ikke vektlegger de sosiale strukturer i stor nok grad (Krangle og Øia 2005: 243, Prieur 2002:11). Spørsmålet det dreier seg om, er hvor stort spillerom individualitet og refleksivitet har i forhold til sosial og kulturelle strukturer. Som Prieur fremhever, at vi: ”(...) undervurderer den samfunnsmessige strukturering og overdriver betydningen av individuell refleksivitet” (Prieur 2002:6).

På spørsmål om vi overvurderer betydningen av individuell refleksivitet og mulighetene for å velge, kan svaret, ut fra Ingridis fortelling, være at refleksiviteten ser ut til å være en del av hennes vurdering og valg. Refleksivitet er en del av hennes tilnærming til problemstillingen hun ser for seg, i forhold til å kombinere familie og yrkesliv. Adkins mener at refleksivitet ” (...) is perhaps better conceived as a habit of gender.” (Adkins 2004b:192). Hun mener at refleksivitet er en del av hverdagslivet, men er mer kritisk til tendensen til å tro at refleksivitet nødvendigvis fører til brudd med gjeldene kjønnsnormer. Adkins påpeker at ” reflexive practices may be said to be so habituated that they are part of the very norms, rules and expectations that govern gender in late modernity” (Adkins 2004b:204). Hun mener at kjønn derfor får et preg av ambivalens og midlertidighet. Spørsmålet er ikke om troen på individuell refleksivitet overdrives, men mulighetene den gir i forhold til endring og brudd med gjeldene kjønnsnormer. Hvis ikke refleksivitet kan føre til endring betyr det at de sosiale strukturer undervurderes? Gir normer, regler og forventninger tydelige rammer, eller kan de også oppfattes som tvetydige og motsetningsfulle i sin form? Innenfor den strukturelle rammen er det mange og skiftende måter å gjøre kjønn på. Kritikken knyttet til individuell refleksivitet og frihet til å velge, vektlegger i mindre grad at kjønn har ulik betydning i forskjellige situasjoner og dermed i sin form bærer preg av refleksivitet.

Selv om refleksivitet og ambivalens er et kjennetegn ved kjønnskoden, er det fortsatt en kode som er virksom og noe alle lærer å kjenne seg selv og andre gjennom. Kjønn reproduseres og forhandles om, men det er fortsatt et krav om å uttrykke sitt kjønn (Haavind 2000:213). Spørsmål om frihet til å velge må også forholde seg til kravet om å uttrykke sitt kjønn. Hvorfor er det et problem for en mann å velge sykepleien og en kvinne å velge fysikk? Det endrer ikke deres kjønnsknytning, men fører til spørsmål om deres feminitet og maskulinitet. Spørsmål som får dem til å føle et behov for å endre retning, eller fremheve maskuline og feminine sider ved deres utdannelsesvalg. Hvis det oppleves som et krav å

uttrykke sitt kjønn kan det være vanskelig å ta i bruk utdannelsesvalget som uttrykk for egen kjønnsidentitet, når utdanningens kjønnskonnotasjon ikke samsvarer med eget kjønn.

På den andre siden blandes maskuline og feminine trekk i større grad i dag enn i tidligere samfunn og det er et større spenn innenfor kjønnsgruppene. Et spenn som preger de offentlige fortellingene hvor det er flere fortellinger som formidler ulike kjønnskoder. Forestillinger om det likestilte foreldreparet formidles samtidig med ideen om kvinnen som den naturlige omsorgsgiveren. Fortellinger om tøffe kvinnelige idrettsutøvere fremstilles med ultra feminine bilder, menn i barnhagen fremstilles som aktive pådrivere til ”ut i skauen opp i trærne”. Kjønnskonnotasjonene spriker og: ”(...) kjønn uttrykker seg mer og mer variert og identiteten synes å bli mindre og mindre fast forankret i sosiale tilhørighetsforhold” (Bjerrum Nielsen 1994: 30). Bjerrum Nielsen mener at dette gjør at identitetsbegrepet blir mer destabilisert og at identitetsarbeid i større grad blir en pågående prosess. En prosess som ikke avsluttes i ungdomsalderen og som foregår med høyere hastighet i dag enn tidligere (Bjerrum Nielsen 1994:43).

Frihet til å velge handler derfor i mindre grad om det moderne kontra det tradisjonelle. Det individuelt refleksive valg i motsetning til vanetenkning preget av den samfunnsmessige strukturering. Fremhevingen av det ene i motsetning til det andre, mister fokus på at det er mange mulige orienteringsretninger som individet står overfor. Vi opplever en institusjonell endring som gjør at individet selv må velge der samfunnet tidligere gjorde det for dem (ref. Teorikapitelet 2.1) Vi kan velge blant flere muligheter, men valget har flere funksjoner. Når identitet forstås som mindre forankret i sosiale tilhørighetsforhold vil andre tilhørighetsforhold knyttes. Utdanningsvalget gir et mulig uttrykk for og tilhørighet til egen kjønnsidentitet og det er her informantene opplever vanskeligheter i forhold til eget kjønn. Muligheten for å knytte eget kjønn til utdannelsen er kanskje den største utfordringen for informantene, sammen med vanskelighetene de opplever når de er eneste av sitt kjønn i utdannelsen - eller arbeidssituasjoner.

6.4 Kjønnets ulike betydninger og behovet for balanse

At kjønn forstås ulikt i de forskjellige situasjonene kommer tydelige frem i analyseprosessen. Det som i mindre grad har kommet frem, er at denne forståelsen blir det satt spørsmålstegn ved når de ulike fremstillingene av kjønn sammenstilles. Kjønnets ulike betydning ser ut til å fungere side om side, helt til noen av informantene i løpet av intervjuet, ”oppdager” at deres ulike forståelser ofte kan forstås som motsetningsfulle. Nærmest som en hermeneutisk prosess hvor fokus går fra delene til helheten. Hvorfor ”kjønn” gis så ulik betydning er det vanskelig å gi svaret på, i hvert fall uten å skulle trekke på følelser. Følelsen av å være i mindretall eller eneste av sitt kjønn er utfordrende, men følelsen av ”kjønn” reduseres når begge kjønnskategoriene er representert og i tilnærmet balanse.

Et tema som går igjen i intervjuene er forskjellen mellom kvinner og menn og deres ulike tilnærminger, preferanser, arbeidsmiljø og lignende. Kjønnsforskjellene gis stor forklaringskraft i mange sammenhenger, men er det også avhengig av hvem man er som person og situasjonen en er i. I intervjuene kan betydninger av kjønn bli presentert på veldig ulike måter. I samtalen med Nina snakker vi om hvordan det er å være i mindretall i studiet. Nina mener at hun i utgangspunktet ikke er så opptatt av betydningen av kjønn i sin hverdag. Hun har ingen problemer med å være i mindretall og synes kanskje at jeg med mitt fokus på utypiske kjønnsvalg er med på plassere henne i en posisjon som hun ikke ønsker. Hun presiserer: ”Jeg trives like godt med gutter som med jenter. Altså, jeg er ikke noe sånn at jeg reagerer noe på det, jeg tror jeg er litt sånn kjønnsnøytral på det området”. Lenger ut i samtalen tar jeg opp igjen spørsmålet om kjønn, siden hun i sin fortelling referer til en studievenninne og hvor viktig det er for henne at det i hvert fall er en jente til på hennes gruppe. Jeg spør henne om hun tror grunnen til at de har funnet hverandre er fordi begge er jenter. Hun svarer:

Ja, det er det nok helt sikkert, absolutt, ja det tror jeg faktisk. Det er nok derfor, jeg tror ikke jeg kunne ha det samme med en gutt på samme studie. Det ville vært rart og så tror jeg nok samboeren min ville ha reagert litt (ler). Men jeg tror at det hadde føltes litt unaturlig når det er så mye, det tror jeg fort.

Intervjuer: Hvorfor tror du det egentlig?

Ja, for det er der. Jeg vet ikke. Tror ikke jeg har et veldig fornuftig svar på det – det er bare sånn! Men det er et godt spørsmål, jeg trives jo godt med både gutter og jenter, men nei – nei Jeg vet faktisk ikke. Sikkert et eller annet innebygd (ler litt).

Intervjuer: Men, hvordan tror du det hadde vært uten studievenninnen din da?

Det hadde nok vært utrolig kjipt, det hadde det. Det kunne blitt veldig vanskelig (...). Men måtte man, så ble man jo tvunget til å se litt utover på de andre rundt. Det hadde man jo...

Nina merker selv at hun gir meg to forskjellige fortellinger om hva kjønn betyr for henne og jeg merker at jeg gjør henne litt brydd. Jeg ønsker ikke å gjøre henne brydd, men spørsmålene har fått frem en fremstilling av kjønn som peker i så ulike retninger som: ”jeg tror jeg er litt kjønnsnøytral” og ”å jobbe med en mannlig student føltes litt unaturlig”. Etter at vi har avsluttet intervjuet gir hun meg en kommentar om at kanskje kjønn betyr mer enn hun trodde, og jeg har følelsen av at intervjuet hadde fått henne til å reflektere mer over dette. Som hun selv sier ”er det et godt spørsmål”.

Det er ikke bare Nina som fremstiller betydningen av kjønn ulikt, i flere av intervjuene legger jeg merke til denne skiftende forståelsen og betydningen de tillegger kjønn. Det er ikke alltid det blir tatt opp i intervjuet og jeg stiller ikke spørsmål til dette åpent. Når de ”oppdager” denne skiftende betydningen merker jeg at de blir litt usikre. Det kan hende de tror at jeg forventer eller ønsker meg *ett* svar på hva kjønn betyr. Det vil si at usikkerheten oppstår i forhold til meg som intervjuer. Jeg tror det handler mer om egen forståelse. Spørsmålene får dem til å reflektere over de ulike betydningene de tar i bruk, samtidig som det kanskje ligger et ønske om at de forskjellige forståelsene sammenfaller. Nina ønsker å gi meg et fornuftig svar på de ulike fremstillingene, men svaret hun gir meg er at det er litt unaturlig å skulle jobbe med det andre kjønn med referanse til ”et eller annet innebygd”. Forståelsen av kjønn skifter og det er vanskelig å forklare, men hun er ikke usikker på kjønnets betydning i hennes sosiale relasjon. Følelsen av at det oppleves som unaturlig og at det kan være et eller annet innebygd er hun trygg på.

Det er ofte følelsene informantene referer til når de forteller om betydningen av kjønn i deres hverdag:

(...) trenger noen andre menn å kunne snakke med å sånn (...) det er ikke lett å være den eneste, av ditt kjønn på en arbeidsplass, man blir fort, ja litt.. alene (IS4).

Jeg har ikke sånn helt rein pekepinn på hva jeg skulle fortelle deg om, ... men det føles bra med blanda (IS2).

(...) det føles ikke naturlig (IS5).

Samtidig som de andre steder i intervjuene mener at:

Det er veldig sånn person avhengig også da, det er selvfølgelig (IS5).

Det er vanskelig å skille mellom om det er kjønnsforskjell eller om det er individ forskjell (IS2).

Det er selvfølgelig avhengig av person, men følelsen av at det ikke er naturlig å kommunisere på samme måte kommer man ikke forbi. Martin forteller at mulighetene er der, men:

”Det har litt med meg å gjøre også, jeg kan ikke snakke til en dame eller en kvinnelig som jeg ville gjort med en mannlig kollega da, selv om jeg sikkert kunne gjort det, så gjør jeg det ikke. For det føles ikke naturlig”.

Så selv om Martin forteller om et møte med sykepleien som udelt positiv og velkomment fra de kvinnelige kollegaenes side, så kan de ikke kompensere for denne følelsen av å være alene. Hvordan forstår jeg: på den ene siden kommer det an på hvem det er, mens det i neste setning fremheves hva som føles naturlig er avhengig av kjønn? Min forståelse av Martins dilemma er at det som er viktigst for han er først og fremst kjønn og deretter individ. Med kjønn refererer han her til betydning for hans mulighet til å kunne kommunisere. Han forteller videre at: *”(...) jeg tenker helt forskjellig i forhold til hva en kvinnelig sykepleier gjør”* og fordi kjønn er forskjellig blir kjønns sammensetning viktig i forhold til hvordan hans arbeidsdag blir.

De forholder seg tydelig til motstridene fortellinger. Fortellinger som formidler at det er individet uavhengig av kjønn som er vår referanse, samtidig som følelsen av om hva som anses som naturlig i forhold til kjønn er godt innarbeidet. Kanskje så godt innarbeidet at det

er vanskelig å få svar på spørsmål om kjønn uten at den rette belysningen forligger (ref. Bjerrum Nilsens metafor ”den magiske blokk” Teorikapitelet 2.5).

Muligheten for å tydeliggjøre det som ses på som ”naturlig” kan se ut til å komme lettere frem når kjønn belyses eller brytes (Widerberg 1994:121, Adkins 2004:9-10, Bjerrum Nielsen 1994: 44). Utfordringen for de som har tatt et kjønnsutypisk valg kommer ofte frem når de kommer inn på et felt som de ikke er ”naturlig tilknyttet” sett fra kjønnsperspektivet. Ubehaget de merker ved å være i mindretall, i utdannelsen og arbeidssituasjoner, tydeliggjør denne følelsen av det unaturlige. En følelse som de har et ambivalent forhold til, og som får dem til å føle seg brydd. Det er vanskelig å leve opp til den ”kjønnsnøytrale” tilnærming de legger opp til, samtidig som de opplever behovet for kjønnsbalanse.

Det blir et helt annet arbeidsmiljø når begge kjønn er representert (IS4).

Det er fint at det er to forskjellig kjønn i en gruppe. Når det blir for mange, av det ene kjønn, så har det en tendens til å ta over (IS1).

Jeg tror i hvert fall det er sunt for et hvert arbeidsmiljø å ha en mer jevn kjønnsfordeling (IS2).

Vi er halvparten jenter faktisk og halvparten gutter nå og det syntes jeg er innmari bra (...)Det tror jeg hjelper også på motivasjonen og læring at det kan være andre mennesker som ikke er lik som deg selv (IR4).

Jeg er opptatt av å komme inn et sted hvor det også er jenter representert. Så jeg slipper å være den eneste jenta blant mange gutter. Det er litt greit med litt variasjon da, det tror jeg er det beste for bedriften. Jeg tror at gutter og jenter tenker litt forskjellig og at de angriper en problemstilling fra litt forskjellig synsvinkel og at en sånn sett kan få det beste resultatet ved at begge er representert (IR3).

Når kjønn både brukes for å forklare at mennesker både er like og forskjellige, blir det vanskelig å forstå kjønnskoden (Haavind 2000b:212). Dette ”både-og preget” ser ut til å fungere når det begrunnes i følelser, men oppleves mer problematisk når de skal gi et ”fornuftig” svar på denne dobbeltheten. Det handler også om at de ulike betydningene av kjønn preges av de ulike kontekstene hvor kjønn oppleves som relevant eller ikke. Kjønn er for eksempel svært fremtredende i situasjoner hvor man opplever å være i mindretall kjønnsmessig, i utdannelsessituasjonen eller på arbeidsplassen. Kjønn har mindre betydning i situasjoner hvor det er tilnærmet kjønnsbalanse - kjønn varierer i intensitet (Magnusson 2000:221). Den emosjonelle dimensjonen blir viktig her, det føles ikke naturlig å være i

situasjoner hvor man er i mindretall, eller aller verst, alene. Kjønn skifter altså betydning avhengig av sammensetning på gruppen. Når det er tilnærmet balanse er det mindre relevant og jo større ubalanse det blir jo mer øker kjønn i betydning. Når kjønn øker i betydning går det ut over arbeidsmiljøet, for det er på sitt beste når kjønn er i balanse. Kjønnsbalanse er bra både for arbeidsmiljøet, til beste for den enkelte og for bedriften. Det er vanskelig å forstå kjønnskodens skiftende betydning, men hvordan det føles er derimot lettere å formidle. Som Martin sier: ”(...) jeg kan ikke snakke til en dame eller en kvinnelig som jeg ville gjort med en mannlig kollega da, selv om jeg sikkert kunne gjort det, så gjør jeg det ikke. For det føles ikke naturlig”

7. Oppsummering og avslutning

I dette avsluttende kapitlet vil jeg oppsummere hovedfunnene i analysen. Målet med denne oppgaven var å utvikle mer kunnskap om kjønnsutypiske utdannelsesvalg, med utgangspunkt i ti unge sykepleiere og realister som har tatt et slikt valg. Tanken her var at deres erfaringer kunne legge grunnlag for en større forståelse i forhold til det å velge utypisk og den rammen de valgte innenfor. Det sentrale spørsmålet og problemstillingen i oppgaven er: *Hva vil det si å ta et kjønnsutypisk utdannelsesvalg?* Videre ønsket jeg med utgangspunkt i min analyse å få frem hva som kan fremme eller hemme utviklingen av en større kjønnet valgfrihet innen utdannelsesfeltet. Dette er spørsmål som er belyst i oppgaven og som jeg benytter her i oppsummeringen av hovedtrekkene i analysen.

7.1 Hva vil det si å ta et kjønnsutypisk utdannelsesvalg?

Den første analysetilnærming retter seg mot det å velge utypisk og her er det informantenes valgfortelling som er i fokus. Et av elementene som jeg har vektlagt her er deres ulike begrunnelser og motivasjon for å velge. Det er et klart skille mellom realistene og sykepleierne, hvor realistenes valg kan karakteriseres som ”interessevalget” og sykepleierenes som ”det tilfeldige valget”. Bruken av tilfeldig mener jeg kan være uttrykk for forskjellig forhold knyttet til usikkerhet, manglende muligheter og identifisering med utdannelsen. Fokus på interesse følger et kjent mønster, men det som utmerker seg her er intensiteten. Valget fremstilles nærmest som uunngåelig av enkelte. Akkurat som bruken av tilfeldig, kan den sterke fremhevingen av interesse være en måte og forholdet seg til det å *velge*. Bruk av tilfeldig flytter fokus vekk fra å se det som et valg. Fokuset på den sterke interessen gir inntrykk av at valget var nødvendig, og i den forstand i mindre grad er et valg. Det er en stor avstand mellom et tilfeldig valg og et nødvendig valg. Det som knytter de sammen er at de begge kan forstås som strategier i forhold til å møte forventningene til det å velge.

Forventingene til utdanningsvalget er at det skal inneholde elementer som knytter valget til sider ved *meg* og at disse samsvarer med det utdanningen i seg selv kommuniserer. I tillegg til å velge et utdannelsesområde og mulig yrke, er utdanningsvalget også et identitetsvalg. Utdannelsene kommuniserer kjønn, det samme gjør ulike interesser og evner. Å velge

utdannelse og yrke får derfor flere referanser til kjønn og det skaper utfordringer for de som bryter med det typiske. Interessant i den sammenheng er betydningen av bakgrunn og tidligere erfaringer. De av informantene som har hatt en oppvekst som har lagt grunnlag for hva jeg kaller mer likestilt forventning til arbeid - og familieliv fremhever utfordringene i mindre grad. Det samme gjelder de som har erfaring med å krysse kjønns grensene i andre sammenhenger tidligere.

Forventningene til hva et utdannelsesvalg er og bør være synliggjør kjønn som en relevant kategori, mannlige karrierer og kvinnelige verdivalg er noe som informantene forholder seg til. Men utfordringene knyttet til å velge utypisk er en beskrivelse som passer best i forhold til erfaringen i etterkant av valget enn selve det å *velge*. Selv om sykepleierne både trengte arbeidserfaringer og noen år på komme frem til valget, er det først etter valget at de opplever at deres kjønn blir satt spørsmålsteget ved. Informantene opplever ulike utfordringer som varierer fra spørsmål om kompetanse til seksualitet. Forskjellene handler i stor grad om kontekst, hvor deres kjønn i noen situasjoner fremheves som ønskelig og i andre legger grunnlag for mistenkeliggjøring. ”Innefor og utenfor” perspektivet tydeliggjør informantenes forskjellige tilbakemeldinger. Tilbakemeldinger innenfor sykepleieryrket er at det er et behov for ”mannlig testosteron”, men utenfor utdannelsen og yrket blir det stilt spørsmål ved deres valg. Det anses som viktig og nyttig at kvinner finner veien til de harde realfagene. Behovet for kvinnelige kvalifikasjoner er derimot en påstand som er å finne i samfunnsdebatten og ikke i særlig grad noe som gjenspeiler seg innad i utdanningen eller yrkeslivet. Utfordringene for informantene oppstår derfor i ulike situasjoner, det er vanskeligere for menn å stå frem utad med sitt valg, mens kvinnene møter utfordringen mer innad.

Det er utfordringer ved å velge på tvers, men det skal sies, bortsett fra ett unntak, det er ikke det de umiddelbart selv trekker frem ved sitt valg. Det er en fortelling som har vokst frem utover i intervjuet. Det kan ha sin bakgrunn i at de ikke ønsker at deres valg skal forstås, eller kategoriseres i forhold til *kjønn*. Det er omkostninger ved å velge på tvers, men kanskje er det større omkostninger å bli forstått som ”kjønnsbryter”. Både fordi det plasserer dem i en kategori som utfordrer deres kjønnsidentitet, men også at det er en fortelling som knytter deres valg til en kjønnspolitisk ramme som de ikke ønsker å identifisere seg med. De ønsker ikke å bli oppfattet som en ”likestillingsforkjemper” ”. For ”(...) alt kommer jo an på hvem man er som person”. Skepsisen til begrepet *likestilling* kan være på grunn av at begrepet i

større grad forstås som likegjøring. Innspill som "(...) det må være lov å være forskjellig" underbygger dette. Likestilling ses i kontrast til individualitet, nærmest som et hinder for selv å følge individuelle preferanser og utforme sin kjønnsidentitet. Dette dilemma gjør det vanskelig for dem å se utfordringene deres i lys av strukturelle forhold og strategiene deres er derfor hovedsaklig rettet mot å få frem maskuline fortellinger fra sykepleieryrket og feminine verdier i realfagene.

Inndelingen i *tradisjonell* og *moderne* får frem ulike mønstre i oppgaven, men først og fremst i forhold til hva jeg kaller kjønnsstradisjonelle drømmer. Når det gjelder de kvinnelige realistene er det to forhold som knytter an til den tradisjonelle fremtidsdrømmen. Deres manglende tro på muligheten for å lykkes både på den private og offentlige arenaen, og lengselen knyttet til muligheten for familie og barn. De mannlige sykepleierne retter blikket hovedsakelig i to retninger. Blikket rettes mot den tradisjonelle mannlige forsørgerrollen og mulighetene for å realisere seg selv, eller kanskje finne "hjem"²⁸ er en bedre beskrivelse. Den sist nevnte gruppen er mer på søken. De føler at de "nye" fortellingene er noe urealistiske i forhold til mulighetene til å "være alt på en gang". På tross av denne usikkerheten, frister ikke den tradisjonelle mannsrollen – de lengter etter noe nytt. Å knytte an til den tradisjonelle mannlige rollen handler ikke om lyst eller lengsel, men om muligheter. Med muligheter er høyere lønn og karriere viktig aspekter, men det er også elementer av forventninger og plikt (forsørgerrollen).

Moderne og *tradisjonell* gir ulike assosiasjoner i forhold til *frihet*. Det å velge kjønnsutypisk blir ofte forstått som uttrykk for større valgfrihet enn å velge typisk. Frihet fra tradisjoner og evne til individuell refleksjon. Mine informanter har tatt valg, og ser for seg å velge, hva som kan karakteriseres som både tradisjonelle og moderne valg. Det er vanskelig å se at de "moderne" valgene kan forstås som uttrykk for en større frihet enn det "tradisjonelle". Hva som er avgjørende er hvilke muligheter som oppleves som relevante og hvordan de sammenfaller med egen identitet. Spørsmål om frihet til å velge må også forholde seg til kravet og ønsket om å uttrykke egen identitet - kjønnsidentitet. Når identitet forstås som mindre forankret i sosiale tilhørighetsforhold vil andre tilhørighetsforhold knyttes. Refleksjoner knyttet til valg er derfor ofte rettet mot tilhørighet, hvordan informantene kan

---

28. Med referanse til Bakkens karakteristik - *hjemløs* (Bakken 2001:12).

”se” eller ”skape” eget kjønn i valget. Det er klart at offentlige fortellinger gir innspill i denne sammenhengen og at dominerende fortellinger setter rammer for refleksjon.

Hvilke muligheter som er relevante er også avhengig av situasjon. Betydningen av kjønn skifter i forhold til situasjonens sammensetning. Situasjoner hvor en er i mindretall eller eneste av sitt kjønn er krevende. Det er vanskelig å forholde seg til disse, og informanten prøver å unngå eller velge seg vekk fra disse. På den andre siden vil det å ”innføre” flere av samme kjønn endre situasjonen betraktelig og betydningen av kjønn minske. Kjønn oppleves å variere i intensitet i forhold til sammensetning, og betydningen av kjønn er optimal når situasjonen er preget av kjønnsbalanse. Den emosjonelle dimensjonen blir viktig, det føles ikke naturlig å være i situasjoner hvor man er i mindretall.

Følelser av hva som anses som naturlig gir mening i deres forståelse av kjønn, men hva som anses som naturlig ikke er et uttrykk for noe fast. Intervjuene er fulle av ulike fortellinger og forståelser knyttet til kjønn. Denne skiftende forståelsen av kjønn er uproblematisk til et visst punkt. Når disse ulike fremstillingene trekkes sammen i en mer helhetlig forståelse av kjønn opplever de selv at de ikke alltid samsvarer. Min tolkning er at deres presentasjon av mangfoldige forståelser kan oppleves som problematisk i forhold til ønsket om å fremstå med en ”samstemt” identitet. Identitetsbegrepet legger vekt på det konstante og foranderlige på samme tid. Vi har evnen til å håndtere ulike og mangfoldige forståelser av kjønn, men det er også et behov for å identifisere oss med noe som oppleves som relativt bestandig i motvekt til de stadige vekslingene vi lever med i hverdagen. Den personlige fortellingen opprettholder det bestandige, og revideres konstant gjennom kontinuerlige forminger av nye fortellinger om meg selv. Spørsmålet er om det er mulig å skape en samstemt *personlig fortelling* som rommer så ulike forståelser av kjønn? Når fokus går fra delene til helheten blir det utfordrende og det kan være at delene må revurderes før helheten kan oppstå.

7.2 Hva kan fremme eller hemme utviklingen av en større kjønnets valgfrihet innen utdannelsesfeltet?

På spørsmål om hva som kan *fremme* en større valgfrihet innen utdannelsesfeltet, mener jeg at nye fortellinger og erfaringer er viktige elementer. Å revurdere og omfortolke betydningen av kjønn er avhengig av nye relevante offentlige fortellinger om kjønn, eller ny erfaringer

som får frem at kjønn ikke trenger å begrense ens handlingsrom. Hvis Nina og Martin hadde hatt flere erfaringer med å jobbe og kommunisere med det andre kjønn, hadde de kanskje ikke tenkt at det føles unaturlig å samarbeide. Hadde Ingrid hatt flere og troverdige fortellinger om et hverdagsliv som gav rom for både ”god mor” og ”karriere kvinne”, kunne fremtidsdrømmen vært en annen. Et viktig aspekt som har kommet frem i analysen er betydningen av manglende relevante offentlige fortellinger som gir tolkningsskjemaer som harmoniserer med egne opplevelser og forestillinger. På den andre siden må fortellingene gi gjenklang i levd liv, så kjønns sosialisering og egne erfaringer blir det andre aspektet som er viktig å fremheve. Analysen viser at en oppvekst i familier med likestilte forventninger til arbeid og familieliv gjør det ”lettere” å velge kjønnsutypisk og fremfor alt takle utfordringen i etterkant av valget. Arbeidserfaringer innen omsorgsrelatert arbeid i forkant av utdannelsesvalg har også vært med å gjøre det enklere å velge for de mannlige sykepleierne.

Når det gjelder spørsmål om hva som kan *hemme* er jeg usikker på strategier knyttet til ulike maskulinisering - og feminiseringsprosjekter. Ønsker vi at kjønn skal fremheves i tråd med sin ”egenart”? Det er grunn til å sette spørsmålstegn ved strategier som underbygger forventningene om en forskjell. I Schreiners (2008:37) forskning på realfagene anser hun det som vanskelig å unngå å forholde seg til kjønn. Hun fremhever at identifiseringene med eget kjønn er så innarbeidet, at når utdanningsvalg skal tas, er det vanskelig å gjøre noe med. Hun fremhever at det som kan endres er måten realfagene fremstilles på – å få frem kvinnelige verdier som jentene kan identifisere seg med. Det er et behov for å endre utdannelsenes kjønnskonnotasjon, men det er også mulig å velge strategier rettet mot mangfold eller ”nøytralisering” av kjønn. Det går an å fremstille for eksempel omsorg med omtanke og medfølelse uavhengig av kjønn. Jeg er usikker på om et skille mellom kvinnelig og mannlig omsorg gjør det lettere for menn å velge seg inn i helsevesenet. Det er jo nettopp forventningene om en forskjell mellom kvinner og menn som i utgangspunktet gjør det vanskelig for informantene. Det er mulig at det vil gjøre det lettere å velge seg inn, men forskjellstenkningen vil fortsatt gjøre det vanskelig å kommunisere, og skape mannlige og kvinnelige ”øyer” innen fagområdene. Strategier som får frem variasjoner av ulike kjønnsutforminger og unngår å stille kjønnskategorien opp mot hverandre har jeg større tro på. Det kan gjøre det enklere å velge og ikke minst å forbli i yrket.

Referanseliste

Abrahamsen, Bente (2003). *Yrkesavgang blant pleiepersonell*. Rapport nr. 11. Oslo: Institutt for samfunnsforskning. URL: http://www.samfunnsforskning.no/files/R_2003_11.pdf

Adkins, Lisa (2004a). "Feminism, Bourdieu and after" I Adkins, Lisa and Beverly Skeggs (red.): *Feminism After Bourdieu*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

Adkins, Lisa (2004b). "Reflexivity: Freedom or habit of gender" I Adkins, Lisa and Beverly Skeggs (red.): *Feminism After Bourdieu*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

Bakken, Runar (2001). *Modermordet - Om sykepleie, kjønn og kultur*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

Bakken, Runar (2004). *Mann i ingenmannsland, Et essay om menn og omsorg, hjemme og ute*. Bergen: Fagbokforlaget AS.

Beck, Ulrik (1997a). *Risiko og frihet*. Bergen: Fagbokforlaget AS.

Beck, Ulrik (1997b). *Risikosamfunnet: på vej mod en ny modernitet*. København: Hans Reitzels Forlag.

Beck, Ulrich (2002). "Ulrich Beck" I Mads P. Sørensen (red.). *Slagmark*, 34:125-144. URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/slagmark/article/viewFile/215/169>

Beck, Ulrich (2004). *Modernisering og globalisering*. Oslo: Abstrakt Forlag AS.

Beck, Ulrich and Elisabeth Beck-Gernsheim (1995). *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press.

Beck, Ulrich and Elisabeth Beck Gernsheim (2001). *Individualization, Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences*. London: Sage Publications Ltd.

Berkaak, Odd Are og Ivar Frønes (2005). *Tegn, tekst og samfunn*. Oslo: Abstrakt forlag AS.

Bourdieu, Pierre (1996). "Felternes logikk". I Pierre Bourdieu og Loïc J.D. Wacquant. *Refleksiv sosiologi – mål og midler*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bourdieu, Pierre (1995). *Distinksjonen En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax Forlag AS.

Bæck, Unn-Doris Karlsen (2006). "Kjønnforskjeller og yrkespreferanser, Opprettholdelsen av kvinners kulturelle mandat". *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 1:47-66 URL: <http://www.ungdomsforskning.no/>

Chodorow, Nancy J. (1999). *The Power of Feelings: Personal Meaning in Psychoanalysis, Gender, and Culture*. New Haven & London: Yale University Press

Dryler, Helen (1998). Educational choice in Sweden: studies on the importance of gender and social contexts. Stockholm: Department of Sociology, Stockholm University

Fog, Jette (2005). *Med samtalen som utgangspunkt. Det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag.

Frønes, Ivar (2001). *Handling kultur og mening*. Bergen: Fagbokforlaget AS.

Frønes, Ivar (2004). "Identitet, tegn og kultur – Om identitet i sosiologisk teoridannelse". *Sosiologi i dag*, 34.3: 27-53.

Furlong and Cartmel (2007). *Young people and social change: new perspectives*. Maidenhead: Open University Press.

Giddens, Anthony (1997), *Modernitetens konsekvenser*. Oslo: Pax Forlag AS.

Giddens, Anthony (1996). *Modernitet og selvidentitet. Selvet og samfundet under sen-moderniteten*. Kjøbenhavn: Hans Reitzels Forlag.

Gullestad, Marianne (1996). *Hverdagsfilosofier: verdier, selvforståelse og samfunnssyn i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

Hansen, Marianne Nordli og Arne Masterkaasa (2003). "Utdanning, ulikhet og forandring". I Frønes, Ivar og Lise Kjølørød (red.): *Det norske samfunn*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

Hansen, Marianne Nordli (2005). "Utdanning og ulikhet valg, prestasjoner og sosiale settinger". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 2: 133-157.

Hegna, Kristin (2005). *"Likestillingsprosjektets" barn. Endringer i kjønnsforskjeller blant ungdom fra 1992 til 2002*. Rapport nr. 21/05. Oslo: NOVA - Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Helland, Håvard (2006). "Reproduksjon av sosial ulikhet. Er sosial bakgrunn av betydning for valg av utdanningsretning?" *Sosiologisk tidsskrift*, 1:34-59.

Holter, Øystein Gullvåg, Helge Svare og Cathrine Egeland (2008). Likestilling og livskvalitet 2007. AFI-rapport nr 2008:1. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.

Hovland, Grethe (2000). *Hvem ble student under utdanningsekspløsjonen?: betydningen av kjønn, sosial bakgrunn, alder, bosted og karakter for valg av og opptak i høyere utdanning*. Rapport nr. 2000/2. Oslo: NIFU - Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.

Håland, Inger og Gunnlag Daugstad (2003). "Den kjønnsdelte arbeidsmarknaden". *Samfunnsspeilet*, 6:15-22. URL: <http://www.ssb.no/ssp/utg/200306/ssp.pdf>

Haavind, Hanne (2000a). "På jakt etter kjønnede betydninger". I Hanne Haavind (red.) *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

Haavind, Hanne (2000b). "Analytiske retningslinjer ved empirisk studier av kjønnede betydninger". I Hanne Haavind (red.) *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

Jamieson, Lynn (1999). "Intimacy Transformed? A Critical Look at the Pure Relationship". *Sociology*, 33.3:477-494.

Jamieson, Lynn: *Intimacy. Personal Relationships in Modern Societies*. (1998). London: Polity Press.

Krange, Olve og Tormod Øia (2005). *Den nye moderniteten: ungdom, individualisering, identitet og mening*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Kvande, Elin og Bente Rasmussen (1991). *Nye kvinneliv. Kvinner i menns organisasjoner*. Oslo: Ad Notam AS.

Kvande, Elin (2002). "Doing masculinities in organizational restructuring". *NORA: Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 1:16-25

Kvale, Steinar (1997). *Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzels Forlag.

Lehn, Stine. (2003). *Kønsblind vejledning? En rapport om ligestillingsperspektivet i grundskolens uddannelses- og erhvervsvejledning*. Roskilde: Center for Ligestillingsforskning.

Magnusson, Eva (2000). Studier av konsistens och föränderlighet i könsinbörder – att arbeta med dubbla analytiska utgångspunkter. I Hanne Haavind (red.) *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

Markussen, Eifred (2003). *Valg og bortvalg. Om valg av studieretning i og bortvalg av videregående opplæring blant 16-åringer i 2002*. Rapport nr. 5/2003. Oslo: NIFU

Markussen, Eifred og Nina Sandberg (2004). *Bortvalg og prestasjoner. Om 9798 ungdommer på Østlandet, deres vei gjennom, ut av, eller ut og inn av videregående opplæring, og om deres prestasjoner et år etter avsluttet grunnskole*. Rapport nr. 4/2004. Oslo: NIFU

Markussen, Eifred og Nina Sandberg (2005). *Stayere, sluttete og returnerte. Om 9756 ungdommer på Østlandet, deres vei gjennom, ut av, eller ut og inn av videregående opplæring, og om deres prestasjoner to år etter avsluttet grunnskole*. Rapport nr. 6/2005. Oslo: NIFU STEP

McNay, Lois (2000). *Gender and agency: Reconfiguring the Subject in Feminist and Social Theory*. Cambridge: Polity Press.

McNay, Lois (2004). "Agency and experience: gender as a lived relation". I Adkins, Lisa and Beverly Skeggs (red.): *Feminism After Bourdieu*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

Moi, Torill (1991). "Appropriating Bourdieu: Feminist theory and Pierre Bourdieu's Sociology of Culture". *New Literary History*, 22:1017-1049.

- Nielsen, Harriet Bjerrum (1988). *Jenteliv og likestillingslære: Kjønnssroller og likestillingsarbeid blant ungdom*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Nielsen, Harriet Bjerrum (1994). "Den magiske blokk". *Psyke og Logos*, 15,2: 30-46.
- Nielsen, Harriet Bjerrum og Monica Rudberg (2006). *Moderne jenter. Tre generasjoner på vei*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Nielsen, Harriet Bjerrum (2006). "Kjønn og identitet". I Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen (red): *Kjønnsforskning. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Nordberg, Marie (2002) "Constructing masculinity in women's worlds: men working as pre-school teachers and hairdressers". *NORA: Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 10, 1: 26-37.
- Nordberg, Marie (2005). Jämställdhetens spjutspets? : manliga arbetstagare i kvinnoyrken, jämställdhet, maskulinitet, femininitet och heteronormativitet. Avhandling dr.polit-graden Etnologiska institutionen, Göteborg: Universitetet i Göteborg.
- Nyeng Frode (2000). *Det autentiske menneske – med Charles Taylors blikk på menneskevitenskap og moral*. Bergen: Fagbokforlaget AS.
- Nygaard, Thomas (1995). *Den lille sosiologiboka*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Prieur, Annick (2002), "Frihet til å forme seg selv? En diskusjon av konstruktivistiske perspektiver på identitet, etnisitet og kjønn". *Kontur*, 6: 4-12.
- Ramberg, Inge (2006). *Realfag eller ikke? Elevers motivasjon for valg og bortvalg av realfag i videregående opplæring*. Rapport nr. 2006/43. Oslo: NIFU STEP.
- Ricoeur, Paul (1992). *Oneself as Another*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Ricoeur, Paul (1999). *Eksistens og hermeneutikk*. Oslo: Aschehoug
- Rudberg, Monica and Nielsen, Harriet Bjerrum (2005). "Potential Spaces - Subjectivities and Gender in a Generational Perspective". *Feminism & Psychology*, 15,2:127-148
- Rødseth, Silje og Berit Bugnum (2007) "Hvem er fysikkstudenten?". *Fra Fysikkens Verden*, 2/07: 54-57.
- Schreiner, Camilla og Svein Sjøberg (2006). *Jeg velger meg naturfag! (Hvem gjør egentlig det?) En studie av ungdoms prioriteringer ved valg av utdanning og yrke*. Rapport utarbeidet for Norges forskningsråd. Oslo: Universitetet i Oslo. URL: <http://www.ils.uio.no/english/rose/network/countries/norway/nor/nor-schreiner-utdanningsvalg2006.pdf>
- Schreiner, Camilla. (2006). "Exploring a ROSE-garden": Norsk ungdoms innstilling til naturfag - tolket som tegn på senmoderne identiteter. Doktoravhandling. Oslo, Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling: Universitetet i Oslo.

Schreiner, Camilla (2008). "Noen realist som passer for meg? Ungdoms valg av utdanning og yrke. *KIMEN Naturfagsenterets skriftserie*, 1/2008:4-37. URL: http://www.naturfagsenteret.no/tidsskrift/kimen_108.pdf

Silverman, David (2006). *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. London: Sage Publications Ltd.

Solbrække, Kari Nyheim (2005). *Inderlig maskulinitet: om etablering av kjønnsmakt i "ny" økonomi*. Avhandling dr.polit-graden. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Oslo: Universitetet i Oslo.

Solbrække, Kari Nyheim og Helene Aarseth (2006). "Samfunnsvitenskapens forståelser av kjønn". I Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen (red): *Kjønnsforskning. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

Stangerhaugen, Kristin (2009). *Utdanningsvalg- Interesser og selvrealisering eller (kjønns)tradisjonelle valg? En kvalitativ studie av studenters egne fortellinger om utdanningsvalg og fremtidsplaner*. Mastergrad (sosiologi). Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi: Universitetet i Oslo.

Støren, Liv Anne og Clara Åse Arnesen (2003). "Et kjønnsdelt utdanningssystem" I: *Utdanning 2003 - ressurser, rekruttering og resultater*. Oslo: SSB. URL: http://www.ssb.no/emner/04/sa_utdanning/arkiv/sa60/kap-7.pdf

Taylor, Charles (1989). *Sources of the self. The making of modern identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Taylor, Charles (1998). *Autentisitetens etikk*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Taylor, Charles 2007 "Selvfortolkende dyr" I Jørgen Fosland og Stein S. Eriksen (red.): *Charles Taylor. Agora*, nr 3. Oslo: Universitetsforlaget

Teigen, Mari (2006a). "Kjønn og politikk: Kvotering og kontrovers. Rettferdighet, kompetanse og kjønn". I Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen (red): *Kjønnsforskning. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

Teigen, Mari (2006b). *Det kjønnsdelte arbeidslivet. En kunnskapsoversikt*. Rapport 2-2006. Oslo: Institutt for samfunnsforskning. URL: <http://www.samfunnsforskning.no/nor/Publikasjoner/Rapporter/2006/2006-002>

Teigen, Mari og Jorun Solheim (2006) "Det kjønnssegregerte arbeidslivet – likestillingens snublestein?" *Tidsskrift for kjønnsforskning*, nr 2006:30:5-20.

Thagaard, Tove (2004). *Systematik og indlevelse. En indføring i kvalitativ metode*. København: Akademisk Forlag.

Ziehe, Thomas (1986). "Inför avmystifieringen av världen. Ungdom och kulturell modernisering". Mikael Löfgren og Anders Molander (red): *Postmoderna tider*. Stockholm: Norstedts förlag.

Ziehe, Thomas (2004). *Øer af intensitet i et hav af rutine: nye tekster om ungdom, skole og kultur*. København: Politisk Revy.

Widerberg, Karin (2001). *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

Aarseth, Helene (2008). *Hjemskapingens moderne magi*. Avhandling dr.polit-graden. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Oslo: Universitetet i Oslo.

Elektronisk referanseliste

URL Aftenposten: http://www.aftenposten.no/kul_und/article386543.ece (Lesedato 30.11.07).

URL BI: http://home.bi.no/fgl90006/pdf_filer/Folelsenes_tyranni.pdf (Lesedato:05.03.08).

URL dagbladet:

<http://www.dagbladet.no/tekstarkiv/artikkel.php?id=5001070035461&tag=item&words=mm>
i (Lesedato: 22.01.07).

URL Gender: (Equity Index) <http://www.socialwatch.org> (Lesedato: 10.03.10).

URL Handlingsplan:

http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/rapporter_planer/planer/2008/handlingsplan-for-likestilling-i-barneha.html?id=508110 (Lesedato: 20.05.08).

URL HiT: (Menn i omsorgsykker, Sosial og Helsedirektoratet idèdugnad i samarbeid med Høgskolen i Telemark 21. juni.)

www.hit.no/main/content/download/34844/261912/file/Arb.sem.21.jun.endelig.pdf
(Lesedato 6.06.07).

URL Kilden 1: (Marianne Dæhlen)

<http://kilden.forskningsradet.no/c16880/artikkel/vis.html?tid=54347> (Lesedato: 9.9.08).

URL Kilden 2: (Solheim og Ellingsæter)

<http://kilden.forskningsradet.no/c17251/artikkel/vis.html?tid=24042> (Lesedato 10.06.07)

URL Likestilling: <http://likestilling.ravn.no/artikkel.html?id=733> (Lesedato 3.06.07).

URL Likestilling 2: <http://likestilling.ravn.no/undertema.html?id=25> (Lesedato 6.06.07).

URL Likestillingsloven: <http://www.lovdatab.no/all/nl-19780609-045.html> (Lesedato: 10.11.09).

URL Naturfagsenteret: http://www.naturfagsenteret.no/tidsskrift/Naturfag_307_hele.pdf
(Lesedato:30.11.07).
http://www.naturfagsenteret.no/tidsskrift/kimen_108.pdf
(Lesedato:10.03.08).

URL NIFU STEP: http://www.nifustep.no/norsk/publikasjoner/fracfall_fra_universitetet
(Lesedato: 10.06.07).

URL Nova: <http://www.reassess.no/index.gan?objid=8962&subid=0> (Lesedato: 20.06.07).

URL ordnett: <http://www.ordnett.no>

URL OECD:

http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Rapporter/2008/BLD_likestillingsrapport_eng_.pdf
(Lesedato: 10.03.10).

URL SSB: ssb.no/aarbok/tab/tab-174.html (Lesedato: 20.05.08).

URL UNDP <http://hdr.undp.org/en/> (Lesedato: 10.03.10).

URL Utdanningsdirektoratet: (Liv Heidrun Skaar Heskestad, Er menn ønsket i omsorgsyrkene?) <http://buv.utdanningsdirektoratet.no/index.db2?id=493> (Lesedato 17.11.07).

URL Wideberg: (Joan Scott)

<http://www.uio.no/studier/emner/sv/iss/SOS4001/h06/undervisningsmateriale/4001f-notatkw.doc> (Lesedato: 21.06.07)

Antall ord i denne oppgaven er 38717.

Alle kilder i denne oppgaven er oppgitt.

Vedlegg 1

Forespørsel og informasjon om undersøkelsen m/ samtykkeerklæring

Informasjon

Jeg studerer sosiologi ved Universitetet i Oslo(UiO) og skal i gang med å skrive masteroppgaven. I den forbindelse har jeg tenkt til å foreta intervjuer og ha dette som empirisk grunnlag for oppgaven. Foreløpig arbeidstittel på prosjektet er ”Utdanningsvalg i et kjønnsperspektiv”

Tema

Tema for oppgaven er utdanningsvalg - kjønnsutypiske utdanningsvalg. Grunnen til at jeg ønsker å fokusere på dette er at vi fortsatt har et veldig kjønnsdelt utdanning - og yrkesliv, til tross for at dette har vært i fokus i årtier. Ved å intervju ungdom som har tatt valg som ser ut til å bryte med dette mønstre håper jeg å få frem deres erfaringer, som igjen vil gi en bedre forståelse av motivasjon og bakgrunn for utdanningsvalgene. Målet er å danne seg et inntrykk av motivasjon og bakgrunn for valgene, og se dette i sammenheng med tidligere forståelse og forskning.

Innhold

Intervjuet skal fokusere på utdanningsvalg og bakgrunnen for valget. Samtidig som jeg vil spørre om fremtidige planer i forhold til utdanning og yrkesliv. Planen er å gjennomføre ti intervjuer, fem gutter og fem jenter som har tatt utypiske utdanningsvalg. Prosjektet gjennomføres i samarbeid med andre masterstudenter under tema ”kjønn i skolen”. Her vil det være andre som også intervjuer ungdom i forhold til utdanningsvalg og jeg vil se intervjuene i forhold til dette materialet.

Opptak og anonymisering

Jeg ønsker å benytte lydopptak av intervjuet så lenge det er greit for informantene. Dette for å få intervjuet til å fungere som en samtale som ikke blir forstyret av konstant notering. Å delta i undersøkelsen er frivillig og det er mulig å trekke seg når som helst. Det trenges ingen begrunnelser for dette og alle opplysninger vil bli slettet.

Alle opplysninger vil bli behandlet konfidensielt og vil bli anonymisert. Det betyr at opplysninger og fortellinger som gis ikke skal kunne kjennes igjen av noen. Blir det brukt sitater vil disse ikke referere til navn, eller det benyttes fiktive navn. Opptak og datamaterialet vil oppbevares uidentifisert og slettes ved prosjektet slutt, som er satt til 01.09.08. Studien er meldt til personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Ansvarlig for prosjektet er Universitet i Oslo, ved hovedveileder for studentprosjektet.

Hvis du ønsker å delta som informant i prosjektet, ønsker jeg at du skriver under på samtykkeerklæringen nedenfor. Er det noen du lurer på angående prosjektet så er det bare å ta kontakt enten på telefon eller e-post.

På forhånd takk for hjelpen

Mette Marit Løke

mettemlo@student.uio.no

Mob:

Samtykkeerklæring:

Jeg erklærer med dette at jeg på frivillig grunnlag ønsker å delta i denne studien, og at jeg har mottatt informasjon om undersøkelsen og er villig til å delta i studien.

Dato:.....

Navn:.....

Vedlegg 2

Intervjuguid

1. introduksjon

- Om meg selv, masterstudent
- Forskningskrav – taushetsplikt og anonymisering - Samtykket
- Undersøkelsen, forståelsen av egne valg, betydning av bakgrunn, erfaringer og kjønn.

2. Valget

- Hvordan har veien inn i studie vært?
- Alder, sivilstatus, jobb, bosted, opprinnelsesbosted.
- Holdninger, familie, forbilder, forventninger, interesse, press.
- Første prioritering, andre grunner - tilfeldig, ville (ikke) flytte
- Interesser, evner og anlegg.
- Betydningen av økonomi

3. Bakgrunn

- Foreldres utdanning og syn på utdanning. Roller i hjemmet, fordeling av oppgaver.
- Hvilken av foreldrene ses på som ”viktig” i valg av retning.
- Venner og rollemodell, forbilder, venner på tvers av kjønnsgruppering

4. Erfaringer

- Rolle i skolen
- Forholdet mellom gutter og jenter skolen/fritid
- Fagprestasjoner.
- Forhold til kulturelle fortellinger som bakgrunn når valg tas
- arbeidserfaringer - før og etter valget
- Interesser, valg, forventninger

- ”Selvrealisering”, realisere en drøm, planlagt lenge

5. Utdannelsen

- Forventninger til studie
- Trivsel
- Tilbakemelding fra andre
- Hva er viktig: lønn, arbeidstid, interesser, kombinere familie og jobb

6. Videre fremover

- Fullføre utdanning, jobbe etc.
- Interesser, noe som skal gjennomføres før etablering.
- Utdanningsvalget pga. fremtidig jobb.
- Familie - jobb, giftemål, barn, forsørge familie
- Forskjell mellom kjønn – etableringsfase, lang voksen periode

7. Fortellingene om et utdanningsvalg

-----

8. Kjønn og valg

- Kjønn i valgsituasjon
- Kjønn og fremtiden
- Forventinger i forhold til kjønn, kjønnsbalanse?
- Assosiasjon til kjønn
- Å være i mindretall i utdanningssituasjon og senere yrke
- Verdier og normer - tanker om kjønn og likestilling
- Kjønn og status

9. Avslutning

- Er det noe du vil legge til, noe annet som du mener jeg kan ha nytte av?
- Om du kommer på noe i etterkant så ta kontakt!
- Oppfølgingsspørsmål, er det ok å ta kontakt senere?

Vedlegg 3

Fortellinger om et utdanningsvalg

Gunnar velger en utradisjonell vei inn i yrkeslive når han utdanner seg til førskolelærer. Han viste at han ikke ville ha en lang teoretisk utdanning, og så på seg selv som en omsorgsfull person som ønsket å jobbe med mennesker. Men det var også et valg preget av tvil i forhold til om dette var det rette for han, og han var ikke lenge i yrke før han merket at det var en del utfordringer. Alene mann sammen med mange kvinner opplevde han at de hadde veldig forskjellig forestilling om hvordan man skulle forholde seg til barn, både i forhold til aktivitet og omsorg. Han følte seg også lite verdsatt i jobben av sine kollegaer, med unntak av hans aktive rolle i leken ute. Det gjorde at han bestemte seg raskt når han fikk muligheten til å søke på jobben som leder for barnehagen. Som leder vil han være i en annen posisjon i forhold til påvirkning og ta mindre del i den daglige omsorgen med barna. Et annet pluss var økt lønn, som gjorde at han kunne ta en større del av forsørgerrollen i sin egen familie.

Kristian viste fra han var svært ung at han ville jobbe med finans, og hadde på sikt målsetting å bli partner i et meglerfirma. Muligheten for å ta deler av utdannelsen i utlandet så han på som positivt, både for å lære språk og for å knytte kontakter i forhold til videre karriere. Som aksjemegler er mye avhengig av egen innsats og det er forventet at man jobbet mye ut over vanlig arbeidstid. Bonusen var en høy inntekt, som gjorde at han kunne holde høy levestandard og etablere seg med bolig og fritidsseidom i ung alder. Heldigvis for han hadde han en forståelsesfull samboer, som tok seg av hjem og familie. Noe som klart var nødvendig hvis han skulle nå sine mål.

Grete hadde alltid vært glad i matematikk på skolen og viste tidlig at det var noe hun kunne ha lyst til å jobbe videre med. Hun viste også det var mangel på realfagkompetanse og at det var gode muligheter for sikker og godt betalt jobb. Hun utdannet seg videre innen statistikk og gikk rett ut i jobb i et større internasjonalt firma. Her var også mulighetene store for å jobbe i utlandet, noe hun alltid hadde hatt lyst til. Hun stortrives i firma også blant gutta, noe hun i og for seg alltid hadde gjort. Hun hadde alltid følt seg vell og ofte foretrukket å være

sammen med det andre kjønn. Med høy innsats i jobben vanket også mulighetene, noe hun tok i mot og mestret bra. Utfordringen kom den dagen hun valgte å stifte familie og barn, jobb og familie viste seg å være vanskelig å kombinere.

Kari var den type jente som tidlig viste at hun ønsket seg barn i ung alder, og valgte derfor å utdanne seg til lærer i småskolen. Det var ikke bare med tanke på å jobbe med barn, men også muligheten for lange ferier for å være mest mulig hjemme med egne barn. Muligheten for å kunne jobbe deltid var også gode innen dette yrke og hun trengte heller ikke å flytte lang for å få utdannelsen. Ulempen ved dette valget var lav lønn og muligheten for fast stilling var ikke så stor i første omgang. Men hun så for seg at de ville være to om å forsørge familien, så da vil ikke hennes lave lønn ha så mye og si.